

การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

AN ANALYTICAL STUDY OF SARIPUTTA THERA'S  
KALYANAMITTATA

พระจะจุก ญาณวิชัย (รักษาป่า)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

# การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

พระจะจู่ ญาณวิโช (รักษาป่า)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF SARIPUTTA THERA'S  
KALYANAMITTATA**

**PHRA JAJOO ÑĀNAVIJAYO (RAKSAPA)**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

**ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

**ผู้วิจัย** : พระจะจุกุญญาณวิชิโย (รักษาป่า)

**ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

**คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**

: พระครูประวิตรวราบุญต, คร.

พธ.บ., M.A., M.Phil. Ph.D. (Pali & Buddhism)

: ดร. ไพฑูรย์ รื่นสัตย์

ป.ธ. ๗, ศน.บ., ศน.ม., M.A., M.Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)

**วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๕

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ ประเภท ความสำคัญ และประโยชน์จากการมีกัลยาณมิตรและความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์พบว่า

แนวคิดและหลักการของกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ชักนำ เป็นผู้ดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาแสดง ซึ่ให้เห็นถึงคุณและโทษ บอกทางที่ถูก ขระดับความคิดและความเข้าใจต่อชีวิตที่ดำเนินสู่ที่ๆ ควรจะเป็นแล้วพัฒนาส่งเสริมให้ดีกว่าเดิม กัลยาณมิตร นอกจากหมายถึงบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่นแล้ว ยังรวมถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนา ขระดับความคิดความอ่านความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่วนลักษณะของกัลยาณมิตรให้พิจารณาจากคำแนะนำสั่งสอนว่า เป็นไปเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น มีความเสมอต้นเสมอปลาย สอนเช่นไรประพฤติตนเช่นนั้น กัลยาณมิตรมี ๒ ประเภท คือ กัลยาณมิตรทางโลก และกัลยาณมิตรทางธรรม อนึ่ง กัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อผลสำเร็จทั้งในระดับเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด วิธีสังเกตว่าผู้ที่คบหา หรือสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่เป็นกัลยาณมิตรหรือไม่ให้สังเกตความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ หากคบบุคคลใดหรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมใดแล้วคุณธรรมของตนเจริญยิ่งขึ้น คุณธรรมเสื่อมไป บุคคลหรือสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ไม่ควรคบไม่ควรอยู่ใกล้

ในประเด็นความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระสามารถแยกได้ ๒ ประเด็น คือ ความเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นหรือสังคม ความเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง ได้แก่ การยินดีสละออกคุณธรรมทั้งหลาย และสั่งสมคุณธรรม เป็นต้นว่า ความเคารพ

(๗)

ความกตัญญู ความอ่อนน้อม พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สปัปริสธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ เป็นต้น กระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์ และความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นหรือสังคม มี ๒ ลักษณะ คือ เป็นกัลยาณมิตรให้กับบุคคลตามฐานะต่างๆ โดยตรง เช่น เป็นกัลยาณมิตรให้กับนางพราหมณ์ผู้เป็นมารดา ตลอดถึงบุคคลนอกพระศาสนา ผู้มีความสนใจ ท่านพร้อมที่จะเป็นคู่สนทนา ได้ตอบปัญหา แนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง นำไปสู่ความเจริญ และความเป็นกัลยาณมิตรในฐานะผู้เป็นต้นแบบ กล่าวคือ อธิบายหลักธรรมดังเช่น อธิบายหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์จุฬินเทศ มหานิเทศ และปฏิสัมภิทามรรค ความเป็นกัลยาณมิตรในส่วนนี้ถือว่าเป็นจุดสำคัญอย่างยิ่ง

**Thesis Title** : An Analytical Study of Sariputta Thera's Kalyānamittā.

**Researcher** : Phra Jajoo Yanavichayoo (Raksapa)

**Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)

**Thesis Supervisory Committee**

: Dr. Phrakrupavitvaranuyut B.A., M.A., Ph.D. (Philosophy)

: Dr. Paitoon Ruensat Pali VII, B.A., M.A., M.Phil., Ph.D.

(Buddhist Studies)

**Date of Graduation** : 17 March 2012

**ABSTRACT**

The thesis entitled “An Analytical Study of Sariputta Thera's Kalyānamittā” aimed to study the meaning, characteristics, kinds, significance and the benefit of accompanying with the true friend or Kalyānamittā and focused on Ven. Sariputta's nature of being true friend.

The results of the research were found that Kalyānamittā is a person who gives good advices and suggestions of the path of wholesome or unwholesome, the benefit or not benefit. The Kalyānamittā is not mentioned only for the generous person but also for the surroundings that encourage for learning and developing to the right understanding. The true nature of Kalyānamittā can be known by teachings as: the teaching must benefit for one and other, being a man of consistency and must be a person who does whatever being said by him. (He does what he says and he says what he does). There are two kinds of Kalyānamittā: the secular and spiritual. Again, the Kalyānamittā is the important key to all stages of success: at the beginning, middle and advanced of the religious life. A true friend can be observed through good mind change. That is to say, if one accompanies with any person unwholesomeness is arisen and wholesomeness is deactivated, such a person is not a true Kalyānamittā in Buddhism.

The nature of Ven. Sariputta's Kalyānamittā can be mentioned in two aspects: he was a true friend for himself and a true friend for others or social. He was a true – friend for himself. It was said that, he rejoiced to eradicate all defilements and cultivate wholesomeness. He cultivated such as sincerity, gratitude, honesty, Brahmavihāra or the fourfold stages of mind, Sangahavatthu or the fourfold bases of sympathy, Sappurisa – dhamma or the sevenfold quality of

a good man, Ariyadhana or the sevenfold noble treasures and so on until he attained Arahant. He was a true – friend for social or others; it can be mentioned in two aspects: being a true friend to the general people and specific person. He was a true friend to his mother and the non-Buddhists who are interested in Buddhism. He was ready to have a Dhamma conversation with them. The questions-answers and good advices leading to the progress of their lives were given by him. He became the eminent model of Kalyānamittā in Buddhism as clearly appeared in the Curanidesa, Mahānidesa and Patisambhidāmagga. This is the most important role of Ven. Sariputta's Kalyānamittā.

### กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีก็เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูประวิตรวราบุญต, ดร. และดร. ไพฑูรย์ รื่นสัจย์ ตลอดจนคณาจารย์เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำข้อคิดในการทำวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งชี้ทางออกบอทางถูกต้องด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณพระครูสุวัตถ์ปัญญาโสภิตเจ้าอาวาสวัดแสนเมืองมาหลวงซึ่งเป็นผู้ให้โอกาส ให้กำลังใจ ทั้งได้เมตตาว่ากล่าวอบรมสั่งสอนบ่มนิสัย พระอาจารย์มหาสง่า ชีรสวโร เจ้าอาวาสวัดศาลาด ที่คอยให้คำชี้แนะบอกแนวทาง ให้กำลังใจในยามที่ท้อ ตลอดจนห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่เมตตาอนุญาตให้ค้นคว้าพระไตรปิฎก ด้วยดีตลอดมา

ขออนุโมทนาขอบคุณครอบครัวแม่แสงจันทร์ ชัยลักษณ์สวัสดิ์ ที่ได้เมตตาอุปถัมภ์สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาตลอดมา ตลอดจนขอกราบขอบพระคุณพระจักรกริช ปิยธมฺโม วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ที่ได้แบ่งปันวิธีการนำเสนอวิทยานิพนธ์ และพระอำนาจ พุทธิวิโส (พระบัณฑิตอาสา) ที่ช่วยปรับภาษา แนะนำการจัดรูปเล่ม ให้งานวิจัยครั้งนี้จบสำเร็จด้วยดี

คุณงามความดี คุณประโยชน์ใด ๆ ที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอน้อมอุทิศให้กับโยมพ่อจะกอ และน้อมบูชาคุณโยมแม่มารดา รักษาป่า ที่ให้ชีวิตพร้อมกับอบรมพร่ำสอนให้เป็นคนมีความขยัน อดทนมาโดยตลอด และได้อนุญาตให้บวชตราบเท่าที่ตนเองพอใจ จึงขอมอบวิทยานิพนธ์เล่มนี้เพื่อน้อมบูชาคุณของมารดาบิดาผู้มีคุณยิ่ง

พระจะจู ญาณวิโช (รักษาป่า)

๕ มกราคม ๒๕๕๕



## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
<b>บทที่ ๑ บทนำ</b>	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๒
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๒
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	๘
<b>บทที่ ๒ ความหมาย ลักษณะ ประเภท ของกัลยาณมิตร</b>	
๒.๑ ความหมายของคำว่า กัลยาณมิตร	๕
๒.๑.๑ ความหมายโดยศัพท์	๕
๒.๑.๒ ความหมายโดยความ	๑๐
๒.๒ ลักษณะของกัลยาณมิตร	๑๓
๒.๒.๑ ลักษณะกัลยาณมิตร โดยยึดหลักของประโยชน์	๑๔
๒.๒.๒ ลักษณะกัลยาณมิตร โดยยึดหลักของการแนะนำพร้าสอน	๑๔
๒.๒.๓ ลักษณะกัลยาณมิตร โดยยึดหลักของการทำงานร่วมกัน	๑๔
๒.๒.๔ ลักษณะกัลยาณมิตร โดยยึดหลักของความเป็นผู้สม่ำเสมอ	๑๕
๒.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร	๑๕
๒.๔ ตัวอย่างของกัลยาณมิตร	๑๘

## สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
<b>บทที่ ๓ ความสำคัญและองค์คุณของกัลยาณมิตร</b>	
๓.๑ ความสำคัญของกัลยาณมิตร	๒๒
๓.๒ คุณค่าของกัลยาณมิตร	๒๓
๓.๒.๑ กัลยาณมิตรเป็นนิमितแห่งอริยมรรค	๒๓
๓.๒.๒ กัลยาณมิตรทำให้อริยมรรคบริบูรณ์	๒๔
๓.๒.๓ กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์	๒๔
๓.๓ วิธีสังเกตผู้ที่ควรคบหาเป็นกัลยาณมิตร	๓๐
๓.๔ องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ข้อ	๓๖
๓.๕ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร	๔๐
๓.๖ อานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร	๔๓
๓.๗ อุปสรรคของการเป็นกัลยาณมิตร	๔๔
๓.๗.๑ เป้าหมายชีวิตไม่ชัด	๔๔
๓.๗.๒ ขาดกำลังใจ	๔๕
๓.๗.๓ ขาดความอดทน	๔๖
๓.๗.๔ ขาดอิสรภาพ	๔๗
<b>บทที่ ๔ ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร</b>	
๔.๑ ประวัติพระสารีบุตรเถระ	๔๘
๔.๒ ปัจจัยความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ	๕๔
๔.๒.๑ หลักสัมมาทิฐิ	๕๔
๔.๒.๒ หลักความเคารพและความกตัญญู	๕๗
๔.๒.๓ หลักสัพปุริสธรรม	๕๘
๔.๒.๔ หลักสติสัมปชัญญะ	๖๐
๔.๒.๕ หลักอริยทรัพย์	๖๑
๔.๒.๖ หลักขันติโสรัจจะ	๖๒
๔.๒.๗ หลักสัจจะ	๖๓
๔.๒.๘ หลักความอ่อนน้อม	๖๔

## สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๔.๒.๕ จักร ๔	๖๕
๔.๒.๑๐ พรหมวิหารและสังคหวัตถุ	๖๖
๔.๓ บทบาทการทำหน้าที่ในฐานะผู้เป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ	๖๗
๔.๔.๑ เป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง	๖๗
๔.๔.๒ เป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่น	๖๗
๔.๔ บทบาทการเป็นกัลยาณมิตรต้นแบบให้กับสังคมด้านขยายความหลักธรรม	๘๓
๔.๕ วิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ	๘๕
<b>บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ</b>	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๒
<b>บรรณานุกรม</b>	๙๓
<b>ประวัติผู้วิจัย</b>	๙๕

## คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาค้นคว้าสำหรับทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ ส่วนบรรณคดี ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมบรรณคดีแปลของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕

การอ้างอิงคัมภีร์ในงานวิจัยนี้ได้กล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม/ชื่อ/หน้า กล่าวคือ เลขตัวหน้า เป็นเลขเล่ม เลขตัวกลางเป็นเลขชื่อ เลขตัวหลังเป็นเลขหน้า ตัวอย่างเช่น ส.ม. (ไทย) ๑๕/๓/๔ หมายถึง สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๕ ชื่อที่ ๓ หน้าที ๔ ส่วนบรรณคดีก็อ้างที่มาเช่นเดียวกัน

## พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.สกา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง. เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ดิก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ดิกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. สตุตก.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	สตุตกนิบาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตก	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)

(ญ)

ช.ม. (ไทย) = สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ (ภาษาไทย)

ช.อป. (ไทย) = สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน (ภาษาไทย)

**พระอภิธรรมปิฎก**

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

**อรรถกถา**

ช.ธ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

ส.อ. (ไทย) = สังยุตตนิกาย อรรถกถา (สารัตถปกาสินี) (ภาษาไทย)

วินย.อ. (ไทย) = วินย อรรถกถา (สมันตปาสาทิกา) (ภาษาไทย)

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อดำรงวิถีชีวิตความเป็นมนุษย์ เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะต้องสื่อสารติดต่อและมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในฐานะระดับต่างๆ เช่น ในฐานะบิดามารดากับบุตร มิตรกับมิตร และคนที่รู้จักกันในสังคม เป็นต้น เมื่อมีความเกี่ยวข้องกันเช่นนี้ ต่างก็มีความคิดเห็นหรือทฤษฏีเป็นของตนเองในการสื่อสาร คบหาสมาคม เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไป ตามข้อมูลข่าวทั่วทุกมุมโลกที่ปรากฏเป็นปัญหาความขัดแย้งภายในสังคม ปัจจุบันคงเกิดจากหลายปัจจัย เชื่อแน่ว่าหนึ่งในปัจจัยเหล่านั้น คือ การถือเอาตามทฤษฏีของตนเองเป็นใหญ่ จากเหตุการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันพอเป็นเครื่องบอกให้รู้ว่ากัลยาณมิตรมีความจำเป็นมากเพียงใด หากมีความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่กันและกัน ความเมตตาจะเข้ามาแทนที่เป็นตัวช่วยประสานทำให้เกิดความสงบสุข ความเห็นแก่ตัวจะไม่มีโอกาสได้เกิดขึ้น ความเป็นกัลยาณมิตรนั้นมีอยู่ในบุคคล หรือสังคมใด บุคคลนั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและความเจริญในสังคมนั้นๆ แม้ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์สังคมพร้อมที่จะเรียนรู้พัฒนาตนเองทางด้านจิตใจ และวัตถุเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว แต่มีน้อยคนนักที่จะทำให้ตนเองเกิดความเห็นชอบสามารถนำพาตนเองเข้าสู่หลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ บุคคลโดยมากต้องอาศัยการช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูงตลอดจนคำแนะนำสั่งสอน เพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ดีงามประสพผลดีและเกิดความสุข ทั้งทางโลกและทางธรรมล้วนแล้วแต่อาศัยกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยสำคัญ ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเปรียบกัลยาณมิตรเหมือนกับแสงอรุณในยามเช้า<sup>๑</sup> การดำเนินชีวิตมนุษย์ก็เช่นกัน กัลยาณมิตรถือเป็นบุญพินิตแห่งความเจริญในชีวิต

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยคิดว่ามีบุคคลที่พร้อมด้วยคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรสูงพอที่จะนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมายให้แก่ผู้สนใจ ท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าหลายประการ เป็นต้นว่า ท่านเป็นพระธรรมเสนาบดีคู่กับพระองค์ผู้เป็นพระธรรมราชา เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ได้ตำแหน่งเอตทัคคะผู้เลิศด้านปัญญา เป็นผู้มีความกตัญญู เป็นผู้มอบน้อม เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นที่รัก ที่ชื่นชม และยกย่องจากมหาชน แม้ท่านจะได้รับการยกย่องจาก

<sup>๑</sup> คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๕/๔๓.

พระพุทธเจ้าตลอดจนได้ความรักความชื่นชมจากมหาชนเพียงใดก็ตาม ยังรักษาความสันโดษ โดยความนอบน้อมถ่อมตนดังเช่นเกล็ดอริยาคความเต็มไว้ และนำคุณคือ ความมีปัญญาของท่านถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเป็นกัลยาณมิตรอยู่เป็นปกติตลอดชีวิตของท่าน จากการได้อ่านประวัติของพระสารีบุตรเถระตลอดทำให้เกิดความประทับใจ และมีความประสงค์จะศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของท่านด้วยความหวังว่าน่าจะเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนรุ่นหลัง ซึ่งนับวันจะหาบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรน้อยลง

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาเรื่อง ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ โดยศึกษาถึงแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนานับแต่ ความหมาย ลักษณะ ประเภท ความสำคัญ องค์คุณ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร อาณิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร และความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ มาเสนอแนะตามความเหมาะสมต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร

## ๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

### ๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร เริ่มจากศึกษาแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนานับแต่ ความหมาย ลักษณะ ประเภท ความสำคัญ องค์คุณ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร อาณิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร และความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระตามวัตถุประสงค์ต่อไป

### ๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

- ๑) ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕
- ๒) ศึกษาจากคัมภีร์อรรถกถา
- ๓) ศึกษาจากหนังสือตำราทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๔) ศึกษาจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

## ๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ แนวคิดเรื่องความเป็นกัลยาณมิตรมีปรากฏในพระพุทธศาสนาอย่างไร
- ๑.๔.๒ ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระมีปรากฏไว้ที่ไหน อย่างไร

## ๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กัลยาณมิตร หมายถึง ผู้แนะนำสั่งสอน ผู้สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กันให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต ในที่นี้มุ่งเอาความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

## ๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### ๑.๖.๑ เอกสาร

๑) พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต)<sup>๒</sup> “ชวนคิดพินิจธรรม” ในตอนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวไว้ว่า... ได้มีคฤเทศก์ดี คือโศกวิเศษในการเดินทาง คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้น ที่จะชักนำเข้าสู่ทางชีวิต ก่อนที่เราจะเข้าเดินในมรรค คือเข้าสู่ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้นั้น ตามปกติก็ต้องมีสื่อที่ชักนำเข้ามา ความมีกัลยาณมิตรนี้แหละเป็นตัวนำที่สำคัญ เพราะว่า เมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะนำทางที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้บุคคลเริ่มรู้จักมีความเข้าใจหรือเห็นทางที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฏฐิ ซึ่งจะทำได้เดินไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรก็มองไม่เห็น ไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางเดินอยู่ที่ไหน ก็เลยดำเนินชีวิตผิดพลาด เหมือนวนเวียนอยู่ในป่า หลงไปหลงมา บางทีตลอดชีวิตก็ไม่ได้เข้าสู่ทางที่ถูกต้อง กัลยาณมิตรนั้นเหมือนกับเป็นผู้ที่รู้ทาง เพราะเคยเดินทางนั้นมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็เคยผ่านรู้ว่าทางอยู่ตรงไหนและจะไปอย่างไร ทำให้สามารถชี้แนะและชักนำเข้าสู่ทางได้

๒) มุกดา บุญทศ<sup>๓</sup> ได้เรียบเรียง “พุทธธรรมนำสุข” มีตอนหนึ่งที่ผู้เรียบเรียงได้กล่าวถึงกัลยาณมิตรว่า...กัลยาณมิตร คือ เพื่อนที่ดี มีความปรารถนาดีต่อกัน มิไม่ตรีจิตต่อกัน เป็นบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำให้เราดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีมีความสุขมีความเจริญก้าวหน้า แม้จะต่างวัย ต่างฐานะ ต่างอาชีพก็ตาม ใครมีกัลยาณมิตร มีมิตรแท้ ประคองมีเพชรเม็ดงาม มีเพชรน้ำหนึ่งอยู่ในมือ ต้องรักษา กัลยาณมิตรคนนั้นไว้ให้ดี อย่าให้หลุดมือเราไปได้ หากท่านไม่รักษาไว้ มิตรเทียมจะเข้ามาแทนที่

<sup>๒</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), *ชวนคิด พินิจธรรม*, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

<sup>๓</sup> มุกดา บุญทศ, *พุทธธรรมนำสุข*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๑).



๓) ว.วชิรเมธี<sup>๔</sup> (พระมหาภูติชัย วชิรเมธี) “ธรรมะเกร็ดแก้ว” ตอนหนึ่งท่านได้กล่าวเปรียบความเสียดสีของผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า เหมือนก้อนอิฐ หิน กรวด ทราย แม้กระทั่งนั่งร้านที่อยู่เบื้องหลังศาสนาสถานอันศักดิ์สิทธิ์อลังการ หรือสิ่งก่อสร้างที่วิจิตรงดงาม บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ก็เช่นกัน หากสิ้นไว้ซึ่งผู้เสียดสีอยู่เบื้องหลังคอยส่งกำลังใจ เสนอความคิด อุทิศตนเป็นดังอิฐก้อนแรกให้ยับเยินไปไหนเลยจะขึ้นสู่หอค้อยแห่งเกียรติยศได้อย่างตระนง ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาบันทึกไว้ว่า พระสารีบุตรผู้ทรงสมณะฐานันดรเป็นดังพระธรรมเสนาบดีแห่งกองทัพธรรม ยามจะพักผ่อนจำวัด ท่านมักหันหัวนอนไปทางทิศที่ทราบข่าวว่าอาจารย์ของท่านพำนักอยู่ ก่อนทอดกายลงสำเร็จสี่หยาสน์อย่างสงบงาม ท่านจะบรรจงกราบคำนับลงกับหมอนสามครั้ง ทำอยู่เช่นนี้เป็นปกตินิสัย พระภิกษุสงฆ์ต่างกังขาไม่เข้าใจว่าพระอรหันต์เฒ่าทำอะไรดูเหมือนมีความยึดติด มีการไหว้ทิศก่อนจำวัด แต่พอได้ฟังท่านแถลงถึงเหตุผลว่าไม่ได้ยึดติดในวัตรปฏิบัติอะไร หากแต่ที่กระทำเช่นนั้นเพราะรำลึกถึงคุณูปการของอาจารย์คนแรก ถ้าไม่ได้อาจารย์ชี้แนะวันนั้นคงจะมีวันนี้ไม่ได้

๔) ธนาภิต<sup>๕</sup> (เรียบเรียง) “เอตทัคคะ” ในหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงความสามารถพิเศษหรือผู้เป็นเลิศของพระสาวก ตอนหนึ่งกล่าวถึงชีวประวัติของพระสารีบุตรว่า...เป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้ทรงยกย่องในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ให้เป็นเอตทัคคะฝ่ายภิกษุ ในด้านเลิศด้วยปัญญา สามารถแสดง ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และอริยสัจ ๔ ได้เท่าเทียมกับพระพุทธองค์ และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง พระอัครสาวกเบื้องขวา และได้รับยกย่องว่าเป็น พระธรรมเสนาบดี นอกจากที่กล่าวมานี้แล้ว ยังมีอีกหลายประการที่ได้รับยกย่องสรรเสริญจากพระพุทธเจ้า เช่น พระสารีบุตรเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิด พระโมคคัลลานเถระ เหมือนผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว พระสารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญู เป็นผู้ที่มีปัญญาอันสามารถอนุเคราะห์แก่เพื่อนบรรพชิตด้วยกัน เช่น กรณีที่มีภิกษุมารดาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลลาไปบิณฑูเพียรตามความชอบใจ พระองค์ทรงแนะนำให้ไปลาพระสารีบุตรเถระก่อน เพื่อให้ท่านแนะนำสั่งสอน แนวทางในการปฏิบัติ มิให้เกิดความเสียหายในระหว่างการเดินทาง และในสถานที่ที่จะไปแห่งนั้น

<sup>๔</sup> พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), ธรรมะเกร็ดแก้ว, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐).

<sup>๕</sup> ธนาภิต, (ผู้เรียบเรียง), เอตทัคคะ, (กรุงเทพฯ : สุริยาสาน, ๒๕๔๘).

๕) คำเขียน สุวณฺโณ<sup>๖</sup> (หลวงพ่อ) “เพชรแห่งธรรม” ในหนังสือเล่มนี้ตอนหนึ่งที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงการคบมิตร มิตรนอก มิตรในไว้อย่างน่าฟังว่า...บัณฑิตภายในสำคัญกว่า แม้ว่าเราคบกับบัณฑิตแต่เราไม่ได้สัมผัสกับบัณฑิตที่เอากายเอาใจเข้าไปสัมผัส มันก็ยังมีผิวกิน แต่ถ้าเราคบกับบัณฑิตภายในของเรา คือคบกับอะไร คบกับ ความรู้สึกของตนเอง คบกับความไม่โกรธ ความไม่ทุกข์ ถ้าใครโกรธที่ไร ก็เรียกว่าคบคนพาลเมื่อนั้น ถ้าทุกข์เกิดแสดงว่าคบกับคนพาลแล้ว แม้จะนั่งอยู่กับครูอาจารย์ก็ชื่อว่าคบคนพาล กิตรรัก กิตรชัง กิตรโกรธ อาฆาต พยาบาท นั้นคบกับคนพาลแล้ว ไม่ใช่เข้าไปคบกับคนในวงการพนั้น ไปกับใจ กลับนอนด้วยกัน นั้นมันหมดตัวไปแล้ว ที่จริงมันคบก่อนแล้ว ก่อนไปมันหมดตัวไปตั้งนานแล้ว

## ๖.๒ งานวิจัย

๑) พระมหาธัมม วิชิตโก<sup>๗</sup> (ดวงไต้) สรุปผลการวิจัยไว้ว่า...มิตรภาพในพุทธปรัชญา หมายถึง ความเป็นเพื่อนที่รักใคร่คุ้นกัน มีไมตรีจิตต่อกัน อาจจะร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยหรือไม่ก็ได้ มี ๒ ประเภท คือ (๑) มิตรเทียม (๒) มิตรแท้ คำว่า “กัลยาณมิตร” หมายถึง มิตรแท้ที่มีความหมายในหลักคุณธรรม ความคิดต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น ส่วนมิตรภาพในทัศนะของ อริสโตเติล หมายถึง คุณธรรมอย่างหนึ่งที่ทำเป็นสำหรับมนุษย์ในการดำเนินชีวิต หรือทางแห่งความยุติธรรมเพื่อสร้างสังคมให้เกิดสันติสุขมี ๓ ประเภท คือ มิตรภาพเพื่อผลประโยชน์ มิตรภาพเพื่อความสำราญ และมิตรภาพเพื่อความดี มิตรภาพทั้งพุทธปรัชญาและปรัชญาของอริสโตเติลสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็น ระหว่างบิดา-มารดาและบุตร ครู-อาจารย์และศิษย์ ระหว่างสามี-ภรรยา ระหว่างคนหนุ่มกับคนอาวุโส หรือนายจ้างกับลูกจ้าง ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง และระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ แม้ในบางครั้งจะเป็น มิตรภาพเพื่อผลประโยชน์ความสนุกสนานหรือมิตรเทียม แต่สามารถพัฒนาไปถึงมิตรแท้หรือ มิตรภาพ เพื่อความดีได้ในที่สุด ขอเพียงแต่ต่างฝ่ายต่างเข้าใจในความเอื้ออาทร หน้าที่ หรือ คุณธรรมของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน

<sup>๖</sup> คำเขียน สุวณฺโณ, เพชรแห่งธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗).

<sup>๗</sup> พระมหาธัมม วิชิตโก, “ศึกษาเปรียบเทียบมิตรภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทกับอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

๒) พระมหาทองพูน สติสมปโน<sup>๘</sup> (เสือเขียว) สรุปผลการวิจัยไว้ว่า...มิตรในทางพุทธศาสนามีความหมาย ๓ ประการ คือ หนึ่งความหมายตามศัพท์ มิตร หมายถึง ผู้มีความเมตตา เพราะคำว่ามิตระ มีรากศัพท์เดียวกับเมตตา มีความรักใคร่ สนับสนุนกัน สุขหรือทุกข์ก็ไม่ทิ้งกัน คบกันด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ สองความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจ มีหลายคำคือ มิตร เกลอสหาย หมายถึงเพื่อน เกลอสหรือสหาย ผู้ที่ทำอะไรถูกใจตน ผู้ที่คบกันนานเท่าใดก็ยังมีความรักต่อกันไม่เปลี่ยนแปลง ผู้ที่คบกันโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา เพศ หรือชั้นวรรณะ เป็นต้น สามความหมายขยายเป็นความหมายที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยตัวบุคคล แต่ขยายไปถึงการสื่อสารข้อมูล สิ่งแวดล้อม องค์ความรู้ต่างๆ เป็นต้น ที่คนจะต้องเกี่ยวข้อง ศึกษาเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน ถ้าเลือกสื่อหรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี จะทำให้ตนเองเสื่อมเสียได้ง่าย แต่ถ้าเลือกสิ่งที่ดีก็จะทำให้ชีวิตพัฒนาการไปในทางที่ดีได้ ดังนั้น ใครก็ตามที่หวังความเจริญก้าวหน้าจึงต้องรู้หลักการและวิธีการเลือกคบมิตรที่ดีที่สามารถแนะนำให้หลุดจากทางแห่งความเสื่อม ชักเข้าสู่ทางที่ดีและถูกต้อง ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวถึงหลักการคบมิตรไว้จำนวนมาก เช่น การคบมิตรตามหลักมงคลสูตร มีการไม่คบคนพาล คบบัณฑิต การคบมิตรตามหลักจักร ๔ มีการเลือกคบแต่บัณฑิต และการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี การคบมิตรตามหลักทศ ๖ เป็นการประพฤติปฏิบัติต่อมิตรด้วยความถูกต้อง สมบูรณ์ตามหน้าที่ และบทบาทของตน เป็นต้น

๓) บุญส่ง ฉางแก้ว<sup>๙</sup> สรุปผลการวิจัยไว้ว่า...คนพาล คือ บุคคลที่มีความคิด วาจา และการกระทำที่เป็นทุจริตมีความเห็นผิดเป็นที่ตั้ง เป็นผู้ประมาทในการดำเนินชีวิต คนพาลในความหมายทางพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ พาลภายนอก ได้แก่ บุคคลที่ชักนำคนอื่นไปในทางที่ชั่ว และพาลภายใน คือตัวเราเองขณะที่คิด พูดทำในทางที่ชั่ว คนพาลคือผู้มองไม่เห็นคุณค่าของศีลธรรม จึงประพฤติผิดตามหลักธรรม ส่วนหลักธรรมที่นำมาใช้แก้ไขความเป็นพาลนั้นมี ๓ ระดับ คือ หลักเบญจศีล เบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมระดับต้น ส่วนในระดับกลางคือการประพฤติตามหลักกุศลธรรม ๑๐ ส่วนในระดับสูง คือ การได้บรรลुरुยผล โดยการประพฤติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘

<sup>๘</sup> พระมหาทองพูน สติสมปโน (เสือเขียว), “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

<sup>๙</sup> บุญส่ง ฉางแก้ว, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการไม่คบคนพาลในพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

๔) พระกิตติศักดิ์ ยโสธรโร<sup>๑๑</sup> (แก้วเหลา) สรุปผลการวิจัยไว้ว่า...พระสารีบุตรเถระมีบทบาทและผลงานด้านการเผยแผ่ เป็นที่แพร่หลาย ได้รับการยกย่องให้เป็นธรรมเสนาบดี พอสรุปได้ ๒ ลักษณะคือ

ก.บทบาทโดยตรง บทบาทส่วนนี้ท่านเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้คำแนะนำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาธรรมและการแสดงธรรมเป็นต้น โดยเฉพาะกับหลักธรรมที่ท่านรับฟังโดยตรงจากพระพุทธเจ้า ประกอบกับปัญญาที่เฉลียวฉลาดของท่าน แล้วนำไปถ่ายทอดแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น วิธีธรรมาธิบาย วิธีอธิบายขยายข้อความ วิธีเปรียบเทียบ ด้วยวิธีวิเคราะห์ ด้วยการข้อนถาม และด้วยการปฏิเสธ โดยเฉพาะบทบาทการแสดงส่วนนี้ ทำให้พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปเกิดศรัทธาเลื่อมใส หันมายอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แม้จะมีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดกับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นบุคคลเหล่านั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นพิเศษก็มี ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น

ข. บทบาทโดยอ้อม บทบาทในส่วนนี้คือ การที่ท่านได้ทูลถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาถึงเรื่องที่เป็นสาเหตุให้บุคคลเป็นมหานรุษ เรื่องเกี่ยวกับการแตกแยกของลัทธิ เรื่องการประพฤติไม่เหมาะสมของภิกษุ แล้วทูลขอให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เรื่องการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และเรื่องเกี่ยวกับอุบาสกอุบาสิกาผู้ถวายความอุปถัมภ์ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เหมาะสมกับอาชีพการงาน ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เกิดความเข้าใจถูกต้อง ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเปิดเผยเรื่องบางเรื่อง ที่พระองค์ยังมิได้นำมาแสดงแก่พุทธบริษัท แม้กระทั่งการที่นิครนถ์แตกกันทางความคิด เพราะการตายของผู้เป็นหัวหน้า พระสารีบุตรเถระเห็นการแตกแยกแล้ว จึงได้กราบทูลเสนอให้พระพุทธเจ้าทรงทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ที่สำคัญยิ่ง ก็ที่ท่านได้จัดหมวดแห่งธรรมออกเป็นหมวดหมู่ ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพาน จึงถือได้ว่าท่านเป็นพระเถระสาวกรูปหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่แพร่หลายตราบเท่าทุกวันนี้

---

<sup>๑๑</sup> พระกิตติศักดิ์ ยโสธรโร (แก้วเหลา), “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า สามารถตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งได้ในระดับหนึ่ง สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่สองยังไม่พบคำตอบ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ เนื้อหาที่ได้จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยเหล่านี้จะได้ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อต่อไป

### ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเริ่มจากการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักกัลยาณมิตรจากเอกสารชั้นต้น คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลัก และรวบรวมจากเอกสารชั้นรอง เช่น วรรณคดี ฎีกา ตลอดจนงานวิจัย เอกสาร วารสาร และตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ แล้วสรุปผลการวิจัย

### ๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ เพื่อให้ทราบและเข้าใจแนวคิดเรื่องความเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา
- ๑.๘.๒ ทำให้เข้าใจหลักการปฏิบัติตนในความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ
- ๑.๘.๓ เพื่อเป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรต่อคนอื่น

## บทที่ ๒

### ความหมาย ลักษณะ ประเภทของกัลยาณมิตร

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ ประเภทของกัลยาณมิตร โดยเนื้อหาครอบคลุมอยู่ในขอบข่าย ดังต่อไปนี้

#### ๒.๑ ความหมายของกัลยาณมิตร

เพื่อให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นไปด้วยความกระชับและจำกัดเนื้อหาให้อยู่ในข่ายที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอความหมายของ กัลยาณมิตร โดยแบ่งเป็น ๒ ประเด็น คือ ความหมายโดยศัพท์ และความหมายโดยเนื้อหา ดังต่อไปนี้

##### ๒.๑.๑ ความหมายโดยศัพท์

คำว่า กัลยาณมิตร มาจากคำว่า กัลยาณะ + มิตร โดยพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายว่า กัลยาณะ ได้แก่ งาม ดี และ มิตร หมายถึง เพื่อน ผู้มีความเชื่อใจดี ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ<sup>๑</sup> นอกจากนี้คำว่า มิตร หรือ มิตุต ยังมีความหมายตามผู้รู้ท่านวิเคราะห์ว่ามีรากศัพท์เดียวกับ คำว่า เมตตา วิเคราะห์ไว้ดังนี้ เมชชตีติ = มิตุโต ผู้โดยชอบรักใคร่กัน ผู้นั้นเรียกว่า มิตร มิตุตเตภาวติ = เมตตภาวติ อธิษาศัยที่ใคร่ประโชชนซึ่งเกิดมีในมิตร เรียกว่า เมตตา อีกนัยหนึ่งว่า มิตุตสุส เอสา ปวตุตตีติ = เมตตภาวติ อธิษาศัยที่ใคร่ประโชชนที่เป็นไปต่อมิตรเรียกว่า เมตตา<sup>๒</sup>

ในอภิธรรมวิภังค์ปรากฏความไว้ว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาทเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”<sup>๓</sup> และอีกแห่งหนึ่งคือในขุททกนิกาย มหานิเทศ ได้ขยายความหมายของเมตตาไว้ว่า “เมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายบาท ความไม่ปองร้าย”<sup>๔</sup>

---

<sup>๑</sup> พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สถานที่พิมพ์ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑, ๒๓๔.

<sup>๒</sup> สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชวรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

<sup>๓</sup> อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

<sup>๔</sup> ชุ.ม. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๕๕๐.

จากความหมายตามที่กล่าวมาจะเห็นว่า **กัลยาณมิตร** ตามรูปศัพท์นั้นหมายถึง เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งามหรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่ คุ้นเคยที่งาม เพื่อนผู้มีความเชื่อใจ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อที่ดีงาม บุคคลผู้มีจิตที่หวังดี มีความรักใคร่ เป็นผู้หวังประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่น ความหมายตามศัพท์จะเห็นว่าท่านมุ่งเอามิตรดีที่เป็นบุคคลโดยเฉพาะ

### ๒.๑.๒ ความหมายโดยเนื้อความ

สำหรับความหมายโดยเนื้อความนั้น **กัลยาณมิตร** หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์

จากความหมายโดยเนื้อความข้างต้นนี้ แสดงให้ทราบว่า **กัลยาณมิตร** นอกจากจะหมายถึง มนุษย์หรือบุคคลที่เป็นเพื่อนที่ดีแล้ว ยังหมายถึง หนังสือที่ดี ที่อ่านแล้วให้ข้อคิดที่ดี หรือให้ความรู้ที่ดีมีประโยชน์ ทั้งนี้เพราะยังมีหนังสือจำนวนมาก ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านเมื่ออ่านแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อชีวิต ต่อโลกหรือต่อสังคม อาจจะทำให้กลายเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย ไม่ก่อให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์ กลับเพิ่มพูนความ โลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นในตัวผู้อ่าน เช่น หนังสือที่สอนให้ไม่รู้คุณบิดามารดา หนังสือที่สอนการทำลายล้างชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หรือแม้กระทั่งหนังสือลามก สื่อทางโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตที่เสนอภาพไม่สมควร ที่เพิ่มกามกิเลสแก่ผู้อ่านผู้ชม ก็ถือว่าไม่ใช่กัลยาณมิตร

สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่น โรงเรียนที่ดี มีความสะอาด มีระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค หรือไม่ปล่อยให้มีการเสพยาเสพติดภายในโรงเรียน และยังมีคุณครูที่ดีมีความรู้และคุณธรรม เป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียนได้

ผู้ปกครองที่ดีและข้าราชการที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ จนถึงผู้ว่าราชการ หรือถ้าหากเป็นข้าราชการทางการเมือง ก็เป็นข้าราชการการเมืองที่ดี เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี จนถึงนายกรัฐมนตรีที่ดี เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ หากเป็นผู้มีความดี มีศีลธรรมแนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนทั้งหลายได้ รวมถึงสื่อสารมวลชนที่นำเสนอข่าวที่เป็นตรงไปตรงมา ทำให้ผู้รับสื่อได้สาระและคุณประโยชน์ โดยเป็นสื่อที่ทำให้ผู้รับมีความรู้ความเข้าใจ มีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคม

นอกจากความหมาย ตามรูปศัพท์ และความหมายโดยเนื้อความ ยังมีความหมายตามที่ผู้รู้ท่านกล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร<sup>๕</sup> ได้กล่าวไว้ว่า เพื่อนมิตรทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ทรงปัญญาสามารถที่จะให้คำแนะนำอบรมอันถูกต้องได้ก็เรียกว่า **กัลยาณมิตร**

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)<sup>๖</sup> ให้ความหมายคำว่ามิตรไว้ว่า มิตร หมายถึงบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประสบผลดีและมีความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกันหรือเป็นมารดาบิดา ครู อาจารย์ ตลอดจนพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้าก็นับว่าเป็นมิตร แต่เป็นมิตรใจดี หรือมิตรมีธรรมที่เรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม นอกจากนี้ ยังปรากฏความหมายของกัลยาณมิตรที่ท่านอธิบายไว้ในพุทธธรรม<sup>๗</sup> ดังความว่า คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอน ชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ตลอดจนมีความสนใจกระตือรือร้นที่จะเข้าไปหาซักถามขอคำชี้แนะแนวทางจาก สัตบุรุษ หรือบัณฑิตไปปฏิบัติ การกระทำของเขาย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษ หรือคบหากคนดีไม่ว่าสัตบุรุษจะมาทำหน้าที่ให้ หรือบุคคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตร และเรียกภาวะนี้ว่า **กัลยาณมิตตตา** แปลว่า ความมีกัลยาณมิตร

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า...มิตรตามภาษาที่คนเข้าใจทั่วไป หมายถึง เพื่อน เกลือหรือคนที่ทำอะไรถูกใจตน ทางภาษาธรรม หมายถึง ธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ธรรมที่ทำให้พ้นทุกข์ซึ่งก็คือมรรคมงคลแปด นอกจากนี้ท่านยังขยายคำว่า มิตร หมายถึง ผู้ที่มีความรักต่อเรา แต่ไม่ใช่รักทางกามคุณ แต่เป็นความรักอย่างบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน และหมายถึงผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน ผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน แล้วกระทำความดีต่อกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ทั้งทางลับ

<sup>๕</sup> พระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ), สัมมาทิฐิตามเถรอธิบายของท่านพระสารีบุตร, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๔ .

<sup>๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๖.

<sup>๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๒๓.



และเปิดเผยโดย ไม่เลือกเพศ วัย ความรู้ ชาติ ศาสนา และไม่มีใครคิดร้ายต่อกัน ผู้ร่วมฐานะ ผู้อยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน<sup>๕</sup>

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมาย มิตรและสหายไว้ว่า...เพื่อน ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า มิตรและสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ มาจากศัพท์ว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกันเช่นเป็นเจ้านายเป็นลูกน้องแต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายด้วยความจำใจ คอยแต่คิดว่าเมื่อไรอีกฝ่ายหนึ่งจะไปเสียที ไม่มีความเป็นมิตรเพราะขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ฉะนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกันแต่ต้องอยู่ไกลไม่อาจจะทำกิจกรรมร่วมกันจึงไม่ได้เป็นสหาย<sup>๕</sup>

ปาน จันทราบุตร<sup>๖</sup> กล่าวว่า เพื่อน หมายถึง คนที่เราคบหา ทำความสนิทสนมหรืออยู่ใกล้ชิด อาจเป็นผู้ใหญ่เหนือเรา หรือเป็นคนเสมอหรือต่ำกว่าเราก็ได้

พระมหาธัมมชุตติโก<sup>๗</sup> ให้ความหมายว่า กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรแท้ที่มีความหมายในหลักคุณธรรม ความดีต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้นชื่อว่า กัลยาณมิตร<sup>๘</sup> และการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจา สนทนากับ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ แล้วคอยศึกษาและปฏิบัติตามศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลและปฏิบัติตามศีลของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และ คอยศึกษาปัญญาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตรตา<sup>๙</sup>

<sup>๕</sup> มหาทองพูน สติสมฺปนฺโน (เสื่อเจียว), “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

<sup>๖</sup> พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เพื่อน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๓.

<sup>๗</sup> พ.อ.พิเศษปาน จันทราบุตร, ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตนการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๕๗๘.

<sup>๘</sup> พระมหาธัมมชุตติโก, “ศึกษาเปรียบเทียบมิตรภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทกับอาริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗)

<sup>๙</sup> พ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๖๒/๒๕๗.

<sup>๑๐</sup> อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๔.

สรุปจากการศึกษาความหมายจะเห็นว่า ความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมายที่เป็นบุคคล ก็จะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเพื่อ เกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น ส่วนความหมายโดยเนื้อหานั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนา กระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้น

ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้น ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะว่าผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง โอกาสต่อไปเขาจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทางรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่า การช่วยชี้แนะ บอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร โดยนัยที่สมบูรณ์อยู่แล้วนั่นเอง

## ๒.๒ ลักษณะของกัลยาณมิตร

นอกเหนือจากทราบความหมายหลากหลายมุมมองตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น การเข้าใจลักษณะของกัลยาณมิตร ก็เป็นสิ่งจำเป็นอันหนึ่ง สำหรับผู้แสวงหากัลยาณมิตร หรือผู้ต้องการเป็นกัลยาณมิตร ไม่เช่นนั้นจะไม่รู้เลยว่า จักแสวงหากัลยาณมิตรอย่างไร เหมือนอย่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ ต้องการตามจับผู้ร้าย หากไม่มีลักษณะรูปพรรณสัณฐานให้เป็นที่สังเกตก็คงไม่สามารถตามจับผู้ร้ายได้ฉับไฉน การแสวงหากัลยาณมิตรโดยไม่รู้ลักษณะของกัลยาณมิตรก็ฉับนั้น

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค<sup>๔๔</sup> ท่านได้อธิบายลักษณะของผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า...ท่านผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยสุตะ ด้วยจาคะ ด้วยวิริยะ ด้วยสติ และสมบูรณ์ด้วยปัญญา คือ ย่อมเชื่อมั่นต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นต่อกรรมและผลแห่งกรรมด้วยศรัทธาสมบัติ ไม่ยอมปล่อยวางการแสวงประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอันเป็นเหตุแห่งสัมมาสัมโพธิญาณด้วยศรัทธาสมบัตินั้น ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่น่าสรรเสริญ เป็นผู้ทักท้วงตำหนิโทษว่ากล่าว เป็นผู้อดกลั้นต่อถ้อยคำของสัตว์ทั้งหลายได้ ด้วยศีลสมบัติ เป็นผู้สามารถชี้แจงถ้อยคำอันลุ่มลึก ซึ่งประกอบด้วยสัจธรรมและปฏิบัติสมุปปาทธรรมเป็นต้นด้วยสุตสมบัติ เป็นผู้มักน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะด้วยจาคาสมบัติ เป็นผู้เพียรพยายามในการปฏิบัติทั้งที่เป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นด้วยวิริยสมบัติ เป็นผู้มิตติตั้งมั่นในทางดีด้วยสติสมบัติ เป็นผู้มิจิตไม่คิดฟุ้งมิจิตมั่งคั่งแข็งแกร่งด้วยสมาธิสมบัติ และรู้แจ้งชัดไม่วิปริตผิดเพี้ยน

<sup>๔๔</sup> สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชารัฐวิธาน จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๑.

ด้วยปัญญาสมบัติ ท่านผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติเห็นปานนี้นั้น ย่อมสอดส่องมองเห็นคติแห่งกุศลธรรม และอกุศลธรรมด้วยสติ รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษของสัตว์ทั้งหลายตามเป็นจริงด้วยปัญญา มีจิตตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษนั้นด้วยสมาธิ ช่วยกำจัดสิ่งที่เป็นโทษพยายามชักจูงแนะนำสัตว์ทั้งหลายในสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยวิริยะ

เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลายลักษณะของกัลยาณมิตรยังสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเด็นดังนี้ คือ ศึกษาจากลักษณะกัลยาณมิตรโดยยึดหลักของประโยชน์ ยึดหลักของการแนะนำพร่ำสอน ยึดหลักของการทำงานร่วมกัน และยึดหลักของการเป็นผู้สม่ำเสมอ

๒.๒.๑ หลักของประโยชน์ซึ่งเป็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีกัลยาณมิตรหรือจากการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จะต้องดูว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่ความดี เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง หรือผิดต่อศีลธรรมอันดีของสังคม การจะมีบุคคลใดนำประโยชน์มาให้ในทางที่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรมอันดี เช่น ให้เงินสินบน ให้สินค้า ผิดกฎหมาย ให้อาหารที่ลักลอบมา หรือให้ของที่ขโมยมา สิ่งดังกล่าวจะใช้อุปโลกบริโลกได้ หรือนำมาใช้งานได้ บุคคลที่นำมาให้นั้นยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

๒.๒.๒ หลักของการให้คำแนะนำพร่ำสอน ต้องดูว่า คำพร่ำสอนของกัลยาณมิตรนั้น จะต้องเป็นไปในทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายและสิ่งไม่ดีทั้งหลาย จะต้องช่วยบรรเทา กิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง มิใช่เป็นคำสอนให้กระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย หรือ ผิดศีลธรรม เช่น แนะนำให้ทุจริตในการสอบ สอนให้ไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น หรือแม้จะเป็นนักบวชต้องให้คำสั่งสอนที่ดีงาม แม้อาจจะไม่ถูกใจแต่จะต้องถูกต้องตามหลักศีลธรรม มิใช่เป็นการเพิ่มกิเลสขึ้นในตัวของผู้ที่เราจะไปเป็นกัลยาณมิตรให้ เช่น การทำนายทายทักในสิ่งที่เราไม่รู้จริงก็ถือว่ายมิใช่การทำหน้าที่กัลยาณมิตรและนักบวชที่กระทำเช่นนี้ก็ยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

๒.๒.๓ หลักของการทำงานร่วมกัน หรือการมีชีวิต ความเป็นอยู่ร่วมกัน ผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรจะต้องมีการทำงานร่วมกันหรืออยู่ด้วยกันอย่างเอื้ออาทร ต่างฝ่าย ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงใจ เช่น หากเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนต้องมีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมชั้น ด้วยการเป็นคู่คิดในการส่งเสริมการเรียนซึ่งกันและกัน ชักชวนกันอ่านหนังสือ ทบทวนความรู้ เพื่อการเรียนจะมีผลดีและสามารถศึกษาได้สำเร็จ หากเป็นคู่สมรสก็ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ช่วยเหลือและรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน หากเป็นเพื่อนร่วมงาน บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรนั้นจะต้องช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานด้วยความปรารถนาดี คอยช่วยเหลือแนะนำและช่วยแก้ไขในสิ่งที่ผิดพลาด นอกจากนี้จะต้องชักชวนกันทำความดีหรือชวนชวย ในการทำความดีที่ยิ่งขึ้นไป ถ้ากระทำได้เช่นนี้ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

๒.๒.๔ หลักของความเป็นผู้สม่ำเสมอ หรือความเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรนั้น ต้องมีพฤติกรรมที่ได้อย่างสม่ำเสมอหรือมีความเสมอต้นเสมอปลาย จนทำให้บุคคลทั้งหลายมีความมั่นใจว่า ผู้ที่มาเป็นกัลยาณมิตรให้ก็น่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ กระทั่งสามารถปรึกษาเรื่องส่วนตัวและหวังได้ว่าจะได้รับคำแนะนำที่ตนไม่อาจจะแก้ไขด้วยตนเองได้ เช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาครอบครัว เป็นต้น

จากลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงถึงความเป็นกัลยาณมิตรว่า มิใช่เพียงความเป็นเพื่อน หรือมิตรธรรมดา แต่เป็นมิตรหรือเพื่อนที่ดี แนะนำในสิ่งที่ดีงาม และชักชวนกระทำในสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม ในขณะเดียวกัน การที่บุคคลจะมีกัลยาณมิตร หรือที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรตตา” ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกคบหามิตรที่แนะนำหรือชักชวนเพื่อนให้ทำในสิ่งที่ดีงาม ดังนั้น บุคคลใดที่ได้ชื่อว่ามิกัลยาณมิตรนั้น ย่อมจะมีชีวิตที่ประสบแต่ความเจริญ

### ๒.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร

การจัดประเภทของกัลยาณมิตร ในเบื้องต้นไม่พบมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรไว้โดยตรง จะมีก็แต่ใช้ คำว่า มิตร ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ท่านได้แยกประเภทของมิตร ไว้หลายแนวด้วยกัน ดังความปรากฏในสังคาลสูตร<sup>๑๕</sup> พระพุทธเจ้าทรงจำแนกมิตรไว้ ๒ ประเภท คือ มิตรเทียม กับมิตรแท้ และอีกแห่งหนึ่งในขัณฑวิสาณสูตรคณิศร<sup>๑๖</sup> ทรงจำแนกไว้มี ๒ ประเภทเช่นกัน คือ อคารกมิตร (มิตรครองเรือน) และอนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน)

ในมิตร ๒ ประเภท คือมิตรเทียมกับมิตรแท้นั้น เพื่อให้เป็นข้อสังเกตประเภทของมิตร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกประเภทของมิตรเทียมและมิตรแท้ไว้ดังต่อไปนี้

๑) มิตรเทียม ๔ ประเภท คือ เป็นคนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนคิดแต่พูดคนพูดประจบ และคนที่ชักนำในทางเสื่อม ผู้ประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการนี้ ฟังทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม นอกจากได้แสดงแต่ละประเภทดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังได้จำแนกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะย่อยอีก<sup>๑๗</sup> รายละเอียดขอยกไว้ไม่นำเสนอเพื่อกระชับเนื้อหาและขอให้นำเข้าสู่ประเด็นที่สองซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรง

<sup>๑๕</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

<sup>๑๖</sup> บ.ฐพ. (ไทย) ๓๐/๑๒๓/๔๐๕.

<sup>๑๗</sup> คุุรายละเอียดที่ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๕๕-๒๕๕/๒๐๗-๒๐๕.

๒) มิตรแท้ บาลีใช้คำว่า สุธรมิตร คือ มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลคบหาสมาคมแล้วทำให้มีแต่ความสุขความเจริญจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท<sup>๑๘</sup> คือ

- (๑) มิตรมีอุปการะ
- (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
- (๓) มิตรแนะนำประโยชน์
- (๔) มิตรมีความรักใคร่

เมื่อพิจารณาจากความหมายของมิตรแท้แล้วไม่ต่างจากคำว่า กัลยาณมิตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากจะมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรแล้ว มิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภทนี้สามารถจัดเป็นประเภทของกัลยาณมิตรได้ ซึ่งในแต่ละประเภทยังแยกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ มี ๔ ลักษณะ<sup>๑๙</sup> ได้แก่

- (๑) ป้องกันมิตรผู้ประมาท
- (๒) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงนั้กได้
- (๔) เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโภกทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการ

ในกิจนั้น

มิตรทั้ง ๔ ลักษณะนี้ เป็นมิตรผู้หวังดี คอยระวัง คอยห้ามเหตุแห่งความประมาทของเพื่อนผู้ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ว่าจะเป็ความประมาทในวัย ประมาทในการศึกษา ประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ประมาทในการดำรงชีวิต มีอุปบายชักนำให้พ้นจากความประมาทโดยการชี้ให้เห็นประโยชน์และผลเสียจากความประมาท จึงได้ชื่อว่าเป็นที่พักพิงในยามมีภัยได้อย่างแท้จริง ในยามจำเป็นขัดสนทรัพย์ ยังให้ความช่วยเหลือทรัพย์มากกว่าที่เอ่ยปากขอ ซึ่งแสดงออกถึงความจริงใจ และความเต็มใจที่จะช่วยเหลือเพื่อน บุคคลใดที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมานี้เรียกว่า กัลยาณมิตรประเภทที่หนึ่ง

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มี ๔ ลักษณะ<sup>๒๐</sup> ได้แก่

- (๑) บอกความลับแก่เพื่อน
- (๒) ปิดความลับของเพื่อน

<sup>๑๘</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๕.

<sup>๑๙</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๐๐.

<sup>๒๐</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๐๐.

(๓) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

(๔) แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้

เป็นมิตรด้วยความไว้เนื้อเชื่อใจ ปกติไม่บอกความลับของตนแก่ผู้อื่นแต่สำหรับเพื่อนผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันมาไม่มีความลับไม่มีอะไรต้องปิดบัง แม้ความลับก็ยอมเปิดเผยให้แก่กันได้ คายแทนกันได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน ผู้ใดได้มิตรที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ถือว่าได้กัลยาณมิตร ชนิดที่ว่าหายากมาก เพราะนอกจากไม่มีความลับแล้วยังสามารถสละชีวิตคายแทนกันได้ นี่คือกัลยาณมิตรประเภทที่สอง

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มี ๔ ลักษณะ<sup>๒๑</sup> ได้แก่

(๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว

(๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

(๔) บอกทางสวรรค์ให้

เห็นเพื่อนทำความเสียหาย หาวิธีหรืออุบายห้ามไม่ให้ทำชั่ว ให้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถสิบประการให้รับฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังมีเรื่องทาน ศีล เป็นต้น อธิบายให้เข้าใจ สิ่งทีละเอียดลึกซึ้งประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมงคล ถ้อยคำที่ทำให้จิตเกิดความเบิกบาน แจ่มใส บอกเหตุแห่งความดี อานิสงส์แห่งกรรมดี เพื่อให้มีจิตเต็มไปดั่งกำลัง สามารถเป็นที่ฟังให้แก่ตนเองต่อไป หากผู้ใดได้บุคคลผู้มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังกล่าวนี้และประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำของท่านถือว่าผู้นั้นเกิดมาไม่เสียชาติเกิด เพราะได้กัลยาณมิตรผู้ถือกุศลประโยชน์ในปัจจุบันนี้แล้วยังได้รู้ทางสวรรค์ด้วยนี่คือ กัลยาณมิตรประเภทที่สาม

๔. มิตรมีความรักใคร่ มี ๔ ลักษณะ<sup>๒๒</sup> ได้แก่

(๑) ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน

(๒) พอใจความเจริญของเพื่อน

(๓) ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน

(๔) สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

มิตรผู้มีความรักใคร่นั้น เมื่อเห็นเพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจไปด้วย ยินดีในความเจริญ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อนไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมทรัพย์ หรือเสื่อมจากกุศลทั้งหลาย ในยามเพื่อนประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น สำเร็จการศึกษา ใด้งานทำ เลื่อนยศ แสดงแต่ความยินดี

<sup>๒๑</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๐.

<sup>๒๒</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

เมื่อมีใครติเตียนหรือกล่าวร้ายเพื่อนย่อมหาโอกาสคอยแก้ต่างยับยั้งคำนินทาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อมีใครสรรเสริญเพื่อนย่อมสรรเสริญช่วยสนับสนุนรับรองเพื่อนตามความเป็นจริงเช่นกัน นี่ก็คือ กัลยาณมิตรประเภทที่สี่

นอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้อีก ๒ ประเภท ดังที่ปรากฏไว้ในหลักวิชาธรรมสุตตนิเทศ คือ

๑) อาศาริกมิตร (มิตรครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางโลก คือ คนบางคนในโลกนี้ให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง สละสิ่งที่สละได้อย่าง ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ทนสิ่งที่ทนได้ยาก บอกความลับแก่เพื่อน ปกปิดความลับของเพื่อน ไม่ทอดทิ้งในคราวมีอันตราย แม้ชีวิตก็สละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนได้ เมื่อเพื่อนสิ้นเนื้อประดาตัวก็ไม่ดูหมิ่น ชื่อว่า อาศาริกมิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณมิตรทางโลก เป็นมิตรที่ดี คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ หรือสามารถเป็นที่พึ่งในเรื่องทั่วไปในทางโลก เช่น ให้คำปรึกษาเรื่องความรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น กัลยาณมิตรในทางโลกนี้ อาจจะทำให้การช่วยเหลือหรือแนะนำโดยให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน หรือการพัฒนาระบบ การทำงานที่ดีขึ้น การแนะนำ หรือชี้แนวทางให้ ความรู้ดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิทยาทาน

๒) อนาศาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางธรรม คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นที่รัก พอใจ เป็นที่เคารพ ควรยกย่อง พுகเป็น ทนฟังถ้อยคำได้ กล่าวถ้อยคำได้ลึกซึ้ง และไม่ชักนำไปในเรื่องไม่สมควร ชักชวน (ใ้บ้านเพ็ญ) ในทางอธิศีล ชักชวนให้หมั่นเจริญสติปัญญา ๔ ชักชวนให้หมั่นเจริญสัมมัตตทาน ๔ อธิธัมม ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่า อนาศาริกมิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณมิตรทางธรรม ๆ หรือมิตรที่ดี ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดียิ่ง ด้วยการนำธรรมะมาใช้ ซึ่งแตกต่างจากกัลยาณมิตรในทางโลกคือคำแนะนำสั่งสอน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตในทางโลกนี้แล้ว ยังมุ่งเน้นเพื่อยกระดับจิตใจของผู้ได้รับคำแนะนำให้สูงขึ้น เป็นกัลยาณมิตรที่มุ่งมั่น เพื่อให้ผู้อื่นเกิดปัญญาสามารถพึ่งพากำลังความสามารถด้วยตนเองที่แท้จริง เช่น แนะนำให้รู้จักการทำทาน การรักษาศีล และการทำสมาธิภาวนา เป็นต้น คำแนะนำที่สามารถก่อให้เกิดผลข้ามภพข้ามชาติได้ ความรู้ที่นำมาแนะนำนี้ เรียกว่า ธรรมทาน

#### ๒.๔ ตัวอย่างของการเป็นกัลยาณมิตร

การปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรนั้น จากการศึกษาพบว่า บุคคลทั่วไปสามารถเป็นกัลยาณมิตรหรือเป็นมิตรที่ดีให้แก่กันได้ เช่น บิดามารดาสามารถเป็นกัลยาณมิตรให้บุตรธิดาและบุตรธิดาก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้บิดามารดา คนรับใช้สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับนาย นาย

ก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนรับใช้ได้ ครูบาอาจารย์สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับลูกศิษย์ได้ ในทางตรงข้ามลูกศิษย์สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับครูบาอาจารย์ได้เช่นเดียวกัน ไม่เฉพาะแต่ มนุษย์ คนกับสัตว์ยังเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน หรือกระทั่งสัตว์กับสัตว์ก็เป็นกัลยาณมิตรต่อกันได้ การทำหน้าที่กัลยาณมิตร ไม่เพียงให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือเกื้อกูลให้ประสบความสำเร็จ ในภพชาตินี้เท่านั้น ยังสามารถช่วยให้มีชีวิตในภพชาติเบื้องหน้าหรือชีวิตหลังความตายอีกด้วย ดัง ตัวอย่าง ที่บิดาเป็นกัลยาณมิตรให้กับบุตรดังต่อไปนี้<sup>๒๓</sup>

ในสมัยพุทธกาลมีมหาเศรษฐีคนหนึ่งชื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ซึ่งเป็นมหาอุบาสกใน พระพุทธศาสนา ท่านเศรษฐีเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา แต่ว่า บุตรของท่านชื่อว่า กาละ กลับไม่มีความเลื่อมใส ไม่ปรารถนาที่จะไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้า แม้ ในยามที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่เรือนก็ไม่ปรารถนาจะเห็น ไม่ปรารถนาจะฟังธรรม ไม่ปรารถนาทำ การขวนขวายกิจเพื่อภิกษุสงฆ์ ถึงถูกบิดาห้ามปรามมิให้ทำแบบนี้ก็ไม่ฟัง และทำตามในสิ่งที่บิดา ปรารถนา เมื่อเศรษฐีรู้ว่าบุตรของตน ยึดถือทิฏฐิมานะ หากมีความเห็นผิดอย่างนี้ต่อไป จักต้องตก อเวจีแน่นอน

ดังนั้น เศรษฐีคิดว่าเมื่อตนยังมีชีวิตการที่จะให้บุตรของตนเองตกนรกนั้น เป็นสิ่งไม่ ควร จึงคิดหาอุบายเพื่อให้บุตรไปฟังธรรม โดยจ้างบุตรให้ไปรักษาอุโบสถศีลและฟังธรรม เป็นเงิน จำนวน ๑๐๐ กหาปณะ<sup>๒๔</sup> ครั้งแรกนายกาละ ได้ไปสู่วิหารรักษาอุโบสถ แต่ไม่ได้ฟังธรรม เขาไป นอนตามมุมที่เขาต้องการ พอรุ่งขึ้นก็กลับไปบ้าน บิดาของเขาจึงให้คนรับใช้นำอาหารมาให้ทาน ไม่ ยอมทานอาหารจนกว่าจะได้รับเงิน

วันต่อมา เศรษฐีส่งเขาไปอีกโดยกำชับว่าจะให้เพิ่มเป็น ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่มีข้อแม้ว่า เขาต้องยืนตรงพระพักตร์ของพระศาสดาแล้ว เรียนเอาธรรมมาบทหนึ่ง นายกาละยอมตกลงไปฟัง ธรรม ยืนตรงพระพักตร์ของพระศาสดา มีความตั้งใจว่าจะเรียนเอาบทแห่งธรรมบทเดียวแล้วจะ กลับ ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำให้เขาจำบทแห่งธรรมไม่ได้ เขากำหนดจดจำบทแห่ง ธรรมนั้นไม่ได้ จึงตั้งใจฟังว่า จักเรียนบทต่อไป การที่เขาตั้งใจว่าจะเรียนบทต่อไป ชื่อว่าได้ฟัง ธรรมโดยความเคารพ เมื่อเขาตั้งใจฟังโดยเคารพอย่างนี้ ธรรมย่อมเกิดมีในใจ เขาตั้งใจฟังด้วยดี ด้วยคิดว่า จักเรียนบทต่อไป ในที่สุดจึงตั้งอยู่ในโศคาปัตติผลบรรลุเป็นพระโศคาบัน เป็นอริยบุคคล ชั้นต้นในพระพุทธศาสนา พอวันรุ่งขึ้นนายกาละกลับไปบ้านพร้อมกับภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรง เป็นประมุข นายกาละกลับบ้านด้วยกังวลว่า ขอบิดาอย่าได้ให้ทรัพย์ต่อหน้าพระพักตร์ของพระ ศาสดาเลย เพราะความละอายที่ตนเองเป็นผู้รักษาอุโบสถและฟังธรรมเพราะเห็นแก่เงินในวันก่อน

<sup>๒๓</sup> คุรยลละเอียคใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๔๗/๒๗๐.

<sup>๒๔</sup> อัตรารเงินของอินเดียโบราณ มีมาตราดังนี้ ๕ มาสก เท่ากับ ๑ บาท ๔ บาท เท่ากับ ๑ กหาปณะ.



ในวันนั้น บิดาของเขาต้อนรับพระพุทธองค์ และกราบทูลความพอใจที่บุตรของเขาได้เปลี่ยนไป วันก่อนไม่ได้เงินค่าจ้างไปวัดมาก็ไม่ยอมทานข้าว แต่วันนี้เขาไม่ต้องการเงิน พระพุทธองค์จึงตรัสว่า การได้โศคาปัตติผลของบุตรท่าน ประเสริฐยิ่งกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ หรือสมบัติในเทวโลก และพรหมโลก เพราะการได้สมบัติทั้งหลายแม้จะเป็นสมบัติที่ประณีต แต่ก็ยังไม่ได้คิที่แน่นอน คือต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ หรือตกไปสู่อบายภูมิ ๔ ในยามที่หมดบุญ หรือเพราะความประมาท ส่วนการได้บรรลุปะเป็นพระโศคานั้น แม้จะมากอีก ก็ไม่เกิน ๗ ชาติ ที่สำคัญในระหว่างนี้ไม่ไปสู่อบายภูมิทั้ง ๔ แน่แน่นอน จะเห็นว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนอกจากความเป็นบิดาทงโลกที่เขาสมมุติกันแล้ว ยังเป็นผู้มีส่วนแห่งบิดาทงธรรมให้แก่บุตร คือท่านเลี้ยงดูบุตรของท่านให้เติบโตใหญ่ ให้วัตถุเครื่องอำนวยความสะดวกทางโลกทุกอย่างที่สามารถให้ได้แล้ว ยังชวนชวนสมบัติทางธรรมให้บุตรได้ครอบครอง ถือว่าท่านเป็นกัลยาณมิตรทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมกัน

อีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าคนรับใช้ก็เป็นกัลยาณมิตรให้กับเจ้านายของตนเองได้ จนนายยอมให้อยู่ในฐานะอาจารย์พ้นจากการเป็นคนรับใช้ไปอีกต่อไป<sup>๒๕</sup>

ในครั้งพุทธกาลมีหญิงรับใช้คนหนึ่งของพระนางสามาวดีอัศรมเหสีของพระเจ้าอุเทน ชื่อว่า นางขุชุตตรา แต่ละวันพระราชินีได้ประทานทรัพย์เพื่อเป็นค่าดอกไม้ให้แก่พระนางสามาวดีวันละ ๘ กหาปณะ นางได้รับหน้าที่จัดการดอกไม้พวกนี้เป็นประจำ วันหนึ่ง เจ้าของร้านขายดอกไม้ไม่ว่างที่จะขายเพราะกำลังจัดเตรียมไทยธรรมเพื่อถวายพระพุทธเจ้าพร้อมกับหมู่ภิกษุสงฆ์ ขณะเดียวกันเจ้าของร้านดอกไม้ได้ชวนนางให้มาช่วยจัด นางได้ช่วยจนกระทั่งถึงตอนทีพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพื่ออนุโมทนา พอนางตั้งใจฟังคำอนุโมทนาจบลง ก็ได้บรรลุปะเป็นพระโศคานันบุคคล เมื่อบรรลุปะเป็นพระโศคานันขึ้นชื่อว่าคิดศีล ๕ ย่อมไม่มี ปกตินางจะหักค่าดอกไม้ไว้ ๔ กหาปณะเป็นอย่างนี้เรื่อยมาทุกวัน พอบรรลุปะเป็นพระโศคานันแล้วนางจ่ายค่าดอกไม้ทั้งหมด เมื่อดอกไม้ได้มากกว่าวันอื่น ๆ เป็นเหตุให้พระนางสามาวดี สงสัยว่าพระราชินีประทานค่าดอกไม้เพิ่มให้ ถาถามนางขุชุตตรา ได้ความว่าที่ผ่านมานางได้หักยอดดอกไม้ไว้ ๔ กหาปณะทุกวัน และเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระนางฟัง

พระนางสามาวดีแทนที่จะแสดงความโกรธเหมือนบุคคลทั่ว ๆ ไป กลับไม่กล่าวโทษอะไรแก่นางเลย แล้วยังชมเชยที่นางได้มีโอกาสฟังธรรม และขอให้นางกล่าวสอนธรรมให้ฟัง นางขุชุตตราได้นั่งแสดงธรรมที่ตนได้ฟังมา พอนางแสดงธรรมจบลง พระนางสามาวดีพร้อมด้วยหญิงผู้เป็นบริวารอีก ๕๐๐ คน ได้บรรลุปะเป็นพระโศคานันเช่นกัน หญิงทั้งหลายเหล่านั้นได้กราบไหว้นางขุชุตตรา และตั้งนางไว้ในฐานะเป็นมารดาและอาจารย์ ในกาลต่อมาจึงส่งนางไปฟังธรรมกับ

<sup>๒๕</sup>ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๕/๒๒๐-๓๐๕.



## บทที่ ๓

### ความสำคัญและองค์คุณของกัลยาณมิตร

#### ๓.๑ ความสำคัญของกัลยาณมิตร

การได้อัฒภาพเป็นมนุษย์เกิดมามีอาการครบสามสิบสองบริบูรณ์ คือเป็นปกติในทางกายภาพ แต่ในด้านความคิดความอ่าน ความเข้าใจต่อชีวิตนั้น ดูเหมือนจะต้องได้รับการปลูกฝัง ได้รับข้อมูลที่ดี และถูกต้อง จึงจะดำรงตนอยู่ในแนวทางชีวิตที่งดงาม ไม่เดือดร้อนจนเกินไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)<sup>๑</sup> ได้กล่าวไว้ว่า การได้มีกัลยาณมิตร คือโชคพิเศษในการเดินทาง คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้นในการชักนำเข้าสู่ทางชีวิตที่ดีงาม การไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้นั้น ก็ต้องอาศัยความมีกัลยาณมิตรเป็นสำคัญ เพราะว่าเมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้บุคคลเริ่มรู้จัก เริ่มมีความเข้าใจหรือความเห็นทางที่ถูกต้องนั้น ก็คือสัมมาทิฐิ ซึ่งจะพาให้เดินทางไปได้ ถ้าไม่มีกัลยาณมิตร ก็มองไม่เห็น ไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางเดินอยู่ที่ไหน ทำให้ดำเนินชีวิตผิดพลาดได้ เหมือนนวนเวียนอยู่ในป่าหลงไปหลงมา บางทีตลอดชีวิตก็ไม่ได้เข้าสู่ทางที่ถูกต้อง กัลยาณมิตรนั้นเหมือนกับเป็นผู้ที่รู้ทาง เพราะเคยเดินทางนั้นมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็ได้เคยผ่าน ทำให้ได้รู้ว่าทางอยู่ตรงไหน สามารถไปชี้แนะและชักนำเข้าสู่ทางได้ ดังนั้น กัลยาณมิตร นี้จึงสำคัญมาก

ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ตรัสเน้นถึง ความสำคัญของความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร สำหรับพระภิกษุ โดยมากพระองค์ตรัสเน้นไปที่ประโยชน์สูงสุด ซึ่งเหมาะสมกับภาวะของผู้ตั้งใจสละ และอุทิศตนเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา อย่างเช่น พระองค์ตรัสว่า

ดูก่อนอานนท์ ความมีกัลยาณมิตรเท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือเขาจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค...อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจาก โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส<sup>๒</sup>

<sup>๑</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), *ชวนคิด พินิจธรรม*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖-๔๗.

<sup>๒</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๒-๔.

อีกทั้งพระองค์ตรัสเกี่ยวกับการคบผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร และผู้ไม่ได้เป็นกัลยาณมิตรว่าเป็นไปไม่ได้ ที่ภิกษุผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว หรือเพื่อนชั่ว เสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้มิตรชั่ว และประพฤติดามมิตรชั่ว เหล่านั้น จักบำเพ็ญอภิสมจาริกธรรม เศษธรรมและศีลให้บริบูรณ์ได้ เมื่อศีลไม่บริบูรณ์จักละกาม รากะ รูปรากะ อรูปรากะก็ย่อมเป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน ตรงกันข้ามเป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีมิตรดี มี สหายดี หรือมีเพื่อนดี เสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้แล้วจักบำเพ็ญอภิสมจาริกธรรม เศษธรรม และศีลจึง บริบูรณ์ได้ เมื่อศีลบริบูรณ์การละกามรากะ รูปรากะ หรืออรูปรากะจึงเป็นได้<sup>๓</sup>

นอกจากนี้ธรรมคือความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรยังปรากฏในหลักธรรมตามที่แตกต่างกัน เช่น ความมีกัลยาณมิตร เป็นหนึ่งในธรรม ๑๐ ประการ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ และน่าพอใจ หาได้ยากใน โลกนี้<sup>๔</sup> เป็นหนึ่งในธรรม ๑๐ ประการ ที่สามารถถึงความเจริญองงามไปบุญในธรรมวินัยได้<sup>๕</sup> และเป็นหนึ่งในธรรม ๖ ประการที่เทวดากราบทูลถวายว่า เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่พระภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่าเป็นอย่างนั้นได้จริง<sup>๖</sup> อีกทั้งเป็นหนึ่งในธรรม ๕ ประการ ที่เป็นเหตุ ให้อายุยืน<sup>๗</sup> ขณะเดียวกัน ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นอีกข้อธรรมหนึ่งที่เป็นไปเพื่อบรรลุประโยชน์ใน โลกนี้<sup>๘</sup>

หากดูเรื่องการคบหาจะพบว่า พระองค์ทรงย้ำเสมอว่า บุคคลไม่พึงคบมิตรชั่ว ไม่พึง คบคนต่ำช้า พึงคบแต่กัลยาณมิตร พึงคบแต่สัตบุรุษ<sup>๙</sup> ภิกษุผู้เป็นพระเสขะ คือ ผู้ยังไม่บรรลุพระ อรหันต์ ปรารถนาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันขอดเยียม คือ บรรลุพระอรหันต์ พระองค์ตรัสว่าไม่ทรงเห็นเหตุอื่น แม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายนอกตน ให้มีอุปการะมาก เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดี จึงทรงเน้นว่า ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ<sup>๑๐</sup> จึง ทรงแนะนำให้ภิกษุคบหาแต่ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร มีอาชีพหมจดจ ไม่เกียจคร้านกระทำการ ปฏิสันถาร และฉลาดในเรื่องมารยาท เพราะปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวนี้จักทำที่สุดแห่งทุกข์ ได้<sup>๑๑</sup> ส่วนมิตรผู้มุ่งหวังความแตกแยกกัน คอยหาแต่ความผิดข้อบกพร่อง จับผิดอยู่ตลอดเวลา ท่าน เตือนว่าไม่ควรคบ ส่วนมิตรที่วางใจได้ เหมือนบุตรในไส้ ถึงผู้อื่นกล่าวเหตุตั้งร้อยอย่างพันอย่างก็

<sup>๓</sup> ๐. จก. (ไทย) ๒๒/๖๗/๕๘๖.

<sup>๔</sup> ๐. ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๖๐.

<sup>๕</sup> ๐. ทสก. (ไทย) ๒๔/๘๒/๑๘๒.

<sup>๖</sup> ๐. จก. (ไทย) ๒๒/๖๘/๕๘๘.

<sup>๗</sup> ๐. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๖/๒๐๖.

<sup>๘</sup> ๐. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐, ๕๕/๓๔๔.

<sup>๙</sup> ๐. ปฐ. (ไทย) ๒๕/๗๘/๕๒.

<sup>๑๐</sup> ๐. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๗/๓๖๑.

<sup>๑๑</sup> ๐. ฐ. (ไทย) ๒๕/๓๗๖/๑๕๐.

ไม่แตก แยกจากกัน มิตรเช่นนั้นควรคบอย่างยิ่ง<sup>๑๒</sup> นอกจากคั้งที่กล่าวมาแล้วพระองค์ยังทรงแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า บุคคลรู้บุคคลใดว่า ผู้นี้เช่นเดียวกับเราด้วยศีล ปัญญา และสุตะ พึงกระทำไมตรีกับบุคคลเช่นนั้น เพราะการสมาคมกับสัตบุรุษเป็นความสุขโดยแท้<sup>๑๓</sup> หากคบคนแล้วก็เลวตาม คบคนเสมอกันย่อมไม่เสื่อมในกาลไหน ๆ การคบคนที่ดีกว่าย่อมเจริญเร็วพลัน เพราะเหตุนี้ จงคบคนที่ดีกว่าตน<sup>๑๔</sup>

ไม่เฉพาะแต่พระภิกษุเท่านั้น ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญของความมีกัลยาณมิตร ยังมีการตรัสสอนถึงความสำคัญของความมีกัลยาณมิตรสำหรับคนทั่วไปด้วย โดยเฉพาะชาวบ้านยังมีหลักธรรมและพุทธภาษิตที่ย้ำถึงความสำคัญของการคบหา และการเสวนาคณดีเพิ่มอีกจำนวนมาก เช่น การคบคนชั่วเป็นหนึ่ง<sup>๑๕</sup> ในอบายมุข ๖ การคบมิตรและปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรเป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนเรื่องทศ ๖<sup>๑๖</sup> การรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้มิตรเทียม<sup>๑๗</sup> ในชาดกซึ่งเป็นคำสอนสำหรับคนทุกชั้นทุกประเภทโดยเฉพาะชาวบ้าน ก็มีเรื่องราว และสุภาษิตแนะนำเกี่ยวกับการคบหาหรือการเสวนาเป็นจำนวนมากเรื่องที่เด่นคืออนกแขกเต้าสองพี่น้อง<sup>๑๘</sup>

จะเห็นว่าการคบมิตรนั้นสำคัญมากเหมือนเข็มทิศของชีวิตเลยทีเดียวได้ หากคบคนดีก็จะดีเหมือนคนที่เราคบ หากคบคนที่ชั่วเราก็ชั่ว หรืออย่างน้อยก็ถูกมองว่ามีเพื่อนไม่ดี ความหวาดระแวงของคนรอบข้างก็จะเกิดขึ้น คนเรานั้นไม่อาจอยู่โดดๆ อยู่แบบไม่ต้องสัมพันธ์กับใคร ธรรมดาต้องมีการคบหากับบุคคลอื่น ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะชีวิตแบบทางโลก แต่การคบหานั้นจะได้กัลยาณมิตรหรือปาลมิตรก็ว่ากันอีกทีหนึ่ง ตัวอย่างที่ดี สามารถทำให้เห็นภาพความสำคัญของกัลยาณมิตรได้ อย่างกรณีอดีตชาติของท่านพระโมคคัลลานะเถระ

ท่านพระโมคคัลลานะได้เล่าถึงอดีตชาติที่เป็นภุชสะว่า ตนได้รับผลจากการคลุกคลีกับมิตรชั่ว และการกระทำชั่วของตนเองเป็นการแสดงให้เห็นถึงผลเสียจากการไม่ได้กัลยาณมิตร ดังปรากฏในเถรพทานมีความตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าคลุกคลีมิตรชั่ว ตกอยู่ในอำนาจมาราคะ มีใจโกรธเคือง ได้ฆ่ามารดาและบิดาเสียแล้ว แม้เกิดในกำเนิดใด ๆ ก็ จะเป็นนรกหรือมนุษย์ก็ตาม

<sup>๑๒</sup> พุ.สุต. (ไทย) ๒๕/๒๕๘/๕๖๐.

<sup>๑๓</sup> พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๒/๖๕.

<sup>๑๔</sup> พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔/๒๕๗.

<sup>๑๕</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

<sup>๑๖</sup> ที. ป. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๑๕๕.

<sup>๑๗</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๕/๒๐๗.

<sup>๑๘</sup> พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๕/๔๕๗.

เพราะเป็นผู้มากด้วยความชั่ว ข้าพเจ้าจึงถูกทรมานตาย นี่เป็นกรรมครั้งสุดท้ายของข้าพเจ้า ภพสุดท้ายกำลังเป็นไปอยู่ กรรมเช่นนี้จักปรากฏแก่ข้าพเจ้าในเวลาจะตายแม้ในชาตินี้”<sup>๙๕</sup>

นอกจากนี้ ยังมีอีกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตร อย่างเช่นกรณีของ พระเมฆิยะ<sup>๙๖</sup> พระเมฆิยะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ที่เข้ามาบวชด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย แลยังมีโอกาสได้เป็นพุทธอุปัฏฐากติดตามพระพุทธเจ้าไปในที่ต่าง ๆ วันหนึ่งท่านพระเมฆิยะประสงค์จะไปอยู่ในป่าบำเพ็ญเพียรตามลำพัง จึงกราบทูลขออนุญาตต่อพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงห้ามถึง ๓ ครั้ง เพราะพระองค์อยู่รูปเดียว ให้รอนจนกว่าจะมีภิกษุรูปอื่นมาแทน ความจริงเหตุที่พระองค์ทรงห้ามไว้ ก็ด้วยพระประสงค์จะประวิงเวลาให้ท่านมีจิตอ่อนโยนเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร แต่เมื่อท่านยืนยันที่จะไปให้ได้ โดยยกเหตุผลว่า พระองค์ไม่ทรงมีกิจที่จะต้องทำให้อิ่งขึ้นไปอีก ทั้งไม่มีการสังสมกิจที่ทำแล้ว กล่าวคือ ทรงบรรลุนิพพานแล้ว แต่พระเมฆิยะยังไม่ได้บรรลุนิพพาน จึงขออนุญาตพระองค์ ด้วยอ้างเหตุผลดังกล่าวพระองค์จึงได้อนุญาตให้

เมื่อท่านไปอยู่ตามลำพัง แทนที่จิตใจจะสงบเหมือนป่าที่เงียบสงัด ดังที่วาดฝันเอาไว้ กลับกลายเป็นว่าถูกโจรคืออกุศลวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก (ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท) วิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน) ปลิ้นสะดมสิ่งของคืออกุศลจิตไปโดยมาก ไม่อาจทำให้จิตได้รับความสงบเลยแม้แต่นิดเดียว เหมือนที่วาดฝันเอาไว้ ต้องกลับมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแนะนำวิธีสู้โจรคืออกุศลวิตกนั้น โดยประการแรกให้มีกัลยาณมิตร ประการต่อมาให้มีศีลและอาจารย์ เมื่อจะมีเหตุที่ต้องสนทนา ให้สนทนาเฉพาะที่เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ มีการปรารภความเพียร เจริญปัญญา และทรงแนะนำวิธีกำจัดโจรคือกิเลสด้วยการเจริญอสุภกัมมัฏฐาน เพื่อละราคะ เจริญเมตตากรรมมีกัลยาณมิตร เพื่อละพยาบาท เจริญอานาปานัสสติกรรมมีกัลยาณมิตร เพื่อละวิตก และเจริญอนิจจังสัญญากรรมมีกัลยาณมิตร เพื่อถอนอัสสมิมานะ คือถอนความถือตัวถือตน

บางครั้งแม้จะมีโอกาสอยู่ใกล้สิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุด แต่กลับมองไม่เห็นคุณค่า หรืออาจเป็นเพราะสิ่งที่ดึงดูดใจอย่างอื่นมีอำนาจมากกว่า หรือเรามีจิตใจที่ยังอ่อนแอเกินไป เกินกำลังที่จะมองเห็นคุณค่า หากเป็นตามนี้ กัลยาณมิตรก็สำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ ต้องอยู่ใกล้คอยรับการชี้แนะจึงจะวางจิตวางใจ ประครองให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้องตามธรรม ไม่ให้ไหลไปตามอำนาจของกิเลสจนเกินไป トラบเท่าที่ตนยังไม่มึชธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นกัลยาณมิตร การได้บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรยังเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้

<sup>๙๕</sup> พ. อป. (ไทย) ๓๒/๓๕๐-๓๕๒/๖๐-๖๑.

<sup>๙๖</sup> ุรายละเอียดใน พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๒๓๑-๒๓๖.

นอกจากนี้ยังมองเห็นอีกแง่มุมหนึ่งของจิตมนุษย์เรา ที่ถูกปิดบังด้วยวิชาความรู้ไหลไปตามอำนาจของความอยาก ดังท่านพระเมฆิยะ แม้ท่านมีศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมาก สละทรัพย์สมบัติเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา แล้วยังได้อยู่ปฏิบัติภาวนาจนเกิดความสะอาดแก่พระพุทธเจ้า ผู้เป็นยอดกัลยาณมิตรอย่างใกล้ชิด ถึงอย่างนั้นก็ยังมีเหตุผลนานาประการที่จะหนีออกจากกัลยาณมิตรเช่นพระพุทธองค์ อยากรออกไปปฏิบัติตามที่ใจตนเองต้องการซึ่งเป็นอาการของกิเลสชักนำโดยไม่รับฟังคำตรัสห้ามของพระองค์ จนเป็นเหตุให้บาปอกุศลครอบงำจิตใจดีที่ท่านพระเมฆิยะยังได้กลับไปหาพระผู้มีพระภาคอีก จึงได้รับการแก้ไข

ฉะนั้น บรรดาท่านผู้รู้ต่างได้ให้การรับรอง และยอมรับว่าการได้มิตรดี สำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก ผู้ต้องการความเจริญในการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี ไม่มีการเบียดเบียนตนและผู้อื่น ความมีกัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่ง ในมงคลสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคล พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการดำเนินชีวิตที่เป็น ไปเพื่อความเจริญเป็นมงคลแก่ชีวิต กล่าวคือ การไม่คบคนพาล การคบหาสมาคมกับบัณฑิต หรือกัลยาณมิตรท่านได้ยกไว้เป็นอันดับแรก นี่เป็นหลักการดำเนินชีวิตทางโลกเพื่อให้มีความสุข เป็นชีวิตที่ปลอดภัย อันดับแรกจะต้องเว้นการคบคนพาล คบหากัลยาณมิตร ส่วนในทางธรรมผู้ที่เจริญในทางธรรมถึงกับให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ก่อนอื่นจะหนีจากความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรไปไม่ได้เช่นกัน ความมีกัลยาณมิตรคืออนุพนมิตแห่งการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ กัลยาณมิตรเป็นตัวนำ ตัวดูดีสิ่งดี ๆ เข้ามาหาผู้แสวงผู้คบหา สิ่งดี ๆ ที่ยังไม่เกิดก็จะเกิด ที่เกิดแล้วจักเจริญ สิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้วจะเสื่อมไป

จากข้อความที่ได้ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า การได้กัลยาณมิตร การได้อยู่ใกล้ การได้คบหากัลยาณมิตรถือได้ว่าเป็นโชคสองชั้นของบุคคลนั้น คือ ชั้นแรกไม่ว่าจะได้มิตรดีหรือมิตรชั่วก็ถือว่ายังดี อย่างน้อยที่สุดคงจะคลายความกลัวจากภัยต่าง ๆ ได้เมื่ออยู่ใกล้กัน และทำให้การทำงานลุล่วงไปด้วยดี อย่างเช่น คบกันเพื่อประกอบธุรกิจการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง トラバิดที่ยังช่วยกัน จะทำให้การทำงานนั้นประสบผลสำเร็จได้ คือสำเร็จประโยชน์ในปัจจุบัน ทำให้ฐานะทางสังคมดีขึ้นได้ อย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน นี่คือทางโลก บางครั้งหลีกเลี่ยงที่จะคบหาไม่ได้ ทั้งที่รู้ว่าผู้ที่คบด้วยนั้นเป็นปาปมิตร แต่ก็ต้องคบหา เพื่อประโยชน์บางอย่างที่ต่างฝ่ายต่างจะได้รับ

ส่วนในทางธรรมท่านได้สละประโยชน์อย่างหนึ่งที่ทางโลกเขาต้องการ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องแสวงหาอีกต่อไป ท่านจึงมีความกล้าหาญมากพอ ถึงกับประกาศไว้เลยว่า หากไม่ได้ผู้ที่มีธรรมเสมอ หรือดีกว่าตนด้านคุณธรรม ความประพฤติ การไปไหนมาไหนไปผู้เดียวถือเป็นภารกิจที่สุด ดังพุทธภาษิตตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้”<sup>๒๐</sup>

<sup>๒๐</sup> จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๔๖.

### ๓.๒ คุณค่าของกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรมีความสำคัญได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรนั้นมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะ เป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันกั้นอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะมาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรม กัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งพรหมจรรย์

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยใคร่ขอนำเสนอคุณค่าของกัลยาณมิตรเป็น ๓ ประการดังที่ปรากฏ คือ คุณค่าของกัลยาณมิตรในฐานะที่เป็นนิมิตแห่งอริยมรรค กัลยาณมิตรในฐานะทำให้อริยมรรคบริบูรณ์ และกัลยาณมิตรในฐานะเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ดังต่อไปนี้

#### ๓.๒.๑ กัลยาณมิตรในฐานะเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

ความเป็นผู้มีมิตรดี หรือบุคคลที่ได้มิตรดีนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบไว้ว่าเหมือน การขึ้นของดวงอาทิตย์จากขอบฟ้าในยามเช้าก่อนจะเห็นดวงอาทิตย์เต็มดวง สิ่งแรกที่ปรากฏขึ้นก่อนนั้นคือแสงเงินแสงทอง เป็นเหตุบอกให้รู้ได้แน่นอนว่าดวงอาทิตย์กำลังจะขึ้นมาแล้วฉันใด ในทางธรรมผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นบุพพนิมิตเบื้องต้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังความปรากฏใน กัลยาณมิตรสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพพนิมิต ฉันใด กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิตเพื่อการเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น”<sup>๒๒</sup>

แม้ข้อความในตอนนี้นั้นขึ้นต้นว่าภิกษุทั้งหลายโดยเนื้อความแล้ว คงจะไม่สงวนไว้สำหรับภิกษุโดยเฉพาะ ครัสไว้สำหรับคนทั่วไปทุกคนที่ปฏิบัติตามมีสิทธิ์ที่จะเข้าถึงธรรม หากมีกัลยาณมิตรเป็นเบื้องต้นโดยสรุปพระองค์ตรัสไว้ว่าผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก คือ เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัย...เจริญสัมมาสังกัปปะ...เจริญสัมมาวาจา...เจริญสัมมากรรมันตะ...เจริญสัมมาอาชีวะ...เจริญสัมมาวายามะ...เจริญสัมมาสติ...เจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก (ความสงบแห่งกายและจิต) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ (ความดับกิเลส) น้อมไปในโอสถักคะ (ความสลละคืนในสิ่งที่เห็นว่าเที่ยง ในสิ่งที่ไม่เที่ยง เห็นว่าสุข ในสิ่งที่เป็นทุกข์ เห็นว่าเป็นตัวตน ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน)...เจริญสัมมาทิฏฐิ...

<sup>๒๒</sup> ส. ม. (ไทย) ๑๕/๔๕/๔๓.



สัมมสังกัปปะ...สัมมาวาจา...สัมมากัมมันตะ...สัมมาอาชีวะ...สัมมาวายามะ...สัมมาสติ และ  
สัมมาสมาธิ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะ เป็นที่สุด<sup>๒๓</sup>

### ๓.๒.๒ กัลยาณมิตรในฐานะทำให้อริยมรรคบริบูรณ์

กัลยาณมิตรนอกจากเป็นบุพพนิมิตอย่างที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น ยังเป็นผู้มีส่วนในการทำ  
อริยมรรคให้เต็มหรือบริบูรณ์ ดังความที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณา  
เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที เหมือนกัลยาณมิตรตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)  
นี้”<sup>๒๔</sup> ข้อความที่สื่อเหมือนกับความในเบื้องต้น อีกแห่งหนึ่ง “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรม  
อื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้น  
แล้วเสื่อมไปเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้ เมื่อมีกัลยาณมิตรกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และ  
อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป”<sup>๒๕</sup>

พระพุทธองค์ทรงเห็นประโยชน์มากจากการที่มีกัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรทำให้เกิด  
สิ่งที่ดีงามแก่ผู้คบหาสมาคม ตลอดจนทำให้เกิดอริยมรรคมีองค์แปดประการได้ นั่นคือ  
สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ สัมมาวาจา การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ  
การทำงานชอบ สัมมาอาชีโว มีการดำรงชีพที่ถูกต้องไม่เบียดเบียน สัมมาวายาโม ความเพียรชอบ  
สัมมาสติ ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ ความตั้งใจไว้มั่นถูก

### ๓.๒.๓ กัลยาณมิตรในฐานะเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

พรหมจรรย์นี้มีความหมายหลายอย่าง หมายถึง การศึกษาพระเวทก็ได้ การบวชซึ่งละ  
เว้นเมถุนก็ได้ การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุนก็ได้ การประพฤติธรรมอันประเสริฐก็ได้ การครอง  
ชีวิตประเสริฐก็ได้ มรรคก็ได้ พระพุทธศาสนาก็ได้ ในที่นี้คงหมายถึง พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า  
ตรัสว่า ผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือจักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ การเจริญใน  
อริยมรรคมีองค์ ๘ ก็คือการเจริญในพระพุทธศาสนา และการได้ปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ  
ปฏิบัติในศีล ในสมาธิ ในปัญญา ก็คือได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นอันว่า พรหมจรรย์ใน  
ที่นี้ หมายถึง พระพุทธศาสนา การเข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น สิ่งที่ขาดไม่ได้  
เลยก็คือกัลยาณมิตร ถึงขนาดตรัสว่า การมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ดังปรากฏ  
ในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ครั้งหนึ่ง พระอานนตฺเถระเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูล

<sup>๒๓</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๕/๘๔/๕๕.

<sup>๒๔</sup> ส. ม. (ไทย) ๑๕/๗๗/๕๓, ๕๖/๔๕.

<sup>๒๕</sup> อจ. เอก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๓.

ท่านองแสดงความคิดเห็นว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีนั้น เป็นครั้งหนึ่งของพรหมจรรย์ พระองค์ตรัสบอกพระอานนท์เถระว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น แท้จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว<sup>๒๖</sup> เรื่องในท่านองนี้พระสารีบุตรก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเช่นกัน และพระองค์ตรัสรับรองว่า ถูกต้อง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด เพราะสามารถทำให้อริยมรรคมีองค์ ๘ เจริญได้มาก<sup>๒๗</sup> คำกล่าวของพระเถระทั้งสองมีข้อสังเกตตรงที่พระอานนท์เถระกล่าวว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นครั้งหนึ่งของพรหมจรรย์ น่าจะเป็นไปได้ว่าเพราะพระเถระท่านยังไม่ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ คือยังไม่บรรลุพระอรหัตต์ ส่วนพระสารีบุตรเถระท่านบำเพ็ญจนสำเร็จพระอรหัตต์แล้ว ท่านจึงกล่าววาทความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด

ที่กล่าวว่าการมีมิตรดี มีสหายดี หรือมีเพื่อนดี ทำให้เจริญในอริยมรรคมีองค์ ๘ ในอริยมรรคข้อแรกคือสัมมาทิฐิ ก่อนที่คนเราจะเกิดเป็นสัมมาทิฐิบุคคลขึ้นมาได้ ท่านว่าจะต้องได้กัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะให้ เมื่อได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทางให้จึงจะเกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงตามทั่วไปที่ท่านแสดงไว้ นั่น ได้แก่ความเห็นถูกต้องตามหลักอริยสัจ ๔ คือ รู้เห็นถูกในทุกข์ รู้ว่าทุกข์ คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ รู้ทุกข์สมุทัย คือรู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ท่านแสดงไว้ว่าได้แก่ ตัณหา คือความทะยานอยาก ทะยานอยากในอารมณ์ที่เป็นเหตุให้ใคร เป็นต้นว่าใครในรูปที่สวยงาม เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอม รสที่อร่อย การถูกต้องทางกายที่อบอุ่น อ่อนนุ่ม หรือการได้คิดเรื่องราวต่าง ๆ ที่ดีที่เกิดขึ้นในใจนี้เรียกว่า กามตัณหา เมื่อได้อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนาในกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ และธรรมารมณ์แล้วอยากให้เป็นของเรา อยากให้เป็นอย่างนี้ตลอดไป ความอยากให้มีอยากให้เป็นอย่างที่ตนเองต้องการนี้ เรียกว่า ภวตัณหา ตรงกันข้ามหากได้อารมณ์ที่ประสบอยู่นั้นไม่น่าใคร่ไม่น่าปรารถนา ก็อยากให้ออกไปเร็ว ๆ ไม่อยากประสบ ไม่อยากให้มีให้เกิดกับตนเองอีกต่อไปอาการอย่างนี้เรียกว่า วิภวตัณหา ความทะยานอยากทั้งสามนี้ ท่านกล่าวว่าเป็นต้นเหตุของความทุกข์ ต้นเหตุของความทุกข์นี้ท่านบอกว่าให้ละเสีย ข้อต่อมาคือรู้เห็นถูกในทุกขนิโรธ คือรู้ความดับทุกข์ และสุดท้ายคือรู้เห็นถูกในข้อปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ๆ นั้นท่านกล่าวว่าการเจริญให้มาก ทำให้มาก การที่บุคคลได้กัลยาณมิตรแล้วได้ความเห็นถูกต้องจนมาถึงการเข้าใจอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ได้ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยชนิดที่ว่าไม่หวั่นไหวในธรรม นำมาสู่สัจธรรมคือธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนานี้

<sup>๒๖</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๒-๓.

<sup>๒๗</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๕/๓/๔-๕.

ที่ท่านแสดงสัมมาทิฐิเป็นข้อแรกนั้นเพราะว่าเมื่อมีสัมมาทิฐิแล้วที่เหลืออีก ๗ ข้อ คือ สัมมาตั้งกัมปะ ความคิดชอบ สัมมาวาจา การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ มีการดำรงชีพที่ถูกต้องไม่เบียดเบียน สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นถูก ท่านหมายเอา สมาธิในฉาน ๔ ก็จะตามมา เหมือนหัวจักรขบวนรถไฟ คือ เมื่อหัวจักรเคลื่อนที่แล้วขบวนที่เหลือก็จะไหลตามมา สำคัญที่หัวจักร (สัมมาทิฐิ) ใน อริยมรรคก็เช่นกัน เมื่อความเห็นถูกเสียแล้วไม่ว่าจะเป็นความเพียรเป็นต้น ก็จะตามมา ฉะนั้นการ เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้มากเข้า บ่อยเข้า เมื่อถึงเวลาคือเหตุปัจจัยพร้อมเมื่อไหร่ มรรคทั้ง ๘ ข้อนี้ จะรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรียกว่า มัคคสมังคี มีกำลังเป็นเหตุให้กาย ใจ สงบระงับ คลาย ความกำหนัด ดับกิเลส สละความเห็นผิดต่าง ๆ ที่เคยเป็นมาว่า เทียงในสิ่งที่ไม่เที่ยง สุขในสิ่งที่เป็น ทุกข์ เป็นตัวตนในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน และละราคะ โทสะ โมหะ ในที่สุด คือกระทำที่สุดทุกข์ได้ ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสว่า “อาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจาก ชาติผู้มีชราเป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมคาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมคาย่อมพ้นจาก โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส”<sup>๒๘</sup> จะเห็นว่ากัลยาณมิตรนั้นเป็นเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุดของพรหมจรรย์อย่างแท้จริง

### ๓.๓ วิธีสังเกตผู้ที่เราควรคบหาเป็นกัลยาณมิตร

ดังที่ทราบแล้วว่าคนเราไม่อาจหลีกเลี่ยงในการคบหากับบุคคลอื่น เพื่อการดำรงชีวิต อยู่ในสังคม ฉะนั้น การเลือกคบคนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต เพราะการคบคนถือเป็นการ กำหนดอนาคตของตนเอง ชีวิตความเป็นไปในอนาคตจะรุ่งโรจน์ หรือตกต่ำ การได้กัลยาณมิตรก็ เป็นตัวชี้วัดอันหนึ่ง ที่สามารถบอกได้ว่าจะนำพาชีวิตไปในทางไหน เจริญหรือว่าเสื่อมลง พระพุทธ องค์ได้ตรัสไว้ว่า “การไม่คบหาสมาคมกับคนพาลเป็นมงคลของชีวิต”<sup>๒๙</sup> ซึ่งเป็นมงคลประการแรก ในมงคล ๘๘ ประการ เพราะคนพาลมักคิดไม่ดี พูดไม่ดี ทำไม่ดีเป็นปกติ ชอบชักนำไปในทางที่ ผิด ผู้ที่เข้าใจสิ่งนี้ก็มักมีความคิดเห็นผิดตามไปด้วย หรืออย่างเขาอาจถูกมองว่าเป็นคนไม่ดี เหมือนดัง ความในสัจติคัมพชาดกตอนหนึ่งว่า “บุคคลทำคนเช่นไรให้เป็นมิตรและคบหาจนสนิทกับคนเช่น ไรถึงเขาก็เป็นเช่นนั้น”<sup>๓๐</sup> คนใดห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม้ใบหญ้าคาก็พลอยมีกลิ่นเหม็นเน่า ฟุ้งไปด้วย การคบคนพาลก็เป็นฉนั้น<sup>๓๑</sup> ดังนั้น ผู้ที่ปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต สิ่งแรกคือ

<sup>๒๘</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๒-๔.

<sup>๒๙</sup> พ.ุ.ปาฐะ (ไทย) ๒๕/๓/๗.

<sup>๓๐</sup> พ.ุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๑/๕๐๑.

<sup>๓๑</sup> พ.ุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๓/๕๐๑.

ต้องหลีกเลี่ยงห่างไกลจากคนพาล เหมือนคนมีตาดี เดินหลีกเลี่ยงที่ไม่เรียบเป็นหลุมเป็นบ่อ เหมือนพ่อค้าที่มีทรัพย์มาก มีพวคน้อย หลีกเลี่ยงทางที่มีภัย หรือคุณคนรักชีวิตหลีกเลี่ยงยาพิษ

ผู้รู้ในกาลก่อนถึงกับกล่าวคำเด็ดขาดสอนลูกของตนไว้ว่า “ถึงชมพูทวีปทั้งสี่จะไร้ซึ่งมนุษย์ ลูกอย่าได้คบคนเช่นนั้น”<sup>๓๒</sup> (คนมีจิตใจกลับกลอบเหมือนลิงมีปกติทุจริตกาย วาจาใจ) เพราะคนพาลย่อมนำแต่ความวิบัติมาให้กุลศที่ยังไม่เกิดก็จะเกิด ที่เกิดแล้วจะเจริญยิ่งขึ้น ทำกุศลที่ยังไม่เกิดก็จะไม่เกิด ที่มีอยู่แล้วก็จะเสื่อมไป เพราะอาศัยคนพาล การคบกับคนพาลจึงมีแต่ นำทุกข์มาให้ มีทุกข์เป็นกำไร

ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติ สำหรับผู้มีความตั้งใจ มุ่งหวังความสิ้นสุดแห่งอาสวะ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านพระพุทธโฆสะ<sup>๓๓</sup> ได้แนะนำวิธีแสวงหาหรือวิธีสังเกตผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ การเรียนเอาพระกัมมัฏฐานในสำนักของพระองค์เป็นสิ่งประเสริฐที่สุด แต่เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว ในบรรดาพระมหาสาวก ๘๐ รูป รูปใดยังมีชนมายุอยู่ การเรียนเอาพระกัมมัฏฐานในสำนักของพระมหาสาวกองค์นั้น ย่อมเป็นการสมควร เมื่อพระมหาสาวกนั้นไม่มีอยู่แล้ว ก็พึงเรียนเอาในสำนักของพระอรหันตปัจฉิมสาวกที่ได้ฉำฉาคฤกษณ์หรือฉำฉาปัญจกษณ์ ด้วยพระกัมมัฏฐานบทที่ตนประสงค์จะเรียนเอา แล้วเจริญวิปัสสนาซึ่งมีฉำฉาเป็นบาทฐาน จนได้บรรลุซึ่งความสิ้นสุดแห่งอาสวะกิเลส ถ้าโยคีบุคคลได้พระอรหันตปัจฉิมสาวก ชื่อนั้นนับว่าเป็นบุญ แต่ถ้าหาไม่ได้ พึงเรียนเอาในสำนักของท่านผู้ทรงคุณสมบัติเหล่านี้ โดยจากก่อนมาหลัง คือ พระอนาคามี พระสกิทาคามี พระโสดาบัน ปุถุชนผู้ได้ฉำฉา ท่านผู้ทรงจำปีถูกทั้งสาม ท่านผู้ทรงจำปีถูกสอง ท่านผู้ทรงจำปีถูกหนึ่ง แม้เมื่อท่านผู้ทรงจำปีถูกหนึ่งก็ไม่มี ท่านผู้ใดมีความชำนาญแม้เพียงสังคีตอันเดียวพร้อมทั้งอรรถกถา และเป็นผู้มีความละเอียดด้วยพึงเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของท่านผู้นั้น เพราะบุคคลผู้มีลักษณะอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้รักษาประเพณี เป็นอาจารย์ผู้ยึดถือมติของอาจารย์ ไม่ใช่ผู้ถือมติของตนเองเป็นใหญ่

การคบมิตรนั้นมีทั้ง มิตรนอก มิตรใน มิตรนอกก็คือ บุคคลต่าง ๆ ที่เราเกี่ยวข้องกับด้วยตลอดจนรูปแบบของสื่อต่าง ๆ ที่รับฟัง นำมาชม รวมถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัว มิตรในก็คือ ความคิดต่าง ๆ ที่ประสพอยู่ตลอดเวลา ทั้งมิตรนอก มิตรใน มีทั้งที่ดีและไม่ดี ที่ดีคือ เมื่อเกี่ยวข้องกับด้วยแล้ว เย็นใจ สบายกาย ไม่เดือดร้อน อกุศลที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิด ที่เกิดแล้วก็ดับไปได้ ที่ไม่ดี คือ เมื่อเกี่ยวข้องกับด้วยแล้ว ร้อนใจ ทุกข์กาย อยู่ไม่เป็นสุข กุศลที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิด ที่เกิดแล้วกลับเสื่อมไป

<sup>๓๒</sup> พุ.ช. (ไทย) ๒๗/๑๕๒/๑๕๖.

<sup>๓๓</sup> สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชารวจทรัพย์รุ่งเรือง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

มีคนจำนวนไม่น้อย ที่เข้าใจว่าเพื่อนที่ตนเองคบอยู่นั้นเป็นเพื่อนที่ดี เพราะเวลาที่เขามียาเสพติดก็นำมาแบ่งให้เสพฟรี มีการร่วมกันเสพสิ่งเสพติดเหล่านั้นด้วยกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันจะไม่ให้บอกว่าเป็นเพื่อนดีได้อย่างไร ความคิดเห็นที่ผิด มองไม่เห็นโทษ トラบเท่าที่ตำรวจยังจับไม่ได้ ไม่ได้รับการลงโทษตามกฎหมาย トラบนั้นก็ยังเห็นว่าการกระทำของตัวเองถูก ไม่ได้พิจารณาเห็นถึงโทษภัยต่างๆ ที่ได้รับขณะที่เสพ เป็นต้นว่า ทำลายสุขภาพ ร่ายจ่ายมากกว่ารายได้ โดยไม่มีความจำเป็น ครอบครัวยืดเยื้อกว่าที่จะถูกตำรวจจับได้ จะเห็นว่าความเข้าใจของเขา คือ มองแค่ว่ามีความคิดก็ต่อเมื่อตำรวจจับได้เท่านั้น นอกเหนือจากนี้มองไม่ออก ความจริงแล้วการยินดีในสิ่งเสพติดหรือคิดเสพก็ถือได้ว่าได้คบมิตรชั่วแล้วนั่นเอง คือคบมิตรชั่วภายในที่มีอยู่กับตัว

ตอนหนึ่งในเทศนาหลวงพ่อคำเขียนท่านกล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า มิตรภายในหรือบัณฑิตภายในสำคัญกว่า แม้ได้คบกับบัณฑิตแต่เราไม่ได้สัมผัสกับบัณฑิตที่เอากาย เอาใจ เข้าไปสัมผัส คบเพียงผิวเผิน แต่ถ้าเราคบกับบัณฑิตภายในของเรา คือคบกับอะไร คบกับความรู้สึกรักของตนเอง คบกับความไม่โกรธ ความไม่ทุกข์ ถ้าใครโกรธที่ไร ก็เรียกว่าคบคนพาล ถ้าทุกข์ก็แสดงว่าคบกับคนพาลแล้ว แม้จะนั่งอยู่กับครูอาจารย์ก็ชื่อว่าคบคนพาล คิดรัก คิดชัง คิดโกรธ อาฆาตพยาบาทนั้น คบกับคนพาลแล้ว ไม่ใช่เข้าไปคบกับคนในวงการพินัน ไปกับโจร หลับนอนด้วยกัน นั่นคือหมดตัวไปแล้ว ที่จริงได้คบก่อนแล้ว ก่อนไป มันหมดตัวไปตั้งนานแล้ว<sup>๓๔</sup>

หากเป็นดังที่หลวงพ่อกำเขียนท่านกล่าว จะเห็นว่าไม่น้อยคนนักที่จะรู้สึกได้ว่าตัวเองกำลังคบอยู่กับคนพาล ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในจิตของเรานี่เอง เหตุที่คนส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักว่า คิดรัก คิดชัง คิดโกรธ อาฆาต พยาบาท ถือว่าได้คบคนพาลแล้ว ก็ด้วยเหตุผล ๒ ประการ ที่เป็นตัวปิดกั้น นั่นคือ ขาดกัลยาณมิตร และขาดปัญญาชนิดที่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการ

ถึงแม้จะทราบดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่ได้ง่ายนักที่เราจะทราบว่าผู้ที่เราคบหานั้นเป็นกัลยาณมิตรหรือเป็นพาล หากขาดการอยู่ร่วมกันที่นานพอ เพราะความเป็นจริงบางอย่างที่เห็น หรือสัมผัส อาจไม่ใช่อย่างที่มันเป็น ดังนั้น สิ่งเดียวที่จะช่วยได้ก็คือ ใช้เวลาเป็นเครื่องตัวช่วยพิสูจน์ ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน สังเกตจากการกระทำ การเจรจา เป็นต้น หากทราบลักษณะของคนพาลและบัณฑิตมา จะช่วยให้รู้ลักษณะของบุคคลผู้ที่เราคบหานั้นเป็นกัลยาณมิตร หรือเป็นปาปมิตรได้ดียิ่งขึ้น ในอังกุตตรนิกาย ดิกนิบาต<sup>๓๕</sup> พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดง ลักษณะของคนพาลและบัณฑิตให้เป็นข้อสังเกตไว้ว่า จะรู้ว่าใครเป็นคนพาล เป็นบัณฑิต ให้ดูจากสิ่งเหล่านี้ คือ ที่กาย วาจา และที่ใจ โดยมีศีลเป็นเครื่องวัด กล่าวคือ ทางกายกรรมมี ๓ คือ มีปกติชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ชอบถือเอง

<sup>๓๔</sup> คำเขียน สุวณฺโณ, เพชรแห่งธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

<sup>๓๕</sup> อัง. ตี. (ไทย) ๒๐/๒/๑๔๐-๑๔๑.

สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ด้วยอาการแห่งขโมย ชอบประพฤติดิฉันในกาม ภรรยาใครไม่รู้ ลูกใครไม่สน ทางวิกรรมมี ๔ คือ ชอบพูดปด ชอบพูดคำหยาบ ชอบพูดส่อเสียด และชอบพูดเพื่อเจ้อ ถือว่ามีวิกรรมที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน และทางมโนกรรมมี ๓ คือ มีจิตคิดฟุ้งเล็งอยากได้ของผู้อื่น มักผูกโกรธคิดปองร้ายผู้อื่นอยู่เสมอ เห็นผิดจากคลองธรรม คือเป็นมิจฉาทิฎฐิ เข้าใจว่าบุญบาปไม่มี คุณมารดาบิดา ไม่มี นรก สวรรค์ไม่มี เป็นต้น หรือไม่ หากพบข้อบกพร่องทางกาย วาจา และใจ ทั้งสามข้อนี้ ฟังทราบได้โดยว่าบุคคลนี้เป็น คนพาล ส่วนผู้ที่ประพฤติดังกล่าวจากธรรมนี้ ฟังทราบว่าเป็นบัณฑิต

นอกจากนี้ยังทรงแนะให้สังเกตลักษณะคนพาล และบัณฑิต ได้จากพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมา เช่น คนพาลไม่เห็นโทษ (ความผิด) โดยความเป็นโทษ เห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ไม่แก้ไขตามสมควรแก่ความผิด เมื่อผู้อื่นชี้โทษอยู่ ไม่ยอมรับตามสมควรแก่ความผิด และอีกนัยหนึ่ง ตั้งปัญหาโดยไม่แยบคาย ตอบปัญหาโดยไม่แยบคาย ไม่ชื่นชมยินดีปัญหาที่ผู้อื่นตอบ โดยแยบคายด้วยบทพญฺชฺชนะที่เหมาะสม และสละสลวย<sup>๓๖</sup>

อีกวิธีหนึ่งที่ใช้สังเกตว่าบุคคลผู้นี้ควรคบหาหรือไม่ ตัดสินจากกรรม ๕ ประการคือ ไม่ใช้ให้ทำการงาน ไม่ก่ออิริยาวัตร ไม่โกรธต่อผู้เป็นประธานโดยชอบ ไม่เที่ยวจาริกไปในสถานที่ไม่สมควรตลอดกาลนาน สามารถชี้แจงให้ภิกษุเห็นชัด ชวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ ระวังใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดภัยให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาตามกาลอันควร หากพบบุคคลที่ประกอบด้วยกรรม ๕ ประการนี้พระพุทธองค์ตรัสแนะนำว่า ควรคบเป็นมิตร<sup>๓๗</sup> นอกจากนี้ยังพบวิธีสังเกตว่าใครเป็นคนพาล ใครเป็นบัณฑิต ดังความปรากฏในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต<sup>๓๘</sup> มีข้อสังเกตถึง ๔๐ ประการ ดังนี้ ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เป็นผู้พอใจการฆ่าสัตว์ สรรเสริญการฆ่าสัตว์ ตนเองเป็นผู้ลักทรัพย์ ชักชวนผู้อื่นให้ลักทรัพย์ เป็นผู้พอใจในการลักทรัพย์ สรรเสริญการลักทรัพย์ ตนเองเป็นผู้ประพฤติดิฉันในกาม ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติดิฉันในกาม เป็นผู้พอใจการประพฤติดิฉันในกาม สรรเสริญการประพฤติดิฉันในกาม ตนเองเป็นผู้พูดเท็จ ชักชวนผู้อื่นให้พูดเท็จ เป็นผู้พอใจการพูดเท็จ สรรเสริญการพูดเท็จ ตนเองเป็นผู้พูดส่อเสียด ชักชวนผู้อื่นให้พูดส่อเสียด เป็นผู้พอใจการพูดส่อเสียด สรรเสริญการพูดส่อเสียด ตนเองเป็นผู้พูดคำหยาบ ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำหยาบ เป็นผู้พอใจการพูดคำหยาบ สรรเสริญการพูดคำหยาบ ตนเองเป็นผู้พูดเพื่อเจ้อ ชักชวนผู้อื่นให้พูดเพื่อเจ้อ เป็นผู้พอใจการพูดเพื่อเจ้อ สรรเสริญการพูดเพื่อเจ้อ ตนเองเป็นผู้ฟุ้งเล็งอยากได้ของเขา ชักชวนผู้อื่นให้ฟุ้งเล็งอยากได้ของเขา เป็นผู้พอใจความฟุ้งเล็งอยากได้ของเขา

<sup>๓๖</sup> อจ. ต. (ไทย) ๒๐/๔-๕/๑๔๓-๑๔๔.

<sup>๓๗</sup> อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๖/๒๔๒-๓

<sup>๓๘</sup> อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๒๕-๒๓๒/๓๘๑.

สรรเสริญความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา ตนเองเป็นผู้มีจิตพยายาม ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตพยายาม เป็นผู้พอใจความมีจิตพยายาม สรรเสริญความมีจิตพยายาม ตนเองเป็นมิจฉาทิฎฐิ ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฎฐิ สรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฎฐิ ผู้ใดประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการนี้ พึงทราบว่าเป็นพาล ส่วนบุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการ ที่ตรงข้ามจากนี้ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

ในเสวิตัพพสูตร พระพุทธเจ้าทรงให้ข้อสังเกตบุคคล มีทั้งที่ควรคบและไม่ควรคบ ตอนท้ายพระองค์ได้สรุปว่า “บุคคลคบผู้ต่ำทรามย่อมพลอยต่ำทรามไปด้วย หากคบผู้ที่เสมอกันย่อมไม่เสื่อมในกาลไหนๆ คบผู้ที่สูงกว่าย่อมเด่นขึ้นทันตาเพราะฉะนั้นจึงควรคบผู้ที่สูงกว่าตน”<sup>๓๕</sup>

ประการแรก หมายความว่า ให้สังเกตว่าบุคคลนั้นมีศีล สมาธิ ปัญญา ที่ต่ำทรามกว่าตนหรือไม่ หากพบว่าเป็นเช่นนั้นท่านบอกไม่ควรเสพไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าไปนั่งใกล้ เว้นเสียแต่ว่าคบเพื่อจะเมตตาคอนุเคราะห์เท่านั้น แต่ก็ต้องมั่นใจว่าจะไม่ตกเป็นผู้เอียง เสียหลักไปเสียเอง

ประการต่อมาให้ดูว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ของเขาเสมอกับตนหรือไม่ ถ้าพบว่าเสมอกันว่าบุคคลเช่นนี้ ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ เพราะการสนทนากับศีล สมาธิ ปัญญา จักมีแก่คู่สนทนาทั้งสองฝ่าย การสนทนานั้นจักดำเนินไปได้ด้วยดี และจักเป็นความสำราญสุขใจ

ประการสุดท้าย หากบุคคลนั้นมีศีล สมาธิ ปัญญา เหนือกว่าตน ควรทำการสักการะเคารพเสียก่อนแล้วจึงเสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้ เพราะว่าการคบบุคคลเช่นนี้ จะทำให้การบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา ที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ได้

อีกแห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับจะคบมิตรต้องพิจารณาองค์ ๗ ประการ คือ มิตรผู้ให้ของที่ให้ได้ยาก รับทำกิจที่ทำได้ยาก อดทนถ้อยคำที่อดใจได้ยาก บอกความลับของตนแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อนไม่ละทิ้งในยามวิบัติ เมื่อเพื่อนสิ้น โภคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น<sup>๓๖</sup>

เป็นที่ยอมรับกันว่าคนเรานั้น ใบหน้าคือหน้าตาของจิตใจ คืออาการต่าง ๆ ที่ปรากฏในจิตใจจะแสดงออกมาทางใบหน้า เมื่อจิตโกรธสีหน้าและแววตาเป็นแบบหนึ่ง ใบหน้าหมองคล้ำหรือแดงจัด แววตาแข็งกร้าว อากัปกริยาแข็งกระด้างไม่อ่อนโยน เมื่อจิตมีเมตตาปราณี สีหน้าผ่อนคลาย แววตาอ่อนโยน เมื่อจิตเศร้าโศก ดวงหน้าก็เศร้าหมองซุบซิดแววตาร่วงโรยไม่แจ่มใส กิริยาอาการไม่แจ่มใส คนที่มีจิตทะเลาะแหวะโลเล คิดแต่จะเอาเปรียบผู้อื่น พอเห็นกันครั้งแรก ผู้พบเห็นก็มักจะรู้สึกว่าคุณนี้ไม่น่าไว้วางใจ ด้วยประสบการณ์ที่ได้พบเจอบ่อย ๆ จะช่วยให้ง่ายขึ้น

ส่วนผู้มีลักษณะแห่งกัลยาณมิตรก็เช่นกัน ย่อมแสดงออกทางดวงตาบนใบหน้าและแววตา ที่เมตตา อิมอัม ใครได้พบเห็นแล้วรู้สึกว่าคุณน่าเคารพเลื่อมใส นำเข้าไปนั่งใกล้ นำเจรจา

<sup>๓๕</sup> อ.จ. ต. (ไทย) ๒๐/๒๖/๑๗๔.

<sup>๓๖</sup> อ.จ. ส. ต. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๖.

สนทนาด้วย ดังนั้น ผู้ที่น่านรักใคร่หรือน่ารังเกียจ ควรคบด้วยหรือไม่ควรคบ ใครต่อใครก็พอจะรู้ได้ เพราะมีการแสดงออกอยู่เสมอทั้งทางสีหน้าและแววตา วาจาพออำพรางได้ เสน่สร้างเกล้งได้ แต่แววตาจะฟ้องให้เห็นเสมอว่าภายในที่แท้จริงเป็นอย่างไร ดังความในมิตตามิตตชาดก<sup>๑</sup> แสดงลักษณะผู้มีไมโซมิตรไว้ว่า เห็นเพื่อนแล้วไม่ยิ้มแย้ม ไม่นินดีสนทนากับเพื่อน ไม่สบตาเพื่อน ห้ามปรามคนที่สรรเสริญเพื่อน สรรเสริญคนที่คำเพื่อนไม่บอกความลับแก่เพื่อน ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน ไม่ยกย่องการกระทำของเพื่อน ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน เมื่อเพื่อนเสีย หายกลับพอใจ เมื่อเพื่อนเจริญกลับไม่พอใจ ได้อาหารที่มีรสแปลกมากก็ไม่นึกถึงเพื่อน ไม่อยากให้เพื่อนได้ลาภ อากาสดังกล่าวมานี้มีอยู่แล้วในคนที่มีไมโซมิตร พอเป็นเหตุให้ผู้เป็นบัณฑิตได้เห็นและได้ยินแล้วรู้ได้ว่ามีไมโซมิตร ส่วนลักษณะของมิตรนั้นตรงข้ามกับอากาสดังกล่าวมา

เฉพาะการสังเกตลักษณะของบุคคลที่ควรคบด้วยหรือไม่ควรคบ ก็พอที่อาจทำให้เราลังเลสงสัยได้ว่าตกลงจะใช้วิธีสังเกตวิธีไหนดี ข้อความใน สมถสูตร<sup>๒</sup> น่าจะช่วยให้การตัดสินใจที่จะคบหรือไม่ได้ดีขึ้น คิดว่าข้อสังเกตทุกข้อน่าจะจัดลงในสูตรนี้ได้ คือพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “บุคคลใดรู้ว่าเมื่อเรากบบุคคลนี้แล้ว อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้นกุศลธรรมเสื่อมไป บุคคลนี้ไม่ควรคบ ตรงกันข้ามหากบุคคลใดรู้ว่า เมื่อคบบุคคลนี้แล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น บุคคลนี้ควรคบ” เป็นอันว่าได้ทั้งหลัก และแนวทาง ในการดูคนว่าเป็นพาล หรือเป็นบัณฑิตแล้ว ทีนี้ก็อยู่ที่ว่า จะเลือกคบกับคนพาล หรือบัณฑิต ถ้าหากสามารถหลีกเลี่ยงคนพาล เลือกคบบัณฑิตได้แสดงว่าพื้นจิตของผู้นั้น เริ่มมีความเห็นถูกขึ้นมาแล้ว เป็นอันหวังความเจริญงอกงามในชีวิตได้ในโอกาสต่อไป

มิตรแท้หรือเพื่อนแท้ เป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน เป็นคำที่ฟังดูง่าย ๆ แต่หาได้ยาก บางคนมีเพื่อนพ้องมิตรสหายจำนวนมาก มีทั้งเพื่อนเรียน เพื่อนกิน เพื่อนดื่ม เพื่อนเที่ยว แต่จะหาเพื่อนที่มีคุณสมบัติเป็นบัณฑิตดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นหายากเหลือเกิน บางคนทั้งชีวิตไม่เคยได้เจอ เพราะมิตรแท้จริง ๆ นั้น คือผู้ที่เมื่อคบหาสมาคมด้วยแล้ว นำแต่ประโยชน์สุขมาให้ฝ่ายเดียว เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ ไว้วางใจได้ คบคนดีมีคุณธรรมเปรียบได้กับแสงสว่างนำทางชีวิต คบคนพาลเป็นมิตรเหมือนเดิมยาพิษให้ตนเอง ใครก็ตามที่ได้บัณฑิตเป็นเพื่อน ก็ควรถนอมน้ำใจด้วยการปฏิบัติตามหลัก สังคหวัตถุ ๔ อย่างสม่ำเสมอ ย่อมจะผูกน้ำใจเพื่อนที่ดีไว้ได้ตลอดไป

จากข้อความที่ได้กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า ถ้าหากบุคคลหวังให้ได้ประโยชน์สุขจากการคบหาสมาคมกับผู้อื่นหนึ่งนั้น ไซ้ว่าจะคบใครได้ตามใจชอบ หากแต่จะต้องให้ชอบธรรมด้วยตามหลักทั่วไปแล้วถือว่า คบคนเช่นไร ย่อมเป็นเหมือนบุคคลนั้น ดังนั้น เมื่อต้องการคบมิตรสักคน

<sup>๑</sup> บุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๒๒-๑๒๖/๓๕๔.

<sup>๒</sup> อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๔/๑๑๕.



มีใครสักคนเป็นเพื่อนนั้น ต้องรู้จักสังเกต ใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบ ควรคบกับผู้ที่เสมอกันด้วย สติ สมาธิ ปัญญา หรือสูงกว่าตน แต่ก็ยังไม่ห้ามเสียทีเดียว หากมีความจำเป็นต้องคบกับคนพาล หรือผู้ที่ต่ำกว่าตนด้วยสติ สมาธิ ปัญญา ท่านแนะนำให้คบหาในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรให้ผู้นั้น ช่วยแนะนำเขา เพื่อให้เขาพ้นจากความเป็นคนพาล ช่วยให้เห็นถูก เกิดปัญญาสามารถพึ่งพาตนเองได้ คบเพื่ออนุเคราะห์ แต่ต้องมั่นใจในความหนักแน่น ในความคิดของตนเองว่าจะไม่เอียงไปเป็นเหมือนคนพาลเสียเอง

#### ๓.๔ องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุกๆ ประการนั้น คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีพระพุทธพจน์รับรองว่า “ลูกก่อนอาณนที สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชาติความเกิดได้ ด้วยอาศัยกัลยาณมิตรคือเรตถาคตนั่นเทียว”<sup>๓</sup> การที่ใครสักคนหนึ่งมีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างความเจริญด้านจิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูก ที่ดีงาม ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไปบุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้ จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับ ฝึกตนเองให้เหมาะกับภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณ หรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง ๗ ประการ คือ

ปิโย กรุ ภาวนีโย วตฺตาจ วจนฺกุขโม  
 คมฺภีรณฺจ กถํ กตฺตา โน จฺญฺฐาน นีโยชเย.<sup>๔</sup>

**ประการที่ ๑.** ปิโย แปลว่า กัลยาณมิตรนั้น เป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก หมายความว่า ท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้ผู้ที่เข้าไปหาบังโกล้วรู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อ้างว้างว่าเหว่ กัลยาณมิตรที่ดีจะทำให้เกิดรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ มีความสบายใจ ท่านมีเมตตา ท่านมีลักษณะเป็นปิโย ก็จะทำให้รู้สึกสบายใจ ชุ่มฉ่ำใจ เหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา

**ประการที่ ๒** กรุ เป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล จนกระทั่งตระหนักและซาบซึ้งได้ดีว่า อะไรถูกอะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป แล้วดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่อความช่วยวนของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจตกต่ำ

<sup>๓</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๔.

<sup>๔</sup> อจ. สตุตถก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๕.

เป็นคนรักความยุติธรรมเป็นที่สุด ไม่ว่าต่อหน้าอย่างไร ถัดหลังต้องอย่างนั้น มีความเมตตากรุณาอยู่ เป็นนิจกับทุกคนที่เกี่ยวข้อง คุณสมบัตินี้จะหลอมให้กัลยาณมิตรเป็นที่น่าเคารพของชนทั้งปวง

**ประการที่ ๓** ภาวนีโย แปลว่า เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้เราได้ เราได้ครูอาจารย์ เราได้ผู้ที่ท่านมีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม เราก็เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจ เห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม ก็ทำให้มีความก้าวหน้าในชีวิต มีพุทธพจน์ที่ตรัสถึงพระภิกษุเถระ เป็นที่เจริญใจไว้ว่า เพราะประกอบด้วยธรรม ๕ ประการคือ “ไม่กำหนดในสิ่งที่เห็นเหตุให้กำหนด ไม่ขัดเคืองในสิ่งที่เห็นเหตุให้ขัดเคือง ไม่หลงในสิ่งเป็นเหตุให้หลง ไม่โกรธในสิ่งที่เห็นเหตุให้โกรธ ไม่มัวเมาในสิ่งที่เห็นเหตุให้มัวเมา”<sup>๔๕</sup> หรือ “เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นผู้ไม่ตีตนเสมอ”<sup>๔๖</sup>

**ประการที่ ๔** นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกอยู่ในใจแล้วยังออกมาเป็นรูปธรรมด้วย คือ วัตถุประสงค์ เป็นผู้สามารถว่ากล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุมีผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หมดกำลังใจ หมดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ

**ประการที่ ๕** วจนกฺขโม บอกกล่าวแล้วบางที่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถาม เป็นผู้ต่อต่อถ้อยคำสูง ๆ ต่ำ ๆ ได้ คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้นถึงเวลาจะว่ากล่าวสอนจำต้องว่ากล่าวสอน แนะนำ การว่ากล่าวสอน แนะนำนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง เช่น การพูดเรื่องศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สำหรับผู้เป็นมิชฌาทิฐิ ผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ต่อต้านตีเถียง สำหรับผู้เป็นสัมมาทิฐิย่อมชอบใจแสดงออกมาในรูปแบบของการสรรเสริญยกย่องแสดงความพอใจเมื่อธรรมคาเป็นเช่นนี้ ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจะต้องรู้เท่าทัน อดทนได้ ทั้งถ้อยคำที่ไม่น่าปรารถนา และถ้อยคำที่น่าพอใจ คือไม่ยินดีในร้ายจนเกินไป การอดทนต่อถ้อยคำที่ไม่น่ายินดีก็นับว่ายากยิ่งแล้ว สิ่งที่ยากยิ่งกว่าคือ การอดทนต่อสิ่งที่น่ายินดี นี่เป็นอีกด่านหนึ่งที่สำคัญ สำหรับบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้อดทนต่อถ้อยคำหรือเสียงนี้ ฉะนั้น บัณฑิตหรือผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องฝึกจิตของตนไม่ให้เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือนต่อโลกธรรม ๘ ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินร้ายให้สมตามพระพุทธรพจน์ที่ว่า “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งเดียว ย่อมไม่สะเทือนด้วยลมฝนใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียงในเพราะนิทานและสรรเสริญนั้น”<sup>๔๗</sup>

<sup>๔๕</sup> อ.ปญจ. (ไทย) ๒๒/๘๑/๑๔๕.

<sup>๔๖</sup> อ.ปญจ. (ไทย) ๒๒/๘๒/๑๕๐.

<sup>๔๗</sup> ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

**ประการที่ ๖** คมกิริยจ กถิ กตดา เป็นผู้ที่กำลังถ้อยคำหรือเรื่องทีลิกซึ่งได้ คำกล่าวสอนธรรมดาสามัญก็เป็นความคิของกัลยามิตรอยู่ทั่วไปแล้ว แต่กัลยามิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะช่วยลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ที่สามารถนำให้เข้าถึงสิ่งทีลิกซึ่งให้ขัง ๆ ขึ้นไป อันนี้จะเป็นปัจจัยทีทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลิกซึ่งขึ้นไป ท่านไม่สามารถแนะนำได้เราก็อยู่ในระดับธรรมดา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นไปเท่าทีควรไปไม่ไกล หรือไม่ถึงทีสุด จึงจะต้องมีคุณลักษณะข้อที่ ๖ คือสามารถทีจะแถลงชี้แจงเรื่องลิกซึ่งได้ด้วย ในทีนี้คง หมายถึงเรื่องทีเกี่ยวกับฉาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้อยคำทีควรพูดในการทำหน้าทีกัลยามิตร คือ กถาวัตถุ ๑๐<sup>๔๘</sup> ถ้อยคำทั้ง ๑๐ นี้พระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่ามีอนุภาพมาก ดังพระพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย หากเธอทั้งหลายจะพึงยก กถาวัตถุ 10 ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา กล่าว เธอทั้งหลายก็จะสามารถครอบงำเดชานุภาพของดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ทีมีฤทธิ์มากมีอนุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชานุภาพของตนได้ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอัญญเดียรถีย์ปริพาชกทั้งหลายเลยแล้ว กล่าวเป็นกถาไซริ์ เธอทั้งหลายพึงครอบงำเดช แม้ของพระจันทร์ และพระอาทิตย์ผู้มีฤทธิ์มีอนุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชได้ จะป่วยกล่าวไปใย ถึงปริพาชก อัญญเดียรถีย์ทั้งหลายเล่า<sup>๔๙</sup>

**ประการที่ ๗** ข้อสุดท้าย นอกจากจะช่วยแนะนำในทางทีดีให้ความรู้เข้าใจ เกิดความรู้สึกในทางทีดีงามและปฏิบัติถูกต้องแล้ว อีกด้านหนึ่งก็มีกรอบในทางทีไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้น คือ โน จฏฐาเน นิโยชเย แปลว่าไม่ชักจูงในสิ่งทีเหลวไหลไร้สาระ หรือในทางทีเสียหาย คือป้องกันไม่ทำในสิ่งทีไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ ปลอดภัยโปร่งปลอดภัยขึ้นมาว่า จะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย และเจออกไปผิดทาง ชักชวนให้ทำแต่สิ่งทีเป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข ผู้ต้องการประโยชน์จากการได้คบหามิตร พระพุทธองค์ตรัสว่าควรคบผู้มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมา แม้จะถูกขับไล่ก็ควรเข้าไปหา ดังความในพุทธภาษิตทีตรัสสรุปไว้ว่า “มิตรเป็นที่รัก เป็นทีเคารพ เป็นทียกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลิกซึ่งได้ ไม่

<sup>๔๘</sup> อปปีจจากถา (ถ้อยคำทีชักนำให้ปรารถนาน้อย) สันคฺกุฏิกถา (...ให้สันโดษ) ปวิเวกกถา (...ให้มีความ สงัดกาย และจิต) อสังสัคคกถา (...ให้ไม่คลุกคลี) วิริยารัมภกถา (...ให้ปรารถนาความเพียร) สีลกถา (...ให้ตั้งอยู่ในศีล) สมาริทธิกถา (...ให้ทำจิตให้มั่นคง) ปัญญาถา (...ให้เกิดปัญญา) วิมุตติถา (...ให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์) วิมุตติญาณทัสสนกถา (...ให้เกิดความรู้ ความเห็นในภาวะทีหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์).

<sup>๔๙</sup> อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๕๑.

ชักนำในฐานะในโลกนี้ ในฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใดบุคคลนั้น จัดว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้นแม้จะถูกจับไต่ถาม<sup>๕๐</sup>

ในพุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) <sup>๕๑</sup> ได้สรุปคุณสมบัติที่สำคัญของ กัลยาณมิตรอย่างเลิศไว้มีสองประการ คือ ทำได้อย่างที่พูดและมีความเป็นอิสระ สำหรับผู้มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ ต้องมีคุณธรรม คุณธรรมที่สำคัญที่สุดต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรคือ ความเป็นผู้กระทำได้จริง พูดอย่างไร ทำได้อย่างนั้น หรือทำอะไรพูดอย่างนั้น นั่นคือ ตัวคึงคูด อันแรกที่ปรากฏต่อสายตา ผู้ใดผู้ใดฟัง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเปรียบบุคคลประเภทนี้ว่า “เหมือนเมฆที่คำรามและให้ฝนตก”<sup>๕๒</sup> เป็นเมฆ คำรามที่ให้ความหวังแก่สัตว์และพืชได้

ส่วนความเป็นอิสระท่านกล่าวว่า มองได้ ๒ ด้าน คือ ด้านความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิต และความเป็นอิสระภายในใจ ความเป็นอิสระนี้เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ที่ติดอยู่ในเครื่องผูกมัด จ้องจ่าอย่างเดียวกับเขา หรือว่าว่ายวนด้นรนอยู่ในกระแสน้ำเชี่ยวในเกลียวคลื่นเดียวกับคนอื่น แม้แต่ตนก็ยังช่วยไม่ได้ จะช่วยปลดเปลื้องหรือรื้อถอนผู้อื่นขึ้นมาได้อย่างไร คนที่ติดอยู่ในระบบที่ผูกมัดของสังคม ด้นรนแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ตามแนวทางเดียวกับคนอื่น ๆ ด้วยค่านิยมอย่างเดียวกัน มีปัญหาบีบรัดกดดันทางด้านความเป็นอยู่ การอาชีพของตนและครอบครัวคืนรนเพื่อความอยู่รอด เฉพาะตนและจำเพาะครอบครัวของตนเหมือนกันกับคนอื่น ๆ เมื่อสังคมเกิดปัญหาย่อมยากที่จะมีเวลาที่มีความคิดมาอุทิศให้แก่การไถ่ถอนคนอื่น ๆ หรือที่จะนำผู้คนออกไปสู่แนว ทางใหม่ ๆ ได้ เมื่อพยายามทำก็มักเข้าแนวที่ว่ากันว่า พายเรือเวียนวนอยู่อย่าง ยิ่งเมื่อทั้งระบบความเป็นอยู่ทั้งจิตใจ ล้วนไม่เป็นอิสระทั้งสองอย่าง ก็ยิ่งประสบความสำเร็จได้ยาก

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระบบสงฆ์ให้เป็นชุมชนอิสระ มีความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิตเป็นอิสระจากระบบของสังคมใหญ่ ดังจะเห็นได้จากวินัยที่เป็นเครื่องจักรระบบแบบแผนของสงฆ์เมื่อมีระบบชีวิตความเป็นอยู่เป็นอิสระด้วยและมีจิตหลุดพ้นเป็นอิสระเป็น พื้นฐานด้วย ก็จะทำให้สงฆ์เป็นชุมชนอิสระที่ช่วยชักนำสิ่งที่สังคมถูกต้องเข้ามาให้แก่สังคมส่วน ใหญ่อย่างได้ผล และสามารถเป็นแหล่งพึ่งอาศัยช่วยให้ความเป็นอิสระระดับต่าง ๆ แก่คนในสังคม ใหญ่นั้นด้วย ในอุปนิทานตักขยปุตตเถรวัตถุ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ใน

<sup>๕๐</sup> อ.จ.ศตฺตก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๕๘.

<sup>๕๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓๕.

<sup>๕๒</sup> อ.จ. จตุก (ไทย) ๒๑/๑๐๑/๑๕๔.

คุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง (อุกนิทาน)<sup>๕๓</sup> แสดงให้เห็นถึงความพร้อมของตนเองก่อนค่อยช่วยเหลือและนำผู้อื่น และมีพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ดูก่อนจุนทะ ผู้ที่ตนเองก็จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยจูดยคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมาได้นั้น ข้อนี้นี้มีฐานะที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ตนเองไม่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยจูดยคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมา ข้อนี้นี้จึงจะเป็นฐานะที่เป็นไปได้ ผู้ที่ตนเองมิได้ฝึก มิได้อบรม ยังไม่หายร้อนกิเลส จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลสข้อนี้นี้มีฐานะที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ตนเองได้ฝึกแล้ว อบรมแล้ว ดับร้อนกิเลสแล้ว จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลสข้อนี้นี้จึงจะเป็นฐานะที่จะเป็นไปได้<sup>๕๔</sup>

### ๓.๕ ประโยชน์จากการได้อาศัยสัตบุรุษหรือกัลยาณมิตร

พระพุทธเจ้าตรัสถึงประโยชน์จากการได้อาศัยสัตบุรุษหรือกัลยาณมิตรว่า “เหมือนก้อนเมฆใหญ่เมื่อดกกลงมาให้ข้าวกล้าทั้งปวงเจริญงอกงาม ย่อมตกเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนหมู่มากฉันใด สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูล ก็ฉันนั้นเหมือนกัน กล่าวคือ ย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อสุขแก่คนจำนวนมาก ได้แก่ มารดาบิดา บุตรภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้ มิตรและอำมาตย์ ญาติผู้ต่างลับไปแล้ว รวมถึงพระราช เหล่าเทวดา สมณพราหมณ์”<sup>๕๕</sup>

สัตบุรุษย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มารดาบิดา คือ สัตบุรุษหรือกัลยาณมิตร มีความกตัญญูทศเวทิตาเป็นเลิศ ย่อมนึกถึงบุญคุณของท่านทั้งสองเสมอ เลี้ยงดูท่านด้วยความสุขทั้งสองทาง คือ ทางกาย มีการจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยอันสมควรแก่ฐานะของตน ในยามท่านเจ็บไข้ได้ป่วยดูแลรักษาท่านให้อยู่เป็นสุขทางกาย และทางใจ รักษาหัวใจท่าน ไม่กระทำให้ท่านเป็นเหตุกระทบกระเทือนจิตใจท่าน แม้กระทั่งหากท่านทั้งสองเป็นผู้มีความเห็นผิด ไม่มีความเชื่อหรือเลื่อมใสในการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น จะต้องพยายามหาอุบายวิธีให้ท่านดำเนินในทางนี้เพราะการชักนำท่านดำเนินทางนี้ถือได้ว่า เป็นการช่วยท่านอย่างแท้จริง คือ ท่านมีธรรมะเป็นตัวกำกับดำเนินชีวิต อันเป็นการสร้างเหตุแห่งความมั่นใจได้แน่นอนว่า มีที่พึ่งที่แท้จริง นี่คือ มารดาบิดาที่ได้ประโยชน์จากการได้อาศัยบุตรผู้เป็นกัลยาณมิตร

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่บุตรภรรยา คือ สัตบุรุษจะเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม มีธรรมเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตรู้จักทางที่เป็นประโยชน์และไม่เป็น

<sup>๕๓</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

<sup>๕๔</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๖/๗๘.

<sup>๕๕</sup> อ.จ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๓๘/๒๕๗.

ประโยชน์พร้อมทั้งประโยชน์โลกนี้และโลกหน้า ไม่แสวงหาทรัพย์ที่ได้มาโดยทุจริต ประกอบแต่กรรมที่สุจริตเลี้ยงดูบุตรและภรรยา ส่งเสริมอบรมบุตรให้มีศิลปะเพื่อใช้สำหรับการดำรงชีพ ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว โดยมีตนเป็นแบบอย่างทำให้ดูมากกว่าการสั่งสอนด้วยคำพูด และยกย่องภรรยาของตน มีธรรมข่มใจ ไม่นอกใจทั้งในที่ลับหลัง ให้เกียรติยกความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ของขวัญตามแต่โอกาส

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทาส กรรมกรคนรับใช้ คือสัตบุรุษนั้นมีพรหมวิหารธรรม ๔ มีความอ่อนน้อมก่อนเขา ในยามมีงานใช้ก็ใช้ ในคราวเจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยดูแลรักษา ปลอ่ยให้ได้รับความบันเทิงในโอกาสที่ควรได้รับการบันเทิง ไม่ถือตัวจนเกินเหตุว่าตนเองเป็นนายจ้าง นึกถือความเป็นคน จึงเป็นเหตุให้ทาส กรรมกร คนรับใช้ทั้งหลายได้รับความสุข

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มิตรและอำมาตย์ คือสัตบุรุษไม่นิยมเอารัดเอาเปรียบใครเวลาคบกับใคร ไม่ได้คับด้วยความหวังประโยชน์จากฝ่ายตรงกันข้ามตามที่ควรจะเป็น เป็นผู้แนะนำประโยชน์แก่มิตรสหาย เป็นที่พึ่งในยามทุกข์ยาก

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว คือสัตบุรุษนั้นย่อมเป็นผู้มีความกตัญญูตเวทีย่อมนึกถึงอุปการะที่ญาติผู้ล่วงลับเคยได้สร้างไว้ หรือไม่อาจนึกถึงได้ แต่เป็นธรรมชาติของสัตบุรุษเป็นผู้ชอบชวนชวายประโยชน์มีจิตใจกว้างขวางไม่เพียงแต่กับผู้มีชีวิตอยู่เท่านั้น ยังแผ่ถึงญาติผู้ล่วงลับได้รับความสุขจากการที่ท่านสร้างความดี

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่พระราชา คือสัตบุรุษจะไปเกิดในแคว้นแคว้นไหนหรือประเทศใด พระราชาผู้ปกครองประเทศนั้นจะได้รับความสงบสุข ทำความเจริญให้เกิด เป็นที่ปรึกษาของพระราชา แบ่งเบาภาระหนักให้เบาบางลงได้ เมื่อพระราชามีสัตบุรุษอยู่ด้วยพระองค์ย่อมดำเนินกิจกรรมบริหารประเทศได้ดี ซึ่งก็จะมีผลพวงถึงความสงบสุขประชาชนนั่นเอง จึงได้ชื่อว่าสัตบุรุษเกิดมาเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล ความสุขแก่พระราชา

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เหล่าเทวดา คือสัตบุรุษนอกจากเป็นผู้ไม่นิยมในทางชั่วแล้ว ยังยินดีในทางที่ดี เป็นกุศล เมื่อสัตบุรุษยินดีในการสร้างบุญสร้างกุศล เหล่าเทพเทวาย่อมยินดีอนุโมทนาการสร้างความดีงามของสัตบุรุษเป็นเหตุให้เหล่าเทวดายินดี ย่อมทำให้เหล่าเทวดามีความสุข ถือได้ว่าอาศัยสัตบุรุษเป็นเหตุ ทำให้เทวดาได้สิ่งที่ดี

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สมณพราหมณ์ คือสัตบุรุษย่อมรู้วิธีปฏิบัติต่อสมณพราหมณ์ ย่อมบำรุงด้วยปัจจัยเครื่องดำรงชีพที่เหมาะสมแก่ท่าน ย่อมเข้าหาเพื่อสอบถามข้อติดขัด ขัดข้องในการดำเนินชีวิต เมื่อสมณพราหมณ์ได้รับการปฏิบัติและได้รับการ

บำรุงด้วยปัจจัยสี่ ย่อมอบรมสั่งสอนกุลบุตรให้ตั้งอยู่ในทางเจริญไม่เสื่อม ทำให้เกิดวงจร ปฏิสัมพันธ์ทางบวกที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

นอกเหนือจากนี้ยังมีภายิตของเหล่าเทวดาที่กล่าวว่าบุคลควรคบ สัตบุรุษ เพราะการ คบสัตบุรุษย่อมได้รับประโยชน์เหล่านี้คือ จะรู้แจ้งสัทธรรม<sup>๕๖</sup> ไม่เป็นผู้ตกต่ำ ย่อมได้ปัญญา ไม่ เสรีาโศกในท่ามกลางผู้เสรีาโศก ย่อมรุ่งเรืองในท่ามกลางญาติ ย่อมไปสู่สุคติ ย่อมดำรงอยู่ได้ ตลอดไป หลังจากนั้น เทวดาได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าคำของใครหนอเป็นสุภายิต พระ พุทธองค์ตรัสรับรอง คำของเหล่าเทวดาเป็นสุภายิตโดยอ้อม แต่ให้เทวดาตระหนักรับฟังพุทธพจน์ ว่า “บุคลควรสมาคมกับพวกสัตบุรุษเท่านั้น ความทำความสนิทสนมกับพวกสัตบุรุษ บุคคลรู้แจ้ง สัทธรรมของพวกสัตบุรุษแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”<sup>๕๗</sup>

จากภายิตนี้จะเห็นว่า การคบหาสมาคมกับเหล่าสัตบุรุษของผู้ที่ยังไม่หลุดพ้น การคบ หานี้ก็เพื่อเป้าหมายให้ตนเองดำรงอยู่ในความดีนั้นตลอดไป ในส่วนของพระพุทธเจ้าพระองค์ หนึ่งมีเป้าหมายการคบกับสัตบุรุษเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะ ในความคิดของผู้หลุดพ้นแล้วจะเห็นว่าแม้การดำรงอยู่ในความดีเช่นนั้นได้ แต่ก็ไม่น่าแน่นอน ถือว่า เป็นความทุกข์ชนิดหนึ่ง ผู้การหลุดพ้นจากทั้งดีและไม่ดีไม่ได้

เนื้อความข้างต้นเป็นการยืนยันได้ว่า การได้คบกับสัตบุรุษนั้นมีแต่เอื้อเพื่อและเกื้อกูล แต่ประโยชน์ให้แก่ผู้ใกล้ชิด นับแต่ประโยชน์ภพนี้และภพหน้า กระทั่งประโยชน์สูงสุดคือการได้ หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเหมือนดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าอีกแห่งหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคล อาศัยสัตบุรุษแล้วพึงหวังได้ อานิสงส์ (ประโยชน์) ๔ ประการ คือเจริญด้วยอริยศีล เจริญด้วยอริย สมาธิ เจริญด้วยอริยปัญญา และเจริญด้วยอริยวิมุตติ”<sup>๕๘</sup> ในประวัติพระพุทธศาสนา พระองค์มีมาล เระถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดมากเรื่องหนึ่ง ชีวิตในเบื้องต้นท่านไม่ได้อาศัยบุคคลผู้เป็น กัลยาณมิตรจึงหลงระเหิดทำความผิดโดยการฆ่าคนถึง ๕๕๕ คน ภายหลังท่านโชคดีได้อาศัย พระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรให้จึงหลุดพ้นจากวงจรชีวิตที่โหดร้าย กลับได้ชีวิตที่ประเสริฐ

บุคคลนอกจากจะได้รับประโยชน์จากการอาศัยกัลยาณมิตรดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเอง ก็ได้รับอานิสงส์เช่นกัน

<sup>๕๖</sup> สัทธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ สัต ๕, สัต ๑๐, สติปัญญา ๔ เป็นต้น.

<sup>๕๗</sup> ส.สทศ. (ไทย) ๑๕/๓๑/๓๕.

<sup>๕๘</sup> อ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๒๔๒/๓๕๘.

### ๓.๖ อานิสงส์ผู้เป็นกัลยาณมิตร

ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรเองก็ได้รับอานิสงส์เช่นกันคือ จะเป็นผู้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตไปทุกภพทุกชาติ มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา มีโอกาสที่จะได้เวียนวนอยู่ในสุคติภูมิ คือ ย่อมได้เกิดในสถานที่ที่ผู้คนมีศีลธรรม ไม่เดือดร้อนด้วยที่อยู่ ย่อมมีบุตรภรรยา ตลอดจนบริวารชนที่ตั้งอยู่ในโอวาท ย่อมเป็นผู้มีเสน่ห์เป็นที่รักและเคารพนับถือของผู้คน ย่อมเป็นผู้มีความทรงจำดี ปฏิภาณว่องไว และปัญญาดี ย่อมมีอาชีพและกิจการเป็นหลักฐานมั่นคงตลอดไป ย่อมปลอดภัยจาก อคติภัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย และศัตรูหมู่พาลทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สมส่วน สง่างาม มีอำนาจมาก ย่อมมีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง อดทน มีเหตุผล ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๘ ไม่สะดุ้งกลัวต่อการเกิดในภพต่อไป สามารถแสดงธรรมให้ชัดเจนท่ามกลาง ประชุมชน ย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

ผลทันตาที่เกิดจากการเป็นกัลยาณมิตรเช่นที่ปรากฏในธรรมบท ดังเรื่องในสันตติมหาอำมาตย์ ซึ่งเป็นการเล่าประวัติในอดีตของท่านก่อนที่ท่านจะปรินิพพานว่า ท่านเกิดในตระกูลหนึ่งในเมืองพันธุมดี นับถอยหลังไปในกัปที่ ๕๑ สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ท่านเป็นคนที่มีความคิดดีฉลาด ต่างจากคนทั่วไป คิดว่าในโลกนี้การดำรงชีวิตอยู่ด้วยความลำบาก มีการเบียดเบียน ตัดรอน หรือบีบบังคับบุคคลอื่นเป็นส่วนใหญ่ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม คิดว่า มีกรรมอะไรที่ไม่ทำการเบียดเบียน ตัดรอน หรือบีบบังคับบุคคลอื่น เมื่อพิจารณาเห็นว่า การป่าวประกาศในบุญทั้งหลายไม่เป็นกรรมที่ทุจริตเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ประกาศข่าวดี นับแต่นั้นมา เทียบป่าวร้องชักชวนมหาชนว่า พวกท่านจงชวนชวายนบุญทั้งหลาย จงสมათานอุโสถศีล ในวันอุโปสถ จงถวายทาน จงฟังธรรม ชื่อว่ารัตนะอย่างอื่นเช่นกับพุทธรัตนะเป็นต้นไม่มี พวกท่าน จงทำสักการะรัตนะทั้ง ๓ เขาได้ทำหน้าที่นี้ด้วยความยินดีสมัครใจ ประกาศไป พร้อมทั้งสรรเสริญคุณของพระพุทธรัตนตรัยไปตามตรอกเล็กชอยน้อย จนวันหนึ่งพระราชซึ่งเป็นพระพุทธรูปได้ตรัสสั่งให้เข้าเฝ้า ตรัสถามความเป็นไปมา จนทราบว่าบุรุษผู้นี้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรชักชวนมหาชนให้ทำความดี จึงตรัสถามว่า เทียบทำหน้าที่นี้ยานพาหะอะไร ทราบว่า ไปด้วยเท้าเปล่า ทรงเห็นว่าไม่เป็นการควร จึงได้พระราชทานม้าให้ใช้เป็นพาหะ

ในกาลต่อมายังไม่เลิกการทำหน้าที่นี้ กระทั่งได้รับพระราชทานรถม้าที่ตกแต่งอย่างดีเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ต่อด้วยได้รับพระราชทานช้างเชือกหนึ่งเป็นยานพาหะในการประกาศข่าวตามลำดับ เขาทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศเชิญชวนมหาชนเข้าสู่ทางบุญเป็นเวลาแปดหมื่นปี ด้วยอานิสงส์ที่ประกาศคุณของพระรัตนตรัยและชักชวนมหาชน กลิ่นจันทร์ได้พุ่งออกจากกายของเขา กลิ่นอุบลพุ่งออกจากปาก ตลอดกาลมีประมาณเท่านั้น



พอมາเกิดในยุคสมัยพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันได้เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้รับความชอบจากการปราบปรามกบฏ พระราชาทรงยกให้ครองราชสมบัติ เป็นเวลา ๗ วัน พร้อมกับประทานหญิงผู้ฉลาดในการฟ้อนและขับนางหนึ่ง เขาเสวยสุขจากราชสมบัติด้วยการดื่มตลอด พอวันที่ ๗ หญิงนักฟ้อนได้เป็นลมตายไป ความเมฆของเขาที่ดื่มมาหลายวันได้สิ้นไปเพราะความเศร้าโศก เหมือนหยคน้ำที่ตกลงบนแผ่นเหล็กร้อน เขาถูกลูกศรคือความโศกออกครอบงำ จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พอพระองค์แสดงธรรมให้เพียงพระคาเคียวเท่านั้นสามารถยังจิตให้บรรลु พระอรหันต์ผลได้สำเร็จและปรินิพพานกลางอากาศในวันนั้น พระองค์ทรงให้จัดเก็บอัฐิธาตุแล้วให้สร้างสถูปบรรจุไว้ที่ทางสี่แพร่ง เพื่อเป็นทางให้เกิดบุญแก่มหาชน

หากพิจารณาตัวอย่างเรื่องสันตติมหาอำมาตย์ จะเห็นว่าอานิสงส์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ท่านได้รับแทบจะทุกข้อ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่เกิด ท่านเกิดในสถานที่ที่ผู้คนมีศีลธรรม ไม่เดือดร้อนด้วยที่อยู่ ซึ่งเป็นยุคแห่งความร่มเย็น แม้จะมีสงครามอยู่บ้างซึ่งก็เป็นเรื่องปกติ ตลอดจนบริวารชนที่ตั้งอยู่ในโอวาท เป็นผู้มีเสน่ห์ เป็นที่รักและเคารพนับถือของผู้คน เป็นผู้มีความทรงจำดี ปฏิภาณว่องไวและปัญญาดีจนได้รับตำแหน่งมหาอำมาตย์ มีอาชีพและกิจการเป็นหลักฐานมั่นคง ปลอดภัยจากอภิกษัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย และศัตรูหมู่พาลทั้งหลายย่อมเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สมส่วนสง่างาม มีอำนาจมากย่อมมีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง อดทน มีเหตุผล ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๘ แม้จะกระทบก็มีสติฟื้นตัวได้เร็ว ไม่สะดุ้งกลัวต่ออาการเกิดในภพต่อไปตราบเท่าที่ยังเกิด เพราะมีความมั่นใจในคุณงามความดี เหมือนผู้เดินทางไกลมีเสบียงพร้อมย่อมไม่กังวล สามารถแสดงธรรมให้ชัดเจนท่ามกลางประชุมชน เพราะตนเองยึดมั่นในธรรม ไม่มีขอบกพร่องให้ผู้รู้ท่านได้ดำเนินคดี ย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ เมื่อยังไม่หมดกิเลสได้ดวงตาเห็นธรรม สุดท้ายบรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

เป็นสังขารธรรมอีกข้อหนึ่งที่ว่า ไม่มีใครได้อะไรมาเปล่า หรือง่าย ขณะที่ได้อะไรสักอย่างหนึ่งอีกอย่างหนึ่งกำลังจากไป หรือกว่าจะได้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการก็ต้องเจออุปสรรคเข้ามาเป็นตัวทดสอบอยู่เป็นระยะๆ หากมองในแง่บวกก็เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน เสริมความแข็งแกร่งให้แก่จิต ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรก็เช่นกัน ต้องพบกับอุปสรรคในระหว่างทำหน้าที่

### ๓.๗ อุปสรรคของการเป็นกัลยาณมิตร

๓.๗.๑ เป้าหมายชีวิตไม่ชัด การตั้งเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตไม่ว่าทางโลกหรือทางธรรม เพื่อเป็นตัวกำหนดว่า จะดำเนินชีวิตไปในทิศทางใด การวางเป้าหมายนั้นมีความแตกต่างกัน บางคนพอใจกับการได้เป็นพ่อเป็นแม่เป็นลูกกัน บางคนพอใจกับการได้บ้านสักหลังหนึ่งตามที่ตนต้องการ มีรถสักคัน มีคนรู้จัก บางคนพอใจกับการได้ช่วยเหลือผู้อื่น สัตว์อื่นคอยสั่งสมแคล้งที่ดั่งงาม เพื่อหวังชีวิตที่ดีมีความสุขในปัจจุบันและในภพภพหน้า ยังมีอีกหลายชีวิตบนโลกนี้ จำนวนไม่น้อยเท่าที่สังเกต ดูเหมือนว่ามีชีวิตเพื่อใช้ชีวิต ที่มีอยู่ให้หมดไปกับเวลาบาง

คนเกิดมาไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเป้าหมายชีวิตของการเกิดมาได้อัฒภพมนุษย์นี้มีเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตอย่างไร เพียงแค่ขอได้ทำงานหาเลี้ยงชีพ ให้ได้ใช้ชีวิตรอดไปวัน ๆ ชีวิตในทำนองนี้ จึงไม่ก่อเกิดประโยชน์ และคุณค่าที่ควรจะได้กับการได้อัฒภพเป็นมนุษย์ผู้มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวม

ฉะนั้น การที่ผู้ใดผู้หนึ่งมีความปรารถนาจะเป็นกัลยาณมิตร มีจิตเมตตา มุ่งหวังประโยชน์ เกื้อกูลต่อผู้อื่นจึงเป็นเรื่องที่กระทำได้ไม่ง่าย การบังเกิดขึ้นของกัลยาณมิตรไม่ใช่สิ่งที่บังเกิดขึ้นได้ง่าย ไม่ใช่สิ่งที่อยากจะได้ก็ได้อีกด้วย อยากรจะเป็นก็จะเป็น หากแต่ต้องมีการปลูกฝังอุดมการณ์ ของความเป็นผู้ให้ ความเสียสละ ความอดทนและมหากรุณา ต่อผู้อื่นอย่าง ยิ่งยวดมาเป็นเวลายาวนานดังเช่น พระโพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์ ทุกครั้งที่ทรงบำเพ็ญบารมี มีทานเป็นต้นตั้งสังจะอธิษฐานตรงเข้าหาเป้าหมาย คือ การบรรลุพระโพธิญาณ เป็นประเด็นหลักและในระหว่างนี้ก็ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้แก่สัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยากให้พ้นจากความทุกข์

๓.๓.๒ ขาดกำลังใจ ในคัมภีร์มิลินทปัญหาพระนาคเสนได้กล่าวไว้ว่า...สิ่งที่จะทำให้คนเราจิตใจอ่อนแอ ขาดความมั่นคงต่อการทำให้ความสำเร็จหรือต่อการบรรลุเป้าหมายนั้นแสดงไว้ถึง ๒๕ ประการ คือ ความโกรธ การเก็บความโกรธ การลบหลู่คุณท่าน การตีตนเสมอท่าน การอิจฉาความดีผู้อื่น ความเห็นแก่ตัว ความกระระร้อน ความโอ้อวด ความหวัคือ การแย่งชิงความดี การถือตัว การดูหมิ่นความสามารถของผู้อื่น ความหลังตัว ความประมาท ความท้อแท้อ่อนแอในจิตใจ ความชอบกิน ความเกียจคร้าน ความอ่อนแอทางกาย การมีคนชั่วเป็นมิตร การมัวเมาในความงาม ความมัวเมาในเสียง ความมัวเมาในกลิ่น ความมัวเมาในรส ความมัวเมาในสิ่งสัมผัส ความหิวกระหาย<sup>๕๕</sup> สภาวะดังกล่าวนี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้จิตใจและร่างกายอ่อนแอ ไม่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้

การกระทำหน้าที่ใดๆ ไม่ว่าจะทางโลกหรือทางธรรมล้วนแต่มีอุปสรรคเข้ามาขัดขวางอยู่เสมอ คนทำความดีที่มีอุปสรรคตรงที่มีผู้ไม่หวังดี มีผู้ทวนคู่อื่นคนอื่นทำดีไม่ได้ ไม่อาจเห็นผลตามที่ใจตนเองต้องการ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นตัวบั่นทอนกำลังใจ ของผู้ตั้งใจทำความดี สิ่งทีกล่าวมานี้ยังเป็นเพียงแค่อุปสรรคภายนอกยังมีสิ่งหนึ่งที่สำคัญ นั่นคือ ขาดกำลังใจซึ่งเป็นปัจจัยภายใน คือตัวผู้ทำหน้าที่เอง ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน เหมือนน้ำทะเลมีขึ้นมีลง เหมือนพระอาทิตย์มีช่วงที่อับแสง หรือเหมือนพระจันทร์ที่ถูกเมฆหมอกมาบดบัง หากไม่มีอุดมการณ์มีความมุ่งมั่นที่มั่นคง จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะกัลยาณมิตรไม่ได้อีกต่อไป

<sup>๕๕</sup> ดร.บุญชัย นิลเกษ, (เรียบเรียง), คัมภีร์มิลินทปัญหาสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์บุญชนิธิ, เล่มที่ ๕, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔๕.

วิธีที่จะช่วยให้การทำหน้าที่ในฐานะผู้เป็นกัลยาณมิตร ต้องมีความมุ่งมั่น และมั่นคง ในเจตนาที่หวังเกื้อกูลต่อผู้ที่เราปรารถนาช่วยเขา ไม่อยู่ห่างจากหมู่คณะผู้เป็นมิตร ไม่ห่างจากการ รับฟังมันตรมจากครูบาอาจารย์ มีความเห็นถูกที่ว่า ทำดีผลที่ได้ต้องดี ทำไม่ดีผลที่ได้ก็ไม่ดี หาก มองในมุมกลับกัน บรรดาอุปสรรคทั้งหลายที่เจอนั้นว่ามีคุณมากทีเดียว ที่เป็นตัวทดสอบให้ผู้ที่ทำ หน้าที่กัลยาณมิตรมีความเข้มแข็ง ดังความที่ผู้รู้ท่านได้ผูกเป็นถ้อยคำไว้ว่า มารไม่มี บารมีไม่แก่

แนวทางแก้ไข จะต้องคบหาผู้มีกำลังใจสูงส่ง ที่สามารถจุดริ้วเราขึ้นจากความเบื่อ หน่ายหรือท้อแท้ใจ หมั่นฟังธรรมจากครูอาจารย์และบัณฑิตนักปราชญ์ผู้มีอุดมการณ์ในการสร้าง สันติสุขให้บังเกิดขึ้นแก่โลก ครั้นฟังแล้วต้องใช้โยนิโสมนสิการคือพิจารณาใคร่ตรงถึงผลดีของ การทำหน้าที่กัลยาณมิตร ในสังคิติสูตร ท่านให้วิธีสร้างกำลังใจตามหลักพุทธศาสนาไว้ว่า จะต้อง มี ธรรม ๔ ข้อดังนี้

๑. สัมปรัสังเสวะ การคบสัตบุรุษ หมายถึงการรู้จักเข้าหาครูอาจารย์ ไปมาหาสู่เป็น ประจำ คบบัณฑิตนักปราชญ์หรือเพื่อนกัลยาณมิตรที่มีกำลังใจสูงส่งกว่าเรา บางครั้งเพียงแคได้ พบเห็น ก็เป็นมงคลแก่ชีวิตแล้ว เพราะจิตใจของเราจะสูงส่งตามไปด้วย หัวใจของกัลยาณมิตรได้

๒. สัทธัมมัสสวณะ การฟังพระสัทธรรม ต้องหาโอกาสฟังธรรมเป็นประจำ ทั้งจาก ครูอาจารย์ จากเพื่อนกัลยาณมิตร เพื่อคอกย้ำเป้าหมายและมโนปณิธาน เหมือนเสาเข็มยิ่งตอกลึก เพียงไร ก็สามารถสร้างสิ่งก่อสร้างได้สูงเพียงนั้น

๓. โยนิโสมนสิการ การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ต้องหมั่นตรึก หมั่นตรองด้วยจิต เป็นกุศล เพิ่มพูนความเมตตาและมหากรุณาต่อสรรพสัตว์เอาไว้ เกิดมาทั้งที่ต้องช่วยกันขึ้น่าสิ่งดีๆ ให้แก่ชาวโลก เมื่อเรามีโอกาสรู้ก่อน ก็ควรแนะนำผู้อื่นให้รู้ตาม

๔. ชัมมานุชัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ต้องเคร่งครัดในการปฏิบัติ ธรรม ทำตนเป็นต้นแบบที่ดีเสียก่อนไม่ทำตนเถลไถล เพราะอย่างน้อยแม้ว่าเราอาจทำหน้าที่ กัลยาณมิตรยังได้ไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าฟังความประพฤติหรือคุณธรรมของเราเองก็สามารถเป็นตัวอย่าง ที่ดี อันจะนำไปสู่ การเอาเยี่ยงอย่างของผู้ได้พบเห็น

๓.๗.๓ ขาดความอดทน ความอดทนเป็นหัวใจหลักในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรเป็น คุณธรรมที่จะพิชิตปัญหา นับแต่ปัญหาการดำรงชีวิตไปกระทั่งถึงเป้าหมายอันสูงสุด คือการทำตน และผู้อื่นบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นไปได้ที่การทำหน้าที่กัลยาณมิตรมีสิทธิ์ล้มเหลว เพราะทำไปได้ ระดับหนึ่งแล้วจะคลายความเพียร แม้จะมีมโนปณิธาน มีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน แต่ เมื่อขาดความอดทนเสียแล้ว มีโอกาสที่จะหยุดทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้ เพราะการทำหน้าที่ กัลยาณมิตรเปรียบเหมือนการพายเรือทวนกระแสน้ำเชี่ยว จำเป็นต้องอาศัยสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง พลังใจที่แข็งแกร่ง ทนต่อสภาวะธรรมของโลก ที่เขี้ยวกรากด้วยความไม่รู้และไม่เข้าใจของคนทั่วไป

๓.๗.๔ ขาดอิสรภาพ บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรนั้น บางครั้ง บางสถานการณ์ จะต้องเข้าร่วมเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้คนหลากหลายที่เข้ามารับการอนุเคราะห์ จึงต้องทำตัวให้เข้ากับเขาได้ ไม่ถือตัวเพื่อเป็นการเข้าถึงตัวอย่างแท้จริง ซึ่งมีผลทางจิตใจและชักจูงความรู้สึกนึกคิดให้มาทางที่ถูก ความจำเป็นดังที่กล่าวมานี้เอง เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เสียความเป็นอิสระ และความเป็นกัลยาณมิตรไป กลายเป็นการคลุกคลีกับผู้ต้องการที่พึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียแก่ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรและผู้เข้าไปหากัลยาณมิตร เป็นเครื่องขัดขวางความก้าวหน้าในการประพฤติปฏิบัติธรรมของตนเอง ต่างฝ่ายต่างคอกอยู่ในสภาพเดียวกันไม่มีหลักไว้ให้ยึด พอเป็นที่เหนี่ยวออกไปให้พ้นจากความสับสนวุ่นวายได้ ลักษณะความ สัมพันธ์ผิดพลาด ที่ผู้ทำหน้าที่กลายเป็นผู้ตกลงมาอยู่ในสภาพวุ่นวายเช่นเดียวกับผู้ถูกแนะนำหมด ความสามารถที่จะช่วยดึงจะ ช่วยชักจูงแนะนำไปสู่ความเป็นอิสระได้ ท่านเรียกอาการนี้ว่า เป็นอาการที่ถูกมนุษย์จับไว้ ดังพุทธพจน์ว่า “ดูกรภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ทั้งหลาย รื่นเริงด้วยกัน โสภเสราด้วยกัน เมื่อเขามีสุข ก็พลอยสุขไปกับเขา เมื่อเขาทุกข์ก็พลอยทุกข์ไปกับเขา เมื่อเขาเกิดกิจธุระขึ้น ก็เจ้าจัดแจงด้วยตนเอง นี้เรียกว่า ถูกมนุษย์จับไว้”<sup>๖๐</sup> จะเห็นว่าความผูกพันที่เกินไปจะกลายเป็นอุปสรรคในการทำหน้าที่ของผู้เป็นกัลยาณมิตรได้เช่นกัน

<sup>๖๐</sup> ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๑/๒๔๒.

## บทที่ ๔

### ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ ในประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้ว เพื่อให้เกิดความเด่นชัดในประเด็นต่างๆ ว่าความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรนั้น มีเหตุปัจจัยใดบ้างที่ทำให้พระสารีบุตรเป็นกัลยาณมิตร บทบาทหน้าที่ของพระสารีบุตรที่ท่านประพฤติปฏิบัติมา และได้รับการยกย่องจากองค์พระพุทธองค์ พุทธสาวก ตลอดจนถึงพุทธบริษัที่จนกลายเป็นที่ยอมรับและโจทย์ขาน ดังที่ปรากฏอยู่วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

#### ๔.๑ ประวัติพระสารีบุตรเถระ<sup>๑</sup>

##### ชาติภูมิ

พระสารีบุตรเกิดในตระกูลอุปติสสะเป็นวรรณะพราหมณ์ที่หมู่บ้านอุปติสสะ เมืองนาลันทา บิดาเป็นนายบ้านชื่อวังคันตะ มารดาชื่อสารี มีน้องชาย ๓ คน คือ จุนทะ อุปเสนะ เรวตะ และมีน้องสาว ๓ คน คือ จالا อุปจาลา สีสุปจาลา รวมทั้งท่านเป็น ๗ คนตระกูลอุปติสสะเป็นสกุลที่มั่งคั่งด้วยโภคสมบัติและบริวาร พระสารีบุตร มีชื่อเดิมคือ อุปติสสะด้วยเหตุที่ว่าท่านเป็นบุตรคนแรกของหัวหน้าบ้านอุปติสสะคาม ดังนั้นบรรดาญาติและชาวบ้านทั้งหลายจึงเรียกท่านตามชื่อบ้าน ส่วนชื่อสารีบุตร ได้รับมาจากการเรียกขานที่หลังโดยเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ โดยเรียกตามชื่อมารดา คือนางสารี และท่านเองเป็นบุตรของนางสารี เมื่อนำมารวมกันจึงได้นามว่า สารีบุตร แปลว่า บุตรของนางสารี ในสมัยครั้งพุทธกาลการตั้งชื่อบุตรในยุคนั้น มีกตินิยมอยู่ ๒ ประการ คือ ประการแรก นิยมตั้งชื่อบุตรคนแรกตามบุคคลสำคัญในครอบครัว ประการที่สอง มักตั้งชื่อบุตรตามถิ่นฐานหรือสถานที่สำคัญ

##### การศึกษา

ในสมัยครั้งพุทธกาลบุคคลที่เกิดในตระกูลพราหมณ์ ในเบื้องต้นได้รับการศึกษาจากคัมภีร์พระเวท จากนั้นเรียนเกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ด้วยเหตุที่ว่าบุคคลผู้นั้นจะได้สืบทอดโภคทรัพย์จากบิดาต่อไป อุปติสสะได้รับการศึกษาเหมือนกับเด็กที่เกิดในตระกูลพราหมณ์ทั่วไป ด้วยนิสัยที่เป็นผู้ใฝ่ในการศึกษา อีกทั้งตัวของท่านเองยังมีอุปนิสัยน้อมและเป็นมิตรต่อผู้อื่น ในเรื่องของ

<sup>๑</sup> ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๔๑-๓๓๑/๒๖-๕๘., ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๔๐/๘/๑๑๖.

การศึกษาอาจารย์และเพื่อนร่วมสำนักเรียนยกย่องท่านเป็นผู้ที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ได้อย่างแม่นยำและมีความจำเป็นเลิศกว่าศิษย์ทั้งหลาย การศึกษาของอุปติสสะเรียนจบวิชาศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ<sup>๒</sup>

### การออกบวชและบรรลุนิพพาน

ในสมัยครั้งพุทธกาลมหรสพเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวชมพูทวีปให้ความสำคัญ เพราะเป็นแหล่งบันเทิงที่ชนทั้งหลายพากันเที่ยว เพื่อผ่อนคลายจากความทุกข์ อุปติสสะก็เช่นเดียวกับทั้งทั้งหลายเหล่านั้น ครั้งหนึ่งอุปติสสมาพบและโกลิตมานพไปเที่ยวดูการละเล่นในกรุงราชคฤห์ ขณะที่กำลังนั่งชมละครอยู่จิตใจของท่านก็คล้อยตามบทบาทต่างๆ ของตัวแสดง คือ เมื่อบทบาทของนักแสดงโสภเสรีรา ท่านก็โสภเสรีราไปด้วย เมื่อถึงบทที่เร่าเรงสนุกสนาน ท่านก็มีความเบิกบานสำราญใจไปกับบทบาทของตัวแสดง ต่อมาหลังจากนั้นอีกหนึ่งวันท่านอุปติสสะและโกลิตะทั้งสองคนก็ไปชมมหรสพอีกเช่นเดิม ครั้งนี้ท่านทั้งสองรู้สึกไม่มีจิตยินดีเหมือนก่อน เพราะพิจารณาเห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่กระทำอยู่นี้ไม่เห็นมีแก่นสารประโยชน์อะไร ชนทั้งหลายที่กำลังแสดงและชมอยู่เหล่านั้นต่างมีอายุไม่ถึงร้อยปีก็ต้องตายจากโลกนี้แล้ว ไม่มีสาระแห่งชีวิตที่จะมาโสภเสรีราไปตามบทบาทที่หลงระเริงอยู่ซึ่งเป็นสิ่งสมมติขึ้นกันมาเอง เมื่อบุคคลทั้งสองมีความคิดตรงกันเช่นนี้แล้ว จึงพากันออกบวชเป็นลูกศิษย์ของสัจจชัยปริพาชก จากนั้นได้เล่าเรียนวิชาการต่างๆ จากอาจารย์จนหมดความรู้ของผู้เป็นอาจารย์ แต่ท่านทั้งสองยังไม่พอใจกับวิชาความรู้เหล่านั้น จึงตั้งคิดาร่วมกันว่า จะออกแสวงหาโมกขธรรม เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย ถ้าใครพบโมกขธรรมก่อนให้มาบอกกัน

วันหนึ่งพระอัสสชิผู้เป็นพุทธสาวก ผู้เป็นหนึ่งในปัจจุวัคคีย์ออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ท่านอุปติสสะเดินผ่านไปพบท่านระหว่างทาง เกิดความเลื่อมใสในจริยวัตรของท่าน จึงถามถึงอาจารย์ของท่านพร้อมกับร้องขอให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง พระอัสสชิแสดงธรรมมีใจความย่อว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระตถาคตมีปกติตรัสธรรมอย่างนี้” ท่านอุปติสสะเมื่อได้ฟังธรรมบทนี้แล้วก็บรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน เมื่อท่านได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วจึงไปกล่าวธรรมบทนั้นให้กับท่านโกลิตะฟัง จากนั้นท่านทั้งสองจึงพากันไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา แล้วไปลาอาจารย์สัจจชัยปริพาชก เพื่อขอบวชเป็น

<sup>๒</sup> ศิลปะศาสตร์ ๑๘ ประการ ได้แก่ สติ ความรู้ทั่วไป, สัมมติ ความรู้กฎธรรมเนียม, สังขยา คำนวณ, โยคยันตร์ การช่างยนต์, นิตติ นิติศาสตร์, วิเสสิกา ความรู้การอันให้เกิดมงคล, คันธัพพา วิชาอ่องรำ, คณิกา วิชาบริหารร่างกาย, ธนุพเพธา วิชายิงธนู, ปุราณนา โบราณคดี, ดิกิจฉา วิชาแพทย์, อิติหาสา ดำนานหรือประวัติศาสตร์, โชติ ดาราศาสตร์, มายา ตำราพิชัยสงคราม, ฉันทสา การประพันธ์, เกตุ วิชาพูด, มันทา วิชามนต์, สัททา วิชาไวยากรณ์.

พระภิกษุในธรรมวินัยของพระสมณะโคตม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตโดยให้เป็นพระภิกษุด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา จากนั้นท่านได้ซื้อใหม่โดยเพื่อนสหพรหมจารีในพระธรรมวินัยเรียนชื่อท่านว่าสารีบุตร

### การได้รับตำแหน่งอัครสาวก

การแต่งตั้งพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า หลังจากทีอุปติสสะและโกณฑัญญะเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยแล้ว พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งท่านทั้งสองให้เป็นอัครสาวกผู้อยู่ใกล้ชิดคอยรับใช้พระพุทธองค์ ทำให้พระภิกษุบางกลุ่มกล่าววาทะในเชิงคัดค้านในตำแหน่งนี้ว่า ท่านทั้งสองไม่เหมาะสมกับตำแหน่งนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่าพระพุทธองค์ทรงประทานตำแหน่งนี้ เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองมีความใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ เมื่อพิจารณาตามเหตุผลพระพุทธองค์ทรงประทานตำแหน่งนี้ให้กับปัญจวัคคีย์เพราะเห็นเป็นผู้อาวุโส หรือทรงประทานให้แก่ภิกษุ ๕๕ รูป ที่มีพระยะสละระเป็นหัวหน้า หรือทรงประทานให้กับภิกษุ ๓ พี่น้อง ที่มีอรุเวลกัสสปะเป็นต้น การที่พระองค์ทรงละภิกษุเหล่านั้นเสีย แล้วทรงประทานแก่ภิกษุสองรูปซึ่งบวชมาภายหลัง เหมือนกับพระพุทธองค์ทรงมีความลำเอียง พระพุทธเจ้าทรงนำอดีตชาติของพระสารีบุตรเถระมาตรัสแก่สมาคมสงฆ์ดังนี้

ในอดีตกาลสองไขกับเศษอีกแสนกัป นับจากนี้ขึ้นไป พระสารีบุตรเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลมีชื่อว่า สรทมานพ<sup>๓</sup> พระโมคคัลลานะได้เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล มีชื่อว่าสิริวัฑฒกุกุมพี<sup>๔</sup> ทั้งสองเป็นสหายเล่นผ่นด้วยกัน เมื่อบิดาล่วงลับไปแล้ว สรทมานพปกครองทรัพย์สมบัติทั้งปวงซึ่งเป็นของตระกูล ครั้งต่อมาเกิดความคิดว่าตนเองรู้จักอัตภาพแต่เพียงโลกนี้เท่านั้น แต่มีมมทนต่อปัญหาชีวิตและอัตภาพในโลกหน้า สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะหนีความตายย่อมไม่มี ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน ชีวิตในโลกหน้าของตนจักเป็นอย่างไร เพื่อตอบปัญหาชีวิตนี้จึงไปชวนสิริวัฑฒกุกุมพีผู้เป็นสหาย สิริวัฑฒน์ไม่พร้อมจึงปฏิเสธไป สรทมานพคิดว่าผู้ไปสู่ปรโลกชื่อว่าพาสหายหรือญาติมิตรไปไม่มี โลกนี้ไม่มีอะไรเป็นของตน บุคคลต้องทิ้งสิ่งทั้งปวงไป มีแต่กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ตนทำไว้แล้วเท่านั้นจะติดตามเราไปในโลกหน้า จึงให้คนบริวารเปิดคลังทรัพย์ ตั้งเป็นมหาทานแก่คนกำพร้า คนเดินทางไกล คนขอทาน แล้วบวชเป็นฤาษีอยู่ที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง มีผู้บวชตามเริ่มจากคราวละ ๒ คน ๓ คนเนื่อง ๆ ไปจนถึง ๘๔,๐๐๐ พัน สรคน ฤาษีพร้อมศิษย์ทุกคนสำเร็จอภิญญา ๕ สมบัติ ๘

<sup>๓</sup> ในไตรปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน เรียก สุรจิตตบส.

<sup>๔</sup> พระโมคคัลลานเถระ ได้เล่าประวัติในอดีตชาติซึ่งเป็นสมัยเดียวกับ สุรจิตตบส ว่าตนเองเป็นพญานาค ชื่อว่า วรุณะ (ขุ.อป. ๓๒/๓๗๖/๕๕).

เป็นเช้าที่พระอโนมทัสสิพุทธเจ้าเสด็จออกจากสมาบัติเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตรดูโลกทรงเห็นสรทดาบส ทางดำริว่าการที่เราไปสู่สำนักของสรทดาบสในวันนี้จักมีการแสดงธรรมใหญ่ สรทดาบสจักปรารณาดำแหน่งพระอัครสาวก สิริวิฑฒกฏุมพีซึ่งเป็นสหายของเขาจักปรารณาดำแหน่งทุติยสาวก ในเวลาจบเทศนาพวกศิษย์ของสรททะ ๑๔,๐๐๐ จักถึงความ เป็นพระอรหันต์ สรทดาบสให้ศิษย์ช่วยกันจัดอาสนะสำหรับเป็นที่ประทับนั่งของพระพุทธเจ้า พร้อมกับพระสาวกทั้งหลายตามลำดับให้สมกับตำแหน่งของรูปนั้น ๆ โดยให้นำดอกไม้ที่ถึงพร้อมด้วยสีและกลิ่นมาจัดทำเป็นอาสนะด้วยวิสัยฤทธิ์ของผู้มีฤทธิ์ อาสนะทั้งหลายสำเร็จในกาลค่ำเดียวโดยถูกต้องแต่งด้วยดอกไม้ที่ถึงพร้อมด้วยสีและกลิ่นตามที่อาจารย์บอก อาสนะดอกไม้สำหรับพระพุทธเจ้าประมาณได้ ๑ โยชน์ สำหรับอัครสาวกทั้ง ๒ ประมาณ ๓ คาวุต สำหรับภิกษุที่เหลือประมาณถึง โยชน์ สำหรับภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์มีประมาณ ๑ อุษกะ<sup>๕</sup>

หลังจากอาสนะตกแต่งเรียบร้อยแล้วสรทดาบส จึงกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นสู่อาสนะดอกไม้ ด้วยความหวังว่า เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ตนเองตลอดกาล พระอัครสาวกทั้ง ๒ พร้อมด้วยภิกษุที่เหลือก็นั่งบนอาสนะของตน ส่วนสรทดาบสถือฉัตรดอกไม้ใหญ่ยืนกั้นเหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงอนุเคราะห์ดาบสด้วยการทรงเข้านิโรธสมาบัติ สองพระอัครสาวกและภิกษุที่เหลือทราบที่พระศาสดาทรงเข้าสมาบัติแล้วก็เข้าสมาบัติตาม ตลอด ๗ วันนี้นอกจากเวลาเที่ยวภิกษา พวกอันเตวาสิกไม่ได้หลับไปไหนคอยยืนประคองอัญชลี เพื่อบูชาแด่พระพุทธเจ้าพร้อมพระสาวก ฝ่ายสรทดาบสกั้นฉัตรดอกไม้อยู่ตลอดเวลาไม่ได้ไปที่ใด ให้เวลาผ่านไปด้วยปีติและสุขตลอด ๗ วัน พระศาสดาทรงออกจากนิโรธแล้ว ตรัสเรียกพระนิสภเถระ พระอัครสาวกผู้นั่งข้างพระปรศุเบียงขวา ด้วยรับสั่งให้ พระนิสภเถระ กล่าวอนุโมทนาต่อสักการะอันใหญ่นี้ พระเถระมีใจยินดีประคองแม่ทัพใหญ่ประสพลาภใหญ่ จากสำนักของพระเจ้าจักรพรรดิ เริ่มอนุโมทนาอาสนะดอกไม้ ต่อด้วยพระสาวกองค์ที่สอง คือ พระอโนมเถระ การอนุโมทนาอาสนะดอกไม้ของพระสาวกทั้งสองไม่มีใครได้บรรลุธรรม ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าอนุโมทนาด้วยพระองค์เอง ด้วยพุทธวิสัยอันไม่มีประมาณ ยังผลให้ชฎิลเจ็ดหมื่นสี่พันยกเว้นสรทดาบสบรรลุพระอรหันต์ และประทานอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ผมและหนวดของชฎิลเหล่านั้นได้อันตรธานไป บริหารทั้ง ๘ ได้สวมกายสำเร็จเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา

ฝ่ายสรทดาบสขณะที่ยังอนุโมทนาถาของพระอัครสาวกทั้ง ๒ เกิดความปรารณาวา ขอให้ได้รับพระที่พระสาวกรูปนี้ได้รับในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้จะบังเกิดในอนาคต ด้วยจิตที่กังวลกับเรื่องนี้จึงไม่อาจแทงตลอดอมรรคผลได้ กราบทูลถามว่า ภิกษุรูปที่นี้ยังอยู่บนอาสนะลำดับ

<sup>๕</sup> เป็นมาตราวัคระยะทางอินเดียโบราณ ๒๕ วา เป็น ๑ อุษกะ, ๘๐ อุษกะ เป็น ๑ คาวุต, ๔ คาวุต เป็น ๑ โยชน์.



ขวามือพระองค์มีชื่อว่าอะไร? ในศาสนาของพระองค์ ได้รับคำตอบว่า เป็นอัครสาวกผู้ยังธรรมจักรที่พระองค์แสดงแล้วให้เป็นไปคือ บรรลุที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณมีความเป็นเลิศด้านปัญญาชื่อนิสกะ ลำดับนั้น เขาได้ตั้งความปรารถนาว่า ด้วยผลแห่งสักการะที่กั้นฉัตรดอกไม้มตลอด ๗ วันนี้ ขอให้ได้เป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต เหมือนพระนิสกะเถระ ด้วยเหตุปัจจัยที่พร้อมจึงได้รับพยากรณ์ จากพระอโนมทัสสีพุทธเจ้าว่าจักได้ตามความปรารถนานับแต่นี้ไป ๑ อสงไขยด้วยแสนกัลป์ ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดมท่านจักเป็นอัครสาวกที่หนึ่งนามว่าสารีบุตร จักเป็นผู้สามารถหมุนธรรมจักรได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า จักเป็นผู้มีปัญญามาก บรรลุถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จกลับ สรทดาบสรีบไปหาสิริวัฒนผู้เป็นสหายและเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟังพร้อมแนะนำให้สิริวัฒนปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกที่สองสิริวัฒนทำตามสรทดาบสเตรียมมหาทานถวายภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขตลอดเจ็ดวันแล้ว ปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกที่สอง หลังจากพระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องบุญพหุจริยาของอัครสาวกทั้งสองจบลง พระองค์ตรัสสรุปว่า พระองค์ไม่ได้ประทานตำแหน่งเพราะเห็นแก่หน้า หากแต่ให้ตามความปรารถนาที่บุคคลทั้งสองได้สั่งสมไว้แล้วในอดีต

### ปรีนิพพาน

การปรีนิพพานของพระสารีบุตรท่านมีความปรารถถึงอายุสังขารของท่าน และเวลาที่ จะปรีนิพพานนั้นช่วงเวลาใดที่เหมาะสมกับท่าน ด้วยเหตุที่ท่านเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า ท่านจึงระลึกถึงเวลาที่สมควรและสิ่งที่จะต้องกระทำก่อนปรีนิพพาน ท่านจึงปรารถถึงนางพราหมณีผู้ เป็นมารดาว่า มารดาของเราแม้มีบุตรธิดาเป็นพระอรหันต์ถึง ๗ รูป ก็ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พิจารณาต่อว่านางมีอุปนิสัยแห่งธรรมหรือไม่ ระลึกเห็นว่า มีอุปนิสัยแห่งโศดา ปัตติผลและจักบรรลุได้ด้วยเทศนาของท่าน หากชวนขวายน้อยไม่ไปจะเป็นที่ครหาของผู้คนว่า พระสารีบุตรเถระเป็นที่พึ่งของชนทั้งหลายเป็นอันมาก แต่ไม่อาจกำจัดความเห็นผิดของมารดา ตนเองได้ จึงตกลงใจว่าจักปลดเปลื้องมารดาออกจากมิจฉาทิฐิ แล้วจักปรีนิพพานในห้องที่ท่านเกิด ต่อมาท่านจึงเรียกพระจุนทเถระให้ไปบอกภิกษุบริษัท ๕๐๐ รูปของท่าน เพื่อเตรียมพร้อมที่จะ เดินทางไปบ้านเกิดของท่าน คือ นาลกคาม พระเถระเก็บเสนาสนะปิดกวาดที่พักรกลางวัน ยืนอยู่ที่ ประตูมองดูที่พักรกลางวัน และดำริว่านี่เป็นการเห็นครั้งสุดท้ายนับแต่นี้จะไม่กลับมาอีก จากนั้นพา ภิกษุบริวาร ๕๐๐ รูป เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ถวายบังคมกราบทูลลา

ในระหว่างทางกลับนาลกคามพระเถระ คอยตักเตือนประชาชนทั้งหลายไม่ให้ ประมาทและปลอบใจด้วยการแสดงความจริงแห่งสังขารว่า ธรรมดาสังขารทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้ ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงใจปรารถนา แล้วให้ผู้คนเหล่านั้นกลับไป พระสารีบุตรอนุเคราะห์ประชาชนตลอด

๗ วัน ในระหว่างทาง ถึงนาลกคามในเวลาเย็น แล้วหยุดพักอยู่ที่โคนต้นไม้ใกล้ประตูบ้าน นางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาทราบความที่พระเถระมา นางสงสัยว่า เหตุใด จึงต้องสั่งให้จัดที่พักสำหรับภิกษุมามากถึงเพียงนั้น เขาบวชเมื่อหนุ่ม หรือว่าอยากสึกตอนแก่ แต่ก็จัดให้ตามที่พระเถระขอแล้ว ตามประทีปไว้ต้อนรับ พระเถระและภิกษุผู้เป็นบริวารขึ้นไปยังปราสาท เข้าไปสู่ห้องที่เกิดแล้วนั่งบอกให้ภิกษุบริวารกลับไปพักตามที่ของตน พอภิกษุไปแล้วอาการอาพาธอันมีเวทนาใกล้ก็เกิดแก่พระเถระ ท้าวมหาราชทั้งสี่มาเยี่ยมไหว้แล้วยืนอยู่ พระเถระถามว่าเป็นใครทราบว่าเป็นท้าวมหาราชถามว่ามาทำไม ตอบว่ามาเพื่ออุปัฏฐากท่าน พระเถระปฏิเสธด้วยกล่าวว่า อุปัฏฐากของเรามีอยู่พอท้าวมหาราชกลับไป ท้าวสักกะจอมเทพแจ้งความประสงค์จักเป็นอุปัฏฐาก แต่พระเถระก็ส่งไปอีก ท้าวสักกะกลับไปท้าวสุยามะและท้าวมหาพรหมก็พากันมา เทพและพรหมเหล่านั้นก็ถูกพระเถระส่งกลับไปตามลำดับ

นางพราหมณ์เห็นเทวดามาแล้วกลับไป นางสงสัยว่าพวกที่มาหาบุตรชายคน มาไหว้เป็นใคร จึงไปที่ประตูห้องของพระเถระพระจุนทเถระรายงานอาการป่วยให้นางฟังแล้ว แจ้งแก่พระเถระว่า โยมมารดาพระเถระถามว่ามาคิดเวลา นางพราหมณ์ตอบว่ามาเยี่ยมเจ้าชิลูก ความจริงนางอยากรู้ว่าผู้ที่มาหาบุตรของตนเป็นใคร ดังนั้น จึงไม่ริโรธถามว่าพวกที่มาเป็นใคร รู้ว่าเป็นท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทำให้นางตื่นใจว่า บุตรของตนเป็นใหญ่กว่าท้าวมหาราชทั้ง ๔ อีกหรือ พระเถระเล่าให้ฟังว่า ท้าวมหาราชเหล่านั้นก็เหมือนคนวัด ทรงถือพระขรรค์อารักขาตั้งแต่พระศาสดาของเรา ทรงถือปฏิสนธิ ตามต่อว่าแล้วใครมาอีก รู้ว่าท้าวสักกะ ทำให้นางตื่นตื่นยิ่งขึ้นคิดว่า พระเถระใหญ่กว่าท้าวสักกะ พระเถระเปรียบให้ฟังว่า ท้าวสักกะก็เหมือนสามเณรถือของ เมื่อพระศาสดาของเรา ลงจากดาวดึงส์ทรงถือบาตรและจีวรลงมา ด้วยความสงสัยบวกกับความอัศจรรย์ใจนางจึงถามแล้วถามอีก พระเถระตอบตามลำดับกระทั่งถึงท้าวมหาพรหมชั้นสุทธาวาส ได้ยินว่าวันที่พระศาสดาของเราประสูติ ท้าวมหาพรหมเหล่านั้นใช้ข่ายทองมารับพระมหามารุช ซึ่งนางมีความเชื่อมาตลอดว่าไม่มีใครเป็นใหญ่เกินท้าวมหาพรหม เมื่อนางทราบว่าจะขนาดท้าวมหาพรหมที่ตนเองนับถือว่าเป็นผู้สูงส่ง ยังมาหาพระเถระบุตรของตนเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า บุตรของตนยังมีอนุภาพถึงเพียงนี้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของบุตรเราจะมิอนุภาพสักเพียงไหน จิตที่น้อมไปในทำนองนี้ทำให้เกิดปีติ ๕ อย่าง แผ่ไปทั่วเรือนร่างของนางอย่างฉับพลัน

พระเถระรู้ว่าโยมมารดาเกิดปีติโสมนัสมีจิตอ่อนเป็นเวลาเหมาะที่จะแสดงธรรม จึงกล่าวว่า สมัยเมื่อพระศาสดาของเราประสูติออกมหาภิเนษกรรมณัฏร์สรีร์และประกาศพระธรรมจักรหมั่นโลกธาตุก็หวั่นไหว ขึ้นชื่อว่าผู้เสมอด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะไม่มี แล้วกล่าวแสดงพระธรรมเทศนาอันประกอบด้วยพระพุทธคุณอย่างพิสดารมีอรหันตคุณ เป็นต้น ในเวลาจบพระธรรมเทศนา นางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล นางได้กล่าวทำนอง

น้อยใจว่า ทำไมถึงปล่อยให้แม่ทรมาณใจถึงเพียงนี้ น่าจะให้ห้อมตะธรรมเช่นนี้ตั้งนาน ทำไมไม่ยอมให้ พระเถระคิดว่าบัดนี้ ค่าน้ำนม ชำน้ำ ที่มารดาของท่านได้ให้มาตลอดเวลานาน ได้รับการตอบแทนแล้ว ด้วยเหตุเพียงนี้จึงกล่าวส่งนางกลับไป แล้วถามพระจุนทะว่า จวนสว่างหรือยัง ทราบว่าจวนสว่างแล้ว จึงบอกให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ จากนั้นให้ยกตัวท่านขึ้นนั่งโดยพระจุนทะ ช่วยประครอง ทำสามัคคีธรรมต่อภิกษุผู้ติดตาม คือ กล่าวขอโอกาสให้ภิกษุเหล่านั้นอดโทษให้ท่าน ภิกษุเหล่านั้นต่างก็รับว่ากรรมที่ไม่ชอบใจถึงเพียงนั้นไม่มี ขณะเดียวกันภิกษุทั้งหลายขอให้พระเถระอดโทษให้เป็นอันว่าวาระสุดท้าย พระสารีบุตรเถระได้ฝากแบบอย่างแห่งข้อปฏิบัติที่เป็นอริยะ แม้ท่านได้เป็นพระอรหันต์เป็นอัครสาวก ไม่มีข้อบกพร่องในเรื่องของการอยู่ร่วมกัน คือไม่มีการเบียดเบียนท่านก็ยังมีโอกาสให้ผู้อื่นอดโทษให้ หากปรากฏด้วยทางกายกรรมหรือวจีกรรมที่กระทบกระทั่งใจแล้วพวกเราซึ่งเป็นปวชนจะไม่ควรเลยหรือที่จะขอขมาต่อผู้ที่เคยล่วงเกิน ครั้นแสงอรุณปรากฏ พระเถระก็ปรินิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุ เทวดาและมนุษย์เป็นอันมากพากันกระทำสักการะในสถานที่ปรินิพพาน

#### ๔.๒ ธรรมที่เป็นปัจจัยทำให้พระสารีบุตรเป็นกัลยาณมิตร

องค์ประกอบของการเป็นผู้มีปัญญา มีองค์ประกอบจากเหตุและปัจจัยที่หลากหลาย เช่น การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อความรู้หรือแหล่งความรู้ การสนทนากับนักปราชญ์ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านหรือผู้มีความรู้ที่ได้รับการยกย่องจากบุคคลในสังคมนั้นๆ การสั่งสมบุญไว้ดีแต่ชาติปางก่อน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดปัญญา พระสารีบุตรเถระพระอัครสาวกที่พุทธบริษัทสี่ในพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงองค์พระศาสดาที่ยกย่องท่านเป็นผู้ที่เลิศทางด้านผู้ปัญญามาก (เสนาบดี) แห่งพระธรรมวินัย ทั้งนี้การเป็นผู้ทรงปัญญาของพระสารีบุตรไม่เพียงแต่จะมีปัญญาที่ขอดีเยี่ยมเท่านั้น ยังเป็นผู้ที่ทำให้พระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเผยแผ่ไปยังทิศน้อยใหญ่ในดินแดนชมพูทวีปนั้นๆ ปัจจัยหนึ่งที่พระสารีบุตรเถระได้รับการยกย่องจากบุคคลรอบข้างถึงความเป็นผู้เลิศทางด้านปัญญา ตัวของท่านเองก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ปัญญาที่คิดตัวท่านมาทำให้เป็นที่ยอมรับ นั่นก็คือการมีธรรมอยู่ในใจและแผ่ธรรมนั้นด้วยเมตตาธรรมต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ปัจจัยที่ทำให้พระสารีบุตรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีกัลยาณมิตรต่อบุคคลและกลุ่มบุคคล เมื่อได้สมาคมกับท่านเป็นสหพรหมจารีตลอดจนถึงเป็นอาจารย์ผู้สั่งสอนธรรม สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

##### ๔.๒.๑ การมีหลักสัมมาทิฐิ

องค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ที่ทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้นขาดไม่ได้คือ สัมมาทิฐิ เพราะหากขาดสิ่งนี้ไม่อาจบรรลุเป้าหมายในการทำหน้าที่ เพราะตนเองยังดำเนินผิด

แล้วจะแนะนำให้ผู้อื่นเจริญตามเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)<sup>๖</sup> กล่าวว่า สัมมาทิฐิ เป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม หรือเป็นขั้นเริ่มแรกในระบบการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์เป็นอิสระมากขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นการตรัสรู้ในที่สุด ทั้งนี้ยังปรากฏข้อความในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักการสร้างเสริมสัมมาทิฐิไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ”<sup>๗</sup>

๑. ปรโตโฆสะ คือ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำการถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ดึงมโนคติ อธิบายอย่างง่ายการรับฟังธรรม ความรู้ หรือคำแนะนำ จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ข้อนี้เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบภายนอกได้แก่ปัจจัยทางสังคม กระตุ้นหรือการชักจูงในทำนองนี้ จะเห็นว่าพระสารีบุตรเถระท่านได้รับมาก่อนที่จะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์อัครสาวกตามความปรารถนา การได้รับการกระตุ้นจากสิ่งที่ท่านได้พบเห็น ได้รับฟัง เป็นสิ่งสำคัญที่ชักนำให้ท่านได้เข้าสู่แนวทางแห่งสัมมาทิฐิ

ครั้งแรก ตอนที่ท่านเป็นสรทดาบสได้พบพระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังคำอนุโมทนาของพระนิสกะซึ่งเป็นพระอัครสาวกผู้เลิศปัญญา จึงตั้งความปรารถนาตำแหน่งนี้ และได้รับพยากรณ์จากพระอโนมทัสสีพุทธเจ้าว่า จะได้สำเร็จตามความตั้งใจในสมัยพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า จะเห็นว่าแรกทีเดียว ก่อนที่ท่านได้รับตำแหน่งพระอัครสาวก ท่านได้รับการกระตุ้นจากพระนิสกะ เป็นเหตุให้ท่านตั้งความปรารถนา นี้คือปัจจัยภายนอกที่สำคัญ

ครั้งที่สอง คือ ตอนที่ท่านได้พบพระอัสสชิ อากัปกิริยาของพระอัสสชิเถระเป็นสิ่งกระตุ้นให้ท่านอยากเข้าไปใกล้ อยากสอบถาม กระทั่งนำไปสู่การสนทนาและได้รับฟังธรรมโดยย่อจากพระอัสสชิเถระ ท่านจึงได้บรรลุพระโสดาบัน ถึงตอนนี้ถือว่าท่านได้อาศัยเหตุปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ท่านได้สัมมาทิฐิที่แท้จริง

๒. โยนิโสมนสิการ คือ การทำในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามเป็นจริง ว่ามันเป็นของมันอยู่อย่างนั้น และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยค้นหา อุปาทานของตนเข้าจับ ซึ่งปัจจัยภายในตัวบุคคล

<sup>๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๖๒๑.

<sup>๗</sup> คุรยละเอียดใน อภ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๗/๑๑๕.

ปัจจัยส่วนนี้ก็ยังคงพบว่า มีปรากฏในตัวพระเถระท่านมาแต่ต้นเช่นกัน คือ ก่อนที่ท่าน ออกบวชเป็นคาส ท่านพิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายโดยมองเห็นนั้น ๆ ตามเป็นจริงของมันโดยเฉพาะ กับชีวิตที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ว่า เป็นอยู่ได้ชั่วขณะหนึ่ง ๆ แล้วตายจากกันไป ทรัพย์สมบัติภายนอกที่ หามาได้ด้วยความยากลำบากไม่อาจรักษาและติดตามตัวไปได้ไม่เขาก็เราที่ต้องจากกันไป ไม่ได้ จากเป็นก็จากตอนตาย ไม่วันใดก็วันหนึ่ง

ขณะไปชวนสิริวัฒนภุมมที่ผู้เป็นสหาย ถูกปฏิเสธที่จะออกบวชด้วย คิดว่าในยามที่เรา ไปปรโลกจะทุกข์หรือสุขเราเป็นผู้ได้เฉพาะไม่อาจนำพาญาติมิตร หรือสหายผู้เป็นที่รักไปได้ ความเห็นในทำนองนี้เป็นความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงเช่นกัน เป็นเหตุให้เกิดการแสวงทาง หลุดพ้นจากทุกข์ในที่สุด จุดนี้เป็นอีกจุดหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าสัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจในชีวิตตาม เป็นจริงได้เกิดมีแก่พระเถระ พร้อมกับการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร พุทธพจน์ที่แสดงปัจจัยทั้งสอง ในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรม มุ่งเน้นถึงความสำคัญควบคู่กัน ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุ ทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสาะยังไม่บรรลุนั้น ประารถจะบรรลุนั้นอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยม เรามองไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายในคนให้มีอุปการะมากอย่างนี้ เหมือนโยนิโสมนสการนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมนสการโดยแยกกายย่อมละอกุศลได้ และทำ กุศลให้เจริญ...มองไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายนอกคนให้มีอุปการะมากอย่างนี้ เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดีนี้เลยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ”<sup>๔</sup>

ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนสามัญซึ่งมีปัญหาไม่แก่ ก้าวข้ามต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงของผู้ที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็ต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย ถึงจะก้าวนำไปถึงที่สุดได้ ส่วน ผู้ที่มีปัญหาแก่กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสการได้ดีกว่าแต่กระนั้นก็อาจต้องอาศัย คำแนะนำที่ ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นใน ระหว่างการฝึกอบรม

ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกยังได้ขยายความไว้อีกว่า การสร้างเสริมสัมมาทิฐิด้วยปัจจัย อย่างที่ ๑ (ปรโตโฆสะ) นั่นก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำ มา ใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติมีความสามารถ และใช้วิธีการ การอบรมสั่งสอนที่ได้ผล ดังนั้นในระบบการศึกษาอบรม จึงจำกัทำให้ได้ปรโตโฆสะที่มุ่งหมาย ด้วย หลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตร หรือการมีกัลยาณมิตร

<sup>๔</sup> พ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๖-๑๗/๓๖๐.

ส่วนปัจจัยอย่างที ๒ (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกันนับว่า กัลยาณมิตตตา เป็นองค์ประกอบภายนอกและโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถ้าตรงข้ามจากนี้ คือ ได้ผู้ไม่ เป็นกัลยาณมิตรทำให้ประสบพร โดโฆสะที่ผิดพลาดและใช้ความคิดผิดวิธี เป็นอโยนิโสมนสิการ จะได้รับผลตรงกันข้าม คือเป็นมิจจาทีฐิไป

จากข้อสันนิฐานเบื้องต้นนี้ สัมมาทีฐิ คือความเห็นถูก เป็นเหตุปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้พระสารีบุตรเถระได้ปฏิบัติหน้าที่ ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้อื่นได้สมบูรณ์ยิ่ง คือ ท่านเป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหากัลยาณมิตรเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งความเห็นถูก ขอมฝึกฝนอบรมตนเอง ด้วยการไม่ติดอยู่กับที่ กับชีวิตตามวิสัยของโลก ดังที่ทราบมาในประวัติของท่านนับแต่เริ่มตั้งความปรารถนา

#### ๔.๒.๒ หลักความเคารพและความกตัญญู

การมีชีวิตในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันจะต้องมีการคบค้าสมาคมกับคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะในระดับบุคคลกับบุคคล องค์กรกับองค์กร หรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การคบหากันไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะต้องมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้หยิบยื่นโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อร่วมกันกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้เกิดขึ้น การคบหากันและกันก็เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น การคบหากับผู้ไม่รู้คุณที่ผู้อื่นกระทำไว้ก่อน นอกจากจะไม่ได้รับประโยชน์แล้วยังจะให้โทษ ดังความที่ปรากฏในชาดกของชาดกตอนหนึ่งว่า “ความกตัญญูไม่มีในผู้ใด การคบหาผู้นั้นก็ไร้ประโยชน์ ไม้ล่อน้ำยังประเสริฐกว่า แต่คนบางคน (อกตัญญู)ไม่ประเสริฐเลย”<sup>๕</sup> ความกตัญญูกตเวทิตาคือ ธรรมที่เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นคนดี เป็นบุคคลผู้ประเสริฐ เป็นผู้ไม่ทำลายมิตร ความกตัญญูกตเวทินี้ท่านจัดไว้เป็น ๑ ใน ๕ ของรัตนนะ<sup>๖</sup> ที่หาได้ยาก ปรากฏได้ยากในโลก

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “...บุคคลหาได้ยากในโลกมี ๒ จำพวก คือ บุพพการี (ผู้ทำอุปการะก่อน) กตัญญูกตเวทิต์ (ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน)<sup>๗</sup> กตัญญู คือ รู้คุณหรืออุปการะที่คนอื่นทำให้ก่อนหาได้ยากยิ่ง แต่มีสิ่งหาได้ยากยิ่งกว่า คือ กตเวทิต์ ผู้กระทำการตอบแทนคุณ นี่น่าจะหายาก เข้าใจว่าโดยมาก ทุกคนต่างรู้ดีว่าใครเคยช่วยเหลืออะไรเราบ้าง อย่างเช่น มารดาบิดาใคร ๆ ต่างก็ทราบว่า ท่านทั้งสองมีอุปการะต่อบุตรธิดามากเพียงใด แต่จะมีบุตรธิดาสักกี่คนในครอบครัวหนึ่งๆ ที่มีโอกาสได้ชวนชวน เพื่อตอบแทนคุณท่านรวมถึงครูบาอาจารย์ หรือ

<sup>๕</sup> พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๓/๓๐.

<sup>๖</sup> พุ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๓/๒๓๘

<sup>๗</sup> อญ.นุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

สถาบันการศึกษาว่ามีคุณอย่างไร แต่จะมีสักกี่คนที่ได้กลับไปทดแทน พระสารีบุตรเถระนั้นเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเคารพและกตัญญู นับถือพระอัสสชิเถระเป็นอาจารย์ เนื่องด้วยท่านสำเร็จโศคาปัตติผล หลังจากการได้ฟังธรรมจากพระเถระ ถึงเวลานอนทุกครั้งท่านจะหันศีรษะไปทางทิศที่พระอัสสชิเถระอยู่ ดังความปรากฏในขุททกนิกายอปทานว่า “พระสาวกรูปใดชื่อว่าอัสสชิ เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าอยู่ ณ ทิศใด ข้าพเจ้าจะนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น”<sup>๑๒</sup>

จากเหตุการณ์นี้ถึงกับทำให้ภิกษุทั้งหลายเข้าใจว่า ถึงวันนี้พระสารีบุตรเถระยังมีความเห็นผิด ยังเที่ยวนอนน้อมทิศอยู่ เป็นเหตุให้ทรงเรียกพระเถระมาไขข้อสงสัย พระเถระตอบเพียงว่า พระองค์ท่านนั้นที่ทราบ่านอนน้อมทิศหรือไม่นอนน้อม และพระองค์ทรงตรัสรับรองว่า “ภิกษุอาศัยอาจารย์ใดแล้วรู้ธรรม ภิกษุนั้นพึงนอนน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอนน้อมไฟโดยเคารพด้วยการบำเรอ และด้วยกิจทั้งหลาย มีอัญชลีกรรมเป็นต้นจะนั้น”<sup>๑๓</sup>

อีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการรับเป็นพระอุปัชฌาย์ให้กับราชะพราหมณ์ผู้เคยถวายบิณฑบาตแก่ท่านเพียงทัพพีหนึ่ง<sup>๑๔</sup> ราชะพราหมณ์เองหลังจากบวชได้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ยึดถือตามโอวาทสิ่งไหนห้ามก็ไม่ล่วงละเมิดสิ่งใดอนุญาตก็ปฏิบัติตามด้วยความไม่ได้ประมาท ไม่กี่วันก็ได้บรรลुพระอรหันต์ ซึ่งเป็นที่เล่าขานกันตลอดจากเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายว่าเป็นสิ่งน่าอัศจรรย์เพียงแค่ว่าทัพพีเดียวท่านยังจำได้ ยิ่งกว่านั้นท่านไม่ละเลยที่จะทำการตอบแทน นอกจากนี้สัปปริสธรรมก็เป็นอีกคุณธรรมอันหนึ่งที่บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรต้องคอยอบรมสั่งสม

#### ๔.๒.๓ หลักสัปปริสธรรม

บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจะต้องเป็นคนดี ตั้งตนอยู่ในหลักธรรมของคนดี คนดีที่ว่ามีมีการเรียกชื่อต่างกันอยู่บ้าง แต่โดยความหมายแล้วเหมือนกันเรียกว่า สัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ว่าโดยลักษณะเฉพาะตัวของเขา มีคุณสมบัติที่ควรทราบดังนี้ สัปปริสธรรม ธรรมของคนดี หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ มีอยู่ ๗ อย่าง คือ

ประการที่ ๑ ชัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุคือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติคืออะไรบ้าง มีอะไรบ้าง

ประการที่ ๒ อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผลคือรู้ความหายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น ภิกษุรู้ว่าธรรม

<sup>๑๒</sup> พ. อ.ป. (ไทย) ๓๒/๓๓๐/๕๑.

<sup>๑๓</sup> พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๒๓๒/๔๔๔-๔๔๕.

<sup>๑๔</sup> พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๖๐/๒๘๗.

ที่ตนศึกษาและปฏิบัตินั้นๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็น จุดหมายหรือสาระของชีวิต

ประการ ๓ อัตตัญญตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่น ภิกษุรู้ว่าตนมีศรัทธา คือ มีความเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าพระรัตนตรัยมีคุณกำจัดภัยได้จริง มีศีล คือ เป็นผู้หมั่นจดทั้งกาย วาจา และใจ มีสุตะ คือ เป็นได้รับฟังมามาก มี คือ เป็นผู้สละได้ทั้งสิ่งที่น่าปรารถนา หรือไม่น่าปรารถนา รวมถึงมีปัญญาและปฏิภาณแคลิหน

ข้อนี้จะเห็นว่าปรากฏมีในพระเถระท่าน ที่ชัดเจนที่สุด คือตอนที่ท่านพราหมณ์ผู้ เป็นลุงและหลานของท่าน ที่มีความเห็นผิดว่า การบูชาด้วยการฆ่าสัตว์บูชาไฟ เป็นการสร้างทาง หรือเป็นทางนำคนไปสู่พรหมโลกได้ไปอยู่กับพระพรหมผู้สร้าง ซึ่งคนทั่วไปในสมัยนั้นถือว่าการ ได้ไปอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ที่ทุกคนมีหน้าที่ไปถึงให้ได้ พระเถระท่าน พานुकคตทั้งสองไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์แสดงธรรมโดยมีใจความว่า การฆ่าสัตว์บูชาไฟตั้งร้อย ปียังสู้การได้เห็นพระอริยะสาวกของพระองค์เพียงครั้งเดียวแล้วเกิดความเลื่อมใสไม่ได้ ยังผลให้ บุคคลทั้งสองบรรลุเป็นพระโสดาบัน ความจริงพระเถระท่านรู้ว่าทางไปพรหมโลกเป็นอย่างไร ปฏิบัติด้วยวิธีใด ท่านกลับไม่แสดงให้พราหมณ์ผู้เป็นลุงและหลานของท่านด้วยตัวท่านเอง แต่หา อุบายวิธีด้วยการพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เป็นการเลือกวิธีการสั่งสอนที่เหมาะสมแก่ผู้เป็นญาติ ซึ่ง สอดคล้องกับธรรมชาติอัน หนึ่งของมนุษย์ การที่ญาติพี่น้องด้วยกันมาแนะนำ ซึ่งแนะนำทาง ดำเนินชีวิตที่ถูกให้มักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะผู้ถูกแนะนำไม่อาจทำให้เกิดความ เลื่อมใส หรือศรัทธาในตัวผู้แนะนำที่เป็นญาติพี่น้องได้เต็มที่ ยิ่งเป็นเรื่องที่ตนคิดว่า เป็นเรื่อง เป้าหมายสูงสุดของชีวิต

ประการที่ ๔ มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณ ในการบริโภคอาหาร ในการใช้จ่ายทรัพย์ ภิกษุรู้จักประมาณในการรับปัจจัย ๔ เป็นต้น ข้อนี้เป็นที่ แน่นนอนว่า พระอรหันตสาวกทุกรูปล้วนแล้วแต่เป็นผู้รู้จักความพอดี ความไม่พอดีเกิดมิได้เฉพาะกับ ผู้ยังมีกิเลสเหลืออยู่เท่านั้น

ประการที่ ๕ กาลัญญตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียนเวลา ทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น หากว่าบุคคลมีเรื่องที่จะต้องเตือนหรือสรรเสริญใครคนใดคนหนึ่ง จะต้องคำนึงถึงเรื่องนั้นตามความเป็นจริงและถูกกาลด้วยดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลผู้กล่าวเตือนผู้ ควรเตือนตามความเป็นจริงเหมาะแก่กาลและกล่าวสรรเสริญผู้ควรสรรเสริญเหมาะแก่กาล ธรรม คือความเป็นผู้รู้จักกาลนี้ดี จงมิ่งนัก”<sup>๑๕</sup>

<sup>๑๕</sup> อ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๐๐/๑๕๒.



ประการที่ ๖ ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน คือรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้จักมารยาทระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรระวังปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ

ประการที่ ๗ ปุคคลัญญุตตา รู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยอรรถาสัยความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยถูกต้อง เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้องกับใคร จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

#### ๔.๒.๔ หลักสติสัมปชัญญะ

ความเป็นผู้มีสติปัญญามากของพระเถระท่านนั้น พึงเห็นได้จากคำกล่าวของท่าน ดังความตอนหนึ่งว่า “ตั้งแต่ป่าหิมพานต์จนถึงทะเลมหันต์น้ำกว้างใหญ่ ในช่วงระหว่างนี้ มีกองทรายอยู่ขนาดเท่าใดคำนวณนับไม่ได้แม้กองทรายขนาดเท่านี้สามารถจะคำนวณนับได้ โดยไม่มีเหลือด้วยการนับวิธีใดแต่ปัญญาของสารีบุตรจะมีที่สุดโดยวิธีนับนั้น ๆ ก็หาไม่ได้ เมื่อตั้งคะแนนไว้บรรดาทรายในแม่น้ำคงคาก็จะพึงหมดทั้งสิ้น ไปแต่ปัญญาของสารีบุตรหาหมดสิ้นไปไม่”<sup>๖๖</sup>

การที่ผู้ใดผู้หนึ่งจะยกย่องว่าท่านเป็นอย่างนี้ ๆ ท่านว่ามีคุณสมบัติอย่างนี้ ๆ อาจเป็นเรื่องที่ไม่น่าอัศจรรย์เท่าใดนัก หากแต่ความมีปัญญาของท่านพระสารีบุตรนั้น มีพระดำรัสของพระพุทธเจ้าเป็นพยาน ดังความปรากฏในเขตทัคควรรค “ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้มีปัญญามาก”<sup>๖๗</sup> นอกจากนี้พระองค์ยังทรงรับรองว่า ธรรมชาติอันพระสารีบุตรแห่งตลอดดีแล้วนั้น แม้จะถามด้วยบทอื่น ๆ ด้วยปริยายอื่น ๆ ตลอดวันและคืน ติดต่อกันถึง ๗ วัน พระสารีบุตรก็สามารถตอบได้

อีกแห่งหนึ่งในอนุตตสูตร<sup>๖๘</sup> “ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มีปัญญาร่าเริง มีปัญญารวดเร็ว มีปัญญาเฉียบแหลม มีปัญญาเพิกถอนกิเลส ภิกษุทั้งหลายเพียงกึ่งเดือน สารีบุตรก็เห็นแจ้งธรรมตามลำดับบทได้ชั่วกึ่งเดือน...หากจะมีผู้กล่าวขอพบฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า เป็นผู้ถึงความชำนาญ ถึงบารมี (ความสำเร็จ) ในอริยศีล ในอริยปัญญา ในอริยวิมุตติ ภิกษุรูปนั้นคือ สารีบุตรนั่นเอง...ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่าเป็นพุทธชินโรส เกิดจากพระโอรสของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดจากธรรม เป็นผู้อันธรรมเนรมิตขึ้น เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่ อามิสทายาท ภิกษุรูปนั้นก็คือสารีบุตร ผู้ที่กล่าวขอพบฟังกล่าวชม”

<sup>๖๖</sup> พุ. อป. (ไทย) ๓๒/๒๕๗-๒๕๘/๔๒.

<sup>๖๗</sup> อจ. เอก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘/๒๐.

<sup>๖๘</sup> ม.อุปรี. (ไทย) ๑๔/๕๓,๕๗/๑๐๐,๑๐๕.

#### ๔.๒.๕ หลักอริยทรัพย์

คุณธรรมที่มีอยู่ในใจอย่างประเสริฐ มี ๗ ประการ ดังนี้

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ก่อนที่จะเชื่ออะไร ควรพิสูจน์สาเหตุหาผลให้ได้ หากเชื่อในสิ่งที่ได้สัมผัสเหล่านั้นทันที จะกลายเป็นคนหลง หรือปฏิเสธทันที จะกลายเป็นคนหลงได้เช่นกัน คือ ปิดกั้นเหตุผล ปิดกั้นความรู้ที่จะเกิดจากสิ่งเหล่านั้น ทางที่ดีและถูกต้อง คือ ได้สัมผัสกับสิ่งใด ๆ ก็ตามรับเข้ามาพิจารณา นำมาปฏิบัติดู จนกระทั่งเห็นผลด้วยตนเองแล้วจึงเชื่อ อาการที่ไม่เชื่อนี้มี ๒ รูปแบบ คือ ๑) ไม่เชื่อเพราะไม่รู้อะไรเป็นอะไร หาเหตุผลไม่ได้ ยังพิสูจน์ไม่ได้ ๒) ไม่เชื่อเพราะตนเองได้รู้ได้เห็นเอง เป็นความเชื่อที่เกิดจากผลที่ได้นำไปปฏิบัติ จึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องเชื่อคำพูดของคนอื่นต่อไป ที่จริงความไม่เชื่อนี้ก็คือ อาจลสรุทธานั่นเอง เป็นความเชื่อที่มั่นคง เป็นความเชื่อที่ถูกต้อง เป็นความเชื่อชนิดที่ไม่หวั่นไหว

๒. สิล คือ การรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยในข้อนี้นับแต่ได้รับพยากรณ์เป็นคัมมาพระเถระท่านได้รักษา และอบรมกาย วาจา ใจ มาโดยตลอด จนกระทั่งได้บรรลุเป็นพระอรหันต์สาวกผู้เลิศด้วยปัญญา การอบรมรักษากาย วาจา ใจ เพื่อต่อสู้กับกิเลสเป็นอันได้ชำระสิ้นแล้วด้วยอรหันตมรรค

๓. และ ๔. หิริ โอตตปปะ จากการศึกษา นับแต่ชาติที่เป็นสรวทดาบส ได้อธิษฐานเป็นอัครสาวกที่หนึ่ง ก็เริ่มบำเพ็ญสาวกบารมี มีความยินดีในกุศลธรรม มีหิริโอตตปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อกุศลธรรม จนชาติสุดท้ายได้เกิดในยุคพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน สำเร็จตามคำอธิษฐาน กระทั่งได้รับการยกย่อง และเป็นที่ยอมรับของมหาชน แม้ว่าท่านได้บรรลุเป็นพระอรหันต์เป็นผู้มีปัญญามาก ไม่มีกิจอื่นทำเพื่อกำจัดกิเลสแล้วก็ตาม แต่ความละอายต่อกุศลธรรมนั้นยังคงมีให้ปรากฏ ดังเช่นครั้งหนึ่ง ขณะที่ท่านอาพาธ ด้วยโรคเก่า พระโมคคัลลานเถระได้ถามท่านว่าที่ผ่านมามีอาการของโรคนี้อาพาธ ท่านทานอะไรจึงหาย พระเถระบอกว่า โยมแม่ ทำอาหารชื่อนี้ ๆ ให้ทานจึงหาย รุกขเทวดาที่อยู่บริเวณนั้นได้ยิน จึงไปบอกโยมให้ทำอาหารตามที่พระเถระทั้งสองสนทนากันไปถวาย รุ่งขึ้นพอพระสารีบุตรเถระท่านเห็นอาหารก็ระลึกได้ว่า เป็นอาหารตามที่สนทนากันเมื่อคืนที่ผ่านมามีว่าเป็นอาหารที่ได้มาโดยไม่บริสุทธิ์เพราะได้มาด้วยวิจิณฺญติ (การเคลื่อนไหวด้วยวาจา) ท่านยอมที่จะมรณภาพด้วยโรคแต่ไม่ยอมละเมิดพระธรรมวินัยความจริงการฉันทหรือไม่นั้น ผู้รู้ท่านกล่าวไว้ว่า สำหรับพระอรหันต์ทั้งหลายถือว่าเป็นเพียงกิริยาเท่านั้นไม่มีการฉันทด้วยความอยากแต่อย่างใดเช่นกับปุถุชน อย่างเราท่านทั้งหลายกระทำกัน แม้แต่การเป็นอยู่หรือการตาย มีค่าเท่ากัน คือหมดห่วงหมดความอาลัยอาวรณ์ในร่างกายนี้ ที่ต้องฉันท ตลอดจนมีการจับตาย ก็เพื่อให้ธาตุขันธ์ดำรงอยู่ได้ตามธรรมชาติและเพื่อได้ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นเท่านั้นขณะที่ปุถุชนทั้งหลาย การเป็นอยู่ถือว่ามีค่ากว่าการตาย เพราะความติดยึดในความเป็นตัวตน อยากเกิดแต่

ไม่อยากตายและการดำเนินชีวิตไปในแต่ละวันก็ด้วยอำนาจของกิเลสพาทำ การเป็นอยู่จึงรู้สึกมีความหมายมากกว่าการตายสำหรับผู้หนาด้วยกิเลส

การกระทำทุกอย่างของพระอรหันต์ไม่ถือว่าเป็นบุญเป็นบาปอีกต่อไป คือพ้นจากความเป็นบุญเป็นบาป ถือเป็นเพียงแค่งิริยาที่แสดงออกมาให้เห็นเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ทำไม ท่านจึงไม่ฉันอาหารที่ได้มานั้น แม้ในส่วนตัวของท่านการฉันอาหารของท่านไม่ได้ฉันด้วยอำนาจของกิเลสก็น่าจะฉัน แต่ท่านกลับไม่ฉัน เพราะความเอื้อเฟื้อต่อพระวินัยข้อที่ว่า ภิกษุไม่ควรฉันอาหารที่ได้มาโดย กายวิญญูติ และวิวิญญูติอย่างใดอย่างหนึ่ง

การปฏิบัติตัวของพระสาวกอย่างนี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเป็นกัลยาณมิตรเป็นแบบอย่างให้อนุชนรุ่นหลังได้ถือปฏิบัติตาม โดยไม่เป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุรุ่นหลัง ๆ ผู้ไม่มีความละเอียด เป็นเหตุอ้างได้ว่า ขนาดพระเถระท่านยังทำได้ อาจเป็นเหตุให้ท่านเหล่านั้น ถือผิดและพลาดจากพระศาสนา ซึ่งถือเป็นการอนุเคราะห์ต่ออนุชนรุ่นหลัง ครอบงำทุกวันนี่ของพระเถระท่านที่ย่อมสละชีวิต เพื่อรักษารธรรมวินัย แม้เป็นข้อบัญญัติเล็กน้อยก็ไม่มองข้าม

๕. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้เคยได้ยินได้ฟังมามาก คือทรงจำธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก จากประวัติท่านเห็นว่าท่านสำเร็จศิลปศาสตร์ ๑๘ แขนง ซึ่งถือว่าเป็นศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับจากผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลายในสมัยนั้น มีน้อยคนนักที่สำเร็จได้ตั้งแต่อายุน้อย นอกจากผู้มีปัญญาและใฝ่เรียนใฝ่รู้จริง ๆ

๖. จาคะ คือการสละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน รวมไปถึงวิชาความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นหลักการดำเนินชีวิต ท่านได้บำเพ็ญมาอย่างชนิดที่ว่าไม่บกพร่องเลย

๗. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ประโยชน์โลกนี้ โลกหน้า และประโยชน์สูงสุด อริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการนี้ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก มีเงินทองเป็นต้น จะเห็นว่าก่อนที่พระสาวกเถระท่านได้รับความสำเร็จสมตามดังที่ได้ปรารถนามา ท่านได้พากเพียรอบรมสั่งสมอริยทรัพย์มาโดยลำดับ ผู้มีอริยทรัพย์นี้เป็นผู้ที่มีความแก่กล้าในที่ประชุมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นที่ประชุมของกษัตริย์พราหมณ์หรือสมณะ ก่อนที่ท่านทำหน้าที่แนะนำผู้อื่นให้แสวงหาอริยทรัพย์ ท่านได้ทำให้อริยทรัพย์เกิดมีในตัวท่านแล้ว จึงได้จากะ สละแบ่งปันคุณงามความดีที่ท่านมีแสดงออกมาในรูปแบบของกัลยาณมิตรได้อย่างเต็มกำลังของผู้รับ

#### ๔.๒.๖ หลักขันติ โสรจจะ

ขันติ คือ ความอดทน โสรจจะ คือ ความเสงี่ยมเจียมตัว ความอดทนอันเป็นตบะอย่างยั่งยืน คือ ความอดกลั้นต่ออารมณ์อันชั่ววอนให้โลก โกรธ หลง คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าเรื่องที่จะต้องอดทน คือเรื่องที่ไม่เป็นที่พอใจ หรืออนิฏฐารมณ์เท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้วบุคคลผู้ต้อง การความดีให้แก่ชีวิต จะต้องอดทนทั้งสองอย่าง คือทั้งอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่ปรารถนา

บุคคลที่อดทนต่ออารมณ์ไม่น่าปรารถนาได้ เช่น อดทนต่อคำด่าว่าเสียสติได้ นับว่าน่าสรรเสริญ แต่ผู้ที่อดทนต่ออารมณ์ที่ปรารถนา เช่น ลาก ยศ และเสียงสรรเสริญได้ คือไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจชั่วร้ายของสิ่งเหล่านั้น ยิ่งน่าสรรเสริญขึ้นไปอีก เพราะทำได้ยากกว่าอารมณ์อันที่ไม่น่าปรารถนาทำให้เสียได้เหมือนกันถ้าไม่อดทน หากมีความอดทนต่ออารมณ์นั้นเพียงพอ มันก็จะกลายเป็นยาขมที่ช่วยทำลายโรคได้ คือ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ ส่วนอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาผลิตเพลิน ชั่วชวนใจ ได้ทำให้มนุษย์ผู้หลงไหลเสียคนมามากต่อมากแล้ว เพราะอดกลั้นได้ยาก บางครั้งความทุกข์นั้นจะกลับตัวเป็นคนดีได้อีกทีหนึ่งก็ต่อเมื่ออารมณ์หรือสภาพแวดล้อม อันชั่วชวนใจนั้นได้สูญสิ้นไปแล้ว พอเขาได้กระทบกระทั่งกับอนิฏฐารมณ์อย่างจัง เหมือนเผชิญหน้ากับควายป่าที่ดุร้าย ตัวอย่างผู้มีอำนาจ เมื่อสูญเสียอำนาจแล้วจึง ได้รู้จักสังขาร

คุณธรรมในส่วนที่เป็นความอดทนต่อกิเลส ซึ่งมาในรูปของอารมณ์เป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจคงไม่มีในจิตใจของพระเถระท่านเพราะความอดทนต่อสิ่งชั่วทางใจเหล่านี้ได้ถูกตัดขาดไปด้วยอรหันตมรรคในวันที่ท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ก็เฉพาะความอดทนทางกาย ซึ่งเนื่องด้วย ความร้อน ความเย็น ความหิว กระทบ และอาการอาพาธต่าง ๆ อันเกิดจากฤดูหรืออาหารเป็นพิษ

ความสงบเสงี่ยมนี้เป็นคุณธรรมอีกข้อหนึ่ง ที่เป็นที่ต้องการของผู้คนไม่ว่าระดับใด เพราะจะทำให้ผู้พบเห็นหรืออยู่ใกล้ได้สัมผัสแล้วเกิดความเลื่อมใสเย็นอกเย็นใจพระสารีบุตรเถระนั้นเป็นพระอรียสาวกรูปหนึ่ง ในประวัติพระพุทธศาสนาที่มีความสงบเสงี่ยมเยี่ยมตัวมาก ไม่ได้ถือองค์ว่า ตนเองเป็นพระอัครสาวก มีบ่อยครั้ง ที่พระเถระท่านไปถึงในที่พักจำ ปรากฏว่าบรรดาภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชน มีกิเลสหนาขาดสติ ขาดปัญญาพิจารณาว่าสิ่งไหนควร สิ่งไหนไม่ควร ต่างจับจองที่พักตามที่ตนเองชอบใจ นอกเหนือจากที่ของตนแล้ว ยังจับจองเพื่อให้อุปัชฌาย์ ให้รูปนั้นรูปนี้วุ่นกันไปหมด พระเถระจึงต้องพักในที่ ๆ แม้แต่พระพุทธองค์ยังตรัสว่าทำไมท่านจึงมาพักที่ เช่นนี้ แม้ที่พักจะไม่เป็นปัญหาสำหรับท่าน หากมองถึงระเบียบความเหมาะสมแล้ว ที่เช่นนั้น ไม่เหมาะกับท่าน ท่านกลับไม่บ่น หรือเรียกร้องสิทธิในการใช้สอยที่ดีกว่า ในฐานะพระอัครสาวกเลยแม้แต่น้อย แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีใจอดทน และสงบเสงี่ยมเป็นอย่างมาก

#### ๔.๒.๗) หลักสังขะ

ความจริงใจ สอนอย่างไรทำอย่างนั้น ตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำพูดพันคำที่ไม่มีประโยชน์ ก่อนสอนคนอื่นต้องสอนตนให้ดีก่อน หมายถึง การจะแนะนำคนอื่นให้เป็นคนดีหรือเข้าสู่กระแสธรรมได้นั้นกัลยาณมิตรจะต้องฝึกฝนตนเองอย่างยิ่งยวด และเข้มงวดกวดขันต่อตนเองจนรู้สึกว่าเป็นต้นแบบทั้งทางกาย วาจา ใจ ได้อย่างไม่มีที่ตำหนิ ต้นแบบที่ดีมีค่ากว่าคำสอนนับหมื่นนับล้านคำ การทำดี ๆ ให้ดู และพูดจาในสิ่งที่เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นบุญกุศลอยู่เสมอ จะทำให้คน

รอบข้างสัมผัสได้ถึงความเป็นผู้นำเลื่อมใสความศรัทธาเลื่อมใสนำไปสู่การอยากประพฤติปฏิบัติธรรมโดยไม่มีข้อแม้ ข้ออ้างและเงื่อนไข การฝึกฝนตนบนเส้นทางของกัลยาณมิตร จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ยิ่งฝึกตนได้ดีเพียงไร นั่นคือแสงสว่าง ที่ส่องนำทาง สรรพสัตว์ให้มองเห็นแสงสว่างของชีวิตและเห็นทางไปสู่ทางที่เจริญมีสวรรค์นิพพานเป็นที่สุด ชื่อนี้ก็ปรากฏอยู่ในตัวพระเถระท่านอย่างสมบูรณ์

#### ๔.๒.๘ หลักความอ่อนน้อม

พระสารีบุตรเถระถือเป็นพระเถระองค์หนึ่งที่มีความอ่อนน้อมต่อบุคคลอื่น และเป็นแบบอย่างให้กับผู้อื่น ได้ปฏิบัติตาม ถึงแม้ว่าท่านจะได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ถึงความเป็นผู้มีปัญญามาก เป็นพระธรรมเสนาบดีที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นผู้ที่สามารถปกครองเหล่าพุทธบริษัทแทนพระพุทธองค์ได้ พระสารีบุตรก็ยังมี ความอ่อนน้อมต่อพระภิกษุทั้งหลายที่เป็นผู้ใหม่และเก่าในพระธรรมวินัย ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ครั้งเมื่อถึงเวลาออกพรรษาพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรประสงค์จะจาริกไปชนบท เพื่อประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า ทูลลาพระองค์ถวายบังคมแล้วออกไปพร้อมด้วยบริวารของตน มีภิกษุไปส่งท่านเป็นจำนวนมาก พระสารีบุตรเถระได้ทักทายปราศรัยกับภิกษุผู้มีน้ำใจไปส่งตามสมควร และให้เหมาะสมกับฐานานุกรมของท่านนั้น ๆ แล้วบอกให้กลับ ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่า จะเป็นการดีไม่น้อย ถ้าพระเถระจะทักทายปราศรัยกับเราบ้าง เนื่องจากมีภิกษุจำนวนมาก พระเถระจึงไม่อาจทักทายปราศรัยให้ทั่วถึงได้ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ภิกษุรูปนั้นเกิดความไม่พอใจในพระเถระว่ามีได้ยกย่องตนเหมือนภิกษุทั้งหลายอื่น บังเอิญชายสังฆาฎิของพระเถระไปกระทบภิกษุนั้นเข้า หน่อยหนึ่งขณะท่านเดินผ่าน ภิกษุนั้นเห็นได้ช่องที่จะกล่าวหา และเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลว่าพระสารีบุตรท่านนั้นเป็นอัครสาวก เมื่อจากไปแกเล็งเอาชายสังฆาฎิกระทบแล้วมิได้ขอโทษ แม้แต่น้อย พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระรูปหนึ่งไปตามพระสารีบุตรกลับมา เมื่อพระเถระกลับมาถึง พระองค์ตรัสถามว่า เพื่อนพรหมจารีรูปหนึ่งกล่าวหาเธอว่ากระทบเข้าด้วยชายสังฆาฎิแล้วไม่ขอโทษ หลีกไปสู่ที่จาริก สารีบุตรว่าอย่างไร? พระเถระนิ่งครู่หนึ่งแล้วจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลก พึงเป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีมิได้อบรมกายคตาสติภาวนา กระทบเพื่อนพรหมจารีรูปใดรูปหนึ่ง แล้วไม่ขอโทษ หลีกไปสู่ที่จาริก เพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ใจในสิ่งที่ตนมิได้กระทำอย่าง ที่กล่าวหา พระเถระจึงเปรียบตนเองด้วยวัตถุ ๘ อย่าง มีดิน น้ำ ลม ไฟ ผ้าเช็ดฝุ่น เด็กจันทาล โค เขาขาด คนหนุ่มสาวผู้เกลียดชังซากศพ และคนประคองภาชนะน้ำมัน โดยนัยว่า ชนทั้งหลายทั้งของสะอาดบ้างไม่สะอาดบ้าง กูดบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำเลือดน้ำหนองบ้างลงบนแผ่นดิน ลงในน้ำ ในลม ในไฟ แผ่นดิน น้ำ ลม ไฟ ก็มีได้เกลียดชังสิ่งนั้น มิได้ระอิดระอาต่อสิ่งนั้น คงรับไว้ด้วยอาการอย่างเดียวกันทั้งกองหยากเยื่อและกองดอกไม้ฉันท ดัวท่านก็ฉันทนั้น คือ มีใจเช่นเดียวกับ

แผ่นดิน น้ำ ลม ไฟ อันกว้างใหญ่ ไม่มีประมาณไม่เลือกที่รัก ผลักที่ชัง มีใจเสมอในบุคคลทั้งปวง ไม่มีเวร ไม่มีความคิดเบียดเบียน

ต่อจากนั้น พระธรรมเสนาบดีได้เปรียบตนเองกับผ้าเช็ดธุลี เด็กจันทาล โคเขาขาด สตรีหรือบุรุษผู้เกลียดชังชากศพงู คนประคองภาชนะน้ำมัน อีกว่า อันว่าผ้าเช็ดธุลี ย่อมเช็ดได้ทั้งของหอมของเหม็น ของสะอาดและของโสโครก เด็กจันทาล ถือตะกร้า นุ่งผ้าเก่าเข้าไปยังบ้านหรือนิคม ย่อมตั้งใจอบน้อมเข้าไป โคนที่เขาขาดแล้ว ได้รับการฝึกดีแล้วย่อมสงบเสงี่ยมเดินไปตามถนนหนทาง ตามตรอกเล็กชอกน้อย ก็ไม่เอาเท้าหรือเขาระทบอะไร ๆ ฉันทใด ก็ฉันทนั้น คือ มีใจอ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่มีเวร ไม่คิดเบียดเบียนใคร

พระเถระกราบทูลต่อไปอีกว่า อนึ่งบุรุษหรือสตรีรุ่นหนุ่มสาว เป็นคนชอบประดับประดา พึงอึดอัดระอาต่อชากศพงูหรือชากศพสุนัข ที่มีคนผูกไว้ที่คอฉันทใด ตัวท่านก็ฉันทนั้น ย่อมอึดอัดระอาต่อกายอันเปื่อยเน่านี้ และเหมือนบุคคลผู้ประคองภาชนะน้ำมันขึ้น มีรูทะลุเป็นช่องเล็กช่องใหญ่ ไหลเข้าไหลออกอยู่ฉันทใด ตัวท่านก็ฉันทนั้น บริหารกายนี้ประดับประคองกายนี้ ซึ่งมีรูทะลุเป็นช่องเล็กช่องใหญ่มีสิ่งปฏิกูลไหลเข้าไหลออกอยู่เนื่องนิตย์ย่อมระอิดระอาต่อกายนี้ อนึ่ง บุรุษผู้ประคองถาดน้ำมันที่เต็ม และมีคนอื่นถือดาบอันคมกริบอยู่ข้างหลัง พลางบังคับให้ถือน้ำมันโดยดี ถ้าหากแม้เพียงหยดเดียวจะประหารชีวิต บุรุษนั้นย่อมตั้งใจประดับประคองถาดน้ำมันนั้นอย่างไร ท่านก็ประดับประคองกายของตนฉันทนั้น ท่านอธิบายความรู้สึกต่อชีวิตว่ารู้สึกอย่างไรและยืนยันว่าไม่ได้ล่วงเกิน หากสติอันเป็นไปในกายมิได้เข้าไปตั้งไว้ด้วยดีที่ว่าไปอย่าง อาจกระทบเพื่อนพรหมจรรย์แล้วหลีกไปโดยมิได้ขอโทษเป็นได้แน่

จากเหตุการณ์นี้คุณของพระเถระได้เปิดเผย อย่างกว้างขวาง ภิกษุทั้งหลายต่างชมเชยพระสารีบุตรเถระว่า เป็นผู้มิคุณไม่ต่ำทราม มิได้โกรธหรือถือโทษภิกษุผู้กล่าวต่อเลยแม้แต่น้อย ยังนั่งกระโห่งประคองอัญชลี ขอให้ภิกษุนั้นอดโทษตนเสียอีก จะเห็นว่าพระเถระผู้เป็นที่สองรองจากพระศาสดา และเป็นเลิศกว่าพระสาวกทั้งหลายทางปัญญา เป็นผู้มึจิตอ่อนโยน และมั่นคงอย่างยิ่ง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม อันความพอใจ หรือ ความไม่พอใจถูกต้องไม่ได้ ใจของท่านผ่องใสอยู่อย่างนั้น อารมณ์อะไร ๆ ทำให้ขุ่นมัวไม่ได้ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เพราะได้และไม่ได้ปัจจัยหรือลาภสักการะ ซึ่งต่างจากปุถุชนเช่นเราท่านทั้งหลาย คือยินดีมากเมื่อได้ ยินร้ายมากเมื่อเสีย

#### ๔.๒.๕ หลักจักร ๔

จักรเป็นหลักธรรม คุณลัทธิธรรมาไปสู่ความเจริญ ผู้วิจัยเห็นว่า หลักธรรมข้อนี้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวเสริมสร้างให้พระสารีบุตรเถระท่าน ได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้ลู่วางสำเร็จไปด้วยดี คือ ประการแรก ปฎิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร เหมาะแก่การสร้างคุณงามความดี มีความสัพบายะทั้งผู้คน และสิ่งแวดล้อม มีผู้เป็นบัณฑิตอยู่อาศัย หากเป็นผู้ใฝ่เรียนเป็นทุนเดิมอยู่

แล้วมีครูบาอาจารย์ผู้ทรงความรู้ พร้อมทั้งจะถ่ายทอด อย่างพระเถระท่านเกิดในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นช่วงที่มีความเหมาะสม ผู้คนสมัยนั้นสนใจ ใฝ่หาทางหลุดพ้นจากทุกข์

ประการที่สอง สัมปยุตตปิยสยะ คบสัตตบุรุษ พระเถระท่านมีจิตใฝ่รู้ ใฝ่หาสมาคมกับสัตตบุรุษ อย่างน้อยบางช่วงที่หาผู้ที่เทียบพร้อมด้วยคุณสมบัติผู้เป็นบัณฑิตไม่ได้ ด้วยตัวท่านเองที่มีจิตใฝ่รู้ มีความนอบน้อม มีความละเอียดเกรงกลัวต่ออกุศลธรรมทั้งหลายเป็นพื้นเดิมอยู่แล้ว เป็นตัวช่วยให้ท่านได้กลายเป็นสัตตบุรุษเสียเอง

ประการต่อมา อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ การที่ท่านเป็นผู้มีจิตใฝ่รู้ มีความละเอียดอกุศลธรรมทั้งหลาย การคบกับสัตตบุรุษจึงได้ชื่อว่า ได้ตั้งตนไว้ชอบแล้วนั่นเอง

ประการสุดท้าย ปุพเพตปญญาตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน การอยู่ในสถานที่เทียบพร้อมด้วยผู้เป็นบัณฑิต พร้อมทั้งจะให้คำแนะนำสั่งสอน การไม่คบสมาคมกับท่านเหล่านั้น เป็นเหตุทำให้ตั้งตนไว้ชอบ ด้วยอาศัยความเป็นผู้เคยได้ทำคุณงามความดีไว้ในอดีต

#### ๔.๒.๑๐ หลักของพรหมวิหารและหลักสังคหัตถุ

พรหมวิหารธรรม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้เป็นใหญ่ ผู้เป็นใหญ่จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมทั้งสี่ข้อ คือ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้มีความสุข กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางได้ ไม่ดีใจหรือเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ เป็นหลักในการดูแลปกครองผู้น้อย แม้จะมีพรหมวิหารธรรมทั้งสี่ข้อนี้อยู่แล้ว ยังไม่พอกับการจะก่อให้เกิดประโยชน์สุข ที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง トラบเท่าที่ยังไม่สามารถนำพรหมวิหารทั้งสี่นี้สู่ภาคปฏิบัติ นั่นคือ สังคหัตถุสี่ซึ่งเป็นคุณธรรม หรือคุณเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นด้วย

ความมีปิยวาจาของพระสารีบุตร การเจรจาจาที่อ่อนหวานๆ ในที่นี้คงไม่ได้มีความหมายเหมือนกับทางโลกที่ใช้กันในเชิงสู้สาว แม้จะเป็นคำที่ไม่ไพเราะ ไม่เป็นที่พอใจสำหรับผู้ฟังนัก หากแต่เป็นคำที่ประกอบไปด้วยประโยชน์แก่ผู้ฟัง เป็นคำจริง ผู้พูดเองมีจิตเมตตา พูดด้วยมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ ก็ถือว่า เป็นปิยวาจาอยู่นั่นเอง

หลักของอถลจริยาที่ปรากฏอยู่ของพระสารีบุตร เป็นสิ่งที่ท่านประพฤติและเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น การให้ธรรมทาน การเจรจาที่เป็นประโยชน์ล้วนแล้วแต่เน้นเข้าในการบำเพ็ญสิ่งที่ประ โยชน์แก่ผู้อื่นทั้งสิ้น นับจากการได้บรรลุพระอรหัตผลเป็นต้นมา ชีวิตที่เหลือต่อมา พระสารีบุตรเถระท่านทุ่มเทให้กับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

ความมีสมานัตตตา ด้วยเหตุที่ว่าพระสารีบุตรเป็นผู้ที่มีความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว ธรรมข้อนี้มีปรากฏเด่นชัดมาก ในตอนที่พระเถระท่านถูก ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวหาว่า ท่านเดินไปโดยชายสังฆาฏิได้ถูกหน้าภิกษุซึ่งนั่งอยู่แล้ว โดยไม่ได้ขอโทษพระเถระท่านจึงกล่าวว่า เป็นไปได้

การที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่ได้เจริญกายกตาสติ (สติอันเป็นไปในกาย) เมื่อกระทบกับผู้อื่นแล้ว ไม่ขอโทษ สำหรับท่านเองมีสติเป็นไปในกายตลอดเวลา ความถือตัวของท่านไม่มี ฉะนั้น จึงเป็น ไปไม่ได้ที่จะเดินกระทบผู้อื่นโดยเจตนา ท่านเปรียบตัวท่านเองด้วยวัตถุ ๘ อย่างมี ดิน น้ำ ลม ไฟ ผ้า เช็ดฝุ่น เด็กจันทาล เขาโคขาค คนหนุ่มสาวที่รักสวยรักงามเกลียดชากศพวง และคนประครอง ภาชนะน้ำมันที่ตั้งอยู่บนศิระะ

#### ๔.๓ บทบาทการทำหน้าที่ในฐานะผู้เป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

ในฐานะที่พระเถระท่านเป็นธรรมเสนาบดีผู้เยี่ยมยอดด้านปัญญาจึงมีบทบาทมาก จาก การเป็นผู้มีบทบาทมาก ภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่ด้วยจิตของผู้ เป็นกัลยาณมิตร สามารถแยกประเด็นศึกษาได้ ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

ก. ภาระหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง นับจากที่ท่านได้รับการพยากรณ์ ในชาติที่ เป็นสรทดาบสเป็นต้นมาท่าน ได้พากเพียรเพื่อให้ได้บรรลุตามความปรารถนามาโดยตลอดกระทั่ง มาถึงสมัยพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน จึงได้สำเร็จหมายตามต้องการ คือ บรรลุเป็นอรหันตสาวก ได้รับตำแหน่งพระอัครสาวกผู้เลิศด้านปัญญา ภาระหน้าที่ที่ต้องทำในส่วนตัวคือ การกำจัดกิเลส นั้น ท่านได้เสร็จสิ้นไปแล้ว หน้าที่ที่เหลืออยู่ต่อจากนั้น คือหน้าที่ต่อสังคม ด้วยการเป็นกัลยาณมิตร ให้กับผู้อื่น คือ การทำประโยชน์ สงเคราะห์แก่ชาวโลก ดังจะได้อธิบายต่อไป

ข. บทบาทการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่น คือ โดยการสงเคราะห์ชาวโลกใน รูปแบบต่าง ๆ ดังที่ปรากฏพอจะแยกได้ ๒ ประเด็น คือ

##### ๔.๓.๑ บทบาทการเป็นกัลยาณมิตรให้กับบุคคล

การแสดงความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนา ที่นักปราชญ์พรรณนาเอาไว้ เป็นแง่มุมหนึ่งที่ตัวของพระสารีบุตรแสดงออกมา ซึ่ง เป็นการแสดงออกโดยมุ่งถึงบุคคลที่มีความสำคัญกับตัวของท่านเองประการหนึ่ง ส่วนกลุ่มบุคคล หรือบุคคลที่ท่านอนุเคราะห์เป็นกลุ่มบุคคลหรือบุคคลที่มีทำคุณความดีต่อท่านประการหนึ่ง ส่วน บุคคลที่นอกเหนือจากนั้นเป็นกลุ่มที่พระสารีบุตรอนุเคราะห์ด้วยความจริงใจ เพื่อให้บุคคลเหล่านั้น มีธรรมเป็นที่พึ่ง อยากให้เข้าพ้นจากความเห็นผิดมีสัมมาทิฐิและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นคนดี ของสังคม โดยท่านเห็นว่ามนุษย์ทุกคนเป็นบุคคลที่สามารถฝึกได้และฝึกได้ดียิ่งกว่าสัตว์ทั้งหลาย การเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา สามารถ สรุปได้ดังต่อไปนี้



### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับมารดา

ตลอดระยะเวลา ๔๔ ปี ที่พระสารีบุตรเถระ อัครสาวกเบื้องขวาผู้เยี่ยมยอดด้านปัญญา เป็นแม่ทัพธรรมใหญ่ ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร นำธรรมะที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ช่วยอบรม สั่งสอนแก่มหาชน พ้นจากทุกข์ได้รับความสงบสุขกันเป็นจำนวนมาก แต่มีสิ่งหนึ่งที่ท่านไม่ได้กระทำ นั่นคือ การทำให้มารดาออกจากความเห็นผิด ก่อนท่านจักปรินิพพาน ท่านจึงได้มีโอกาสได้เป็นกัลยาณมิตรให้นางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาได้พ้นจากความเห็นผิดที่มีมาเสียนานจนนางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาถึงกลับอุทานออกมาด้วยความเสียดายว่า เวลาที่ผ่านมาไม่เคยได้สัมผัสสมตธรรมจึงพูดกับท่านเป็นเชิงต่อว่า ๆ ทำไม ลูกปล่อยให้แม่ทุกข์ทรมานถึงเพียงนี้ ลูกเพิ่งมาให้ออมตธรรมเดี๋ยวนี้ พระเถระได้ทำการถ่ายทอดความเห็นผิดของนางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาให้เป็นสัมมาทิฐิ มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย ยกโลกุตระสมบัติให้เป็นเจ้า ของครอบครองในวาระสุดท้ายพระเถระได้ทำหน้าที่ของบุตรอย่างสมบูรณ์แบบที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

การตอบแทนคุณมารดาบิดานั้นเราไม่กล่าวว่าเป็นการทำได้โดยง่าย มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมารดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอบกั้น การนวด การให้อาบน้ำ และการบีบนวด และแม้ท่านทั้งสองนั้นจะถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองของเขานั้นแล การกระทำ อย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ถึงบุตรจะสถาปนา มารดาและบิดาไว้ในราชสมบัติซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่งแผ่นดินใหญ่ที่มี รัตนะ ๗ ประการมากมายนี้ การกระทำ อย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดา เลย ข้อนี้เพราะเหตุใด เพราะมารดาและบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกันต์แก่บุตร ทั้งหลาย ส่วนบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สัตถะ จาคะ และปัญญา ให้มารดาและ บิดา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา สัตถะ จาคะ และปัญญา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ การกระทำ อย่างนั้นชื่อว่าบุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่มารดาและบิดา<sup>๑๕</sup>

การดูแลท่านทั้งสองดังที่กล่าวข้างต้น แม้จะดีสักเพียงใดก็ตาม สามารถเป็นที่พึง ใจได้แค่นยามที่ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ส่วนการชักนำให้ท่านสมาทาน ตั้งมั่น ดำรง อยู่ในความถึงพร้อมด้วยศรัทธา สัตถะ จาคะ และปัญญานั้นถือเป็นการให้ที่พึงแก่ท่านสองอย่างแท้จริง เพราะทราบเท่าที่การกำจัดกิเลสภายในยังไม่สิ้น จะต้องเวียนตายเวียนเกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ ความถึงพร้อมด้วย ศรัทธา สัตถะ จาคะ และปัญญาจึงเป็นที่พึง เป็นอริยทรัพย์ที่ติดตามไปด้วยได้ ให้ความ อบอุ่นใจแก่ผู้รักษาตลอดไป เหมือนคนเดินทางไกลที่เตรียมเครื่องยังชีพพร้อม เขาจะมีความอุ่นใจ ในระหว่างทาง

<sup>๑๕</sup> รุรายละเอียดใน อภ. ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๖๖.

จะเห็นว่า การทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้มีพระคุณที่สุด เช่นกับมารดานั้น พระเถระท่านกระทำหน้าที่ได้สมบูรณ์แบบ สมตามพระพุทธพจน์ทุกประการ คือ ทำมารดาผู้เป็นมิจณาภิภูฏีให้เป็นสัมมาภิภูฏีนุคคล ถือเป็นกรมอบอริยทรัพย์โลกุตระสมบัติไว้ให้ครอบครอง เป็นผู้มิดคิที่แน่นอนว่าจะไม่ไปสู่อบายอีกนับแต่บัดนี้ต่อไป

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับอาจารย์

พระเถระท่านเป็นผู้หวังดี หวังความเจริญก้าวหน้า หวังให้อาจารย์ดำเนินชีวิตในทางที่ประเสริฐกว่า ความตอนนี้จะเห็นได้คือ หลังจากท่านได้พบพระอัสสชิเถระ ได้ฟังธรรมโดยย่อ ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบันกลับไป ชักชวนอาจารย์สัตยชัย ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยให้เหตุผลว่าสิ่งที่อาจารย์ถือประพฤติปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ ยังไม่ใช่สาระแก่นสารของชีวิตที่แท้จริง เป็นที่น่าเสียดายว่าอาจารย์สัตยชัยไม่ยอมไป เพราะมีทิฐิมานะสูง ความมีทิฐิมานะสูงเองเป็นตัวปิดกั้นความรู้ หรือคุณงามความที่จะพึงบังเกิดขึ้น จะเห็นว่าการทำงานที่กัลยาณมิตรนั้นเชื่อว่าประสพผลสำเร็จทุกครั้งไป แม้สิ่งที่ผู้เป็นกัลยาณมิตรเสนอให้เป็นสิ่งที่ดีเพียงใด หากผู้รับไม่ยอมมองเห็นคุณค่า ก็จะไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใดต่อท่านนั้น

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับน้อง

จากประวัติพระสารีบุตรเถระนั้นท่านละทรัพย์ ๘๗ โกฏิบวช แล้วชวนน้องสาว ๓ คน คือ นางจาลา นางอุปจาลา นางสิสุปจาลา และน้องชายอีก ๒ คน คือ นายจุนทะ นายอุปเสนะให้ออกบวชด้วย เหลือไว้แต่เรวตกุมาร เหตุการณ์เช่นนี้สร้างความสะเทือนใจให้แก่นางพรหมณีผู้เป็นมารดาไม่น้อย มารดาของท่านคิดว่า อุปติสสะบุตรของเรา ละทรัพย์ประมาณเท่านี้บวชแล้วยังชวนน้องสาว ๓ คน น้องชาย ๒ คน ให้ออกบวชด้วย เหลือแต่เรวตนะ แม้เรวตนะนี้จักให้บวชอีก ทรัพย์ประมาณเท่านี้ของเราจักฉิบหาย วงศ์สกุลจักขาดสูญ เราจักผูกเรวตนะด้วยเครื่องผูก คือ การจัดแต่งงานตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จึงได้จัดการหมั้นตั้งแต่เรวตนะอายุเพียง ๗ ปี

ฝ่ายพระสารีบุตรเถระตั้งกิมุ้ทั้งหลายไว้ก่อนว่า ผู้มีอายุ ถ้าเรวตนะผู้เป็นน้องชายคนเล็กประสงค์จะบวช ขอพวกท่านพึงจัดการบวชให้ทันทีที่เขามาถึง เพราะมารดาบิดาของผมเป็นมิจณาภิภูฏี ไม่จำเป็นต้องบอกลา ผมเองเป็นมารดาบิดาของเรวตนะ<sup>๒๐</sup> เรียกได้ว่าคนในบ้านนี้เป็นพระอริยบุคคลโดยแท้

<sup>๒๐</sup> จุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๕/๑๕๘.

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่มิตรสหาย

ธรรมชาติของมนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ เวลาที่คนคุ้นเคยกันชนิดที่เรียกว่าสนิทกัน โดยเฉพาะผู้เป็นญาติพี่น้อง เวลาที่ใครคนใดคนหนึ่งใครทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นในใจ และทำหน้าที่นั้น การทำหน้าที่กัลยาณมิตร คอยชี้แนะ เสริมทางที่ดี นำให้เจริญ คอยติในส่วนที่เห็นว่ายังต้องแก้ไข เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น เป็นสิ่งที่ยากยิ่ง สำหรับผู้ถูกแนะนำจะยอมรับ และทำตาม หรือปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้เป็นกัลยาณมิตร เพราะผู้ถูกแนะนำต่างคิดว่า ผู้นี้เป็นบุตรของเรา เป็นหลานของเรา เป็นพี่ เป็นน้อง หรือเพื่อนเล่นกันมาตั้งแต่เป็นเด็ก เมื่อธรรมชาติเป็นอย่างนี้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตร จึงต้องหาอุบายวิธีอื่น ซึ่งในเวลาปกติจะไม่ได้ใช้ คือ หาอุบายวิธีอย่างอื่นแทน ไม่จบอยู่กับวิธีการเดิม ๆ เป็นการบ่งบอกถึงความกรุณาและความหวังดี ความมีปฏิภาณของผู้เป็นกัลยาณมิตรเป็นอย่างยิ่ง

กรณีดังกล่าวนี้พระสารีบุตรเถระเองก็ได้นำมาใช้อย่างตอนที่พระเถระท่านประสงค์ ที่จะให้พราหมณ์ผู้เป็นลุงและหลานชายของท่าน เปลี่ยนแปลงทัศนคติในเรื่องความเชื่อเดิมเกี่ยวกับการบูชาัญญู ซึ่งเป็นความเชื่อที่ถูกปลูกฝังกันมานานว่า การฆ่าสัตว์บูชาัญญูทุกเดือน และเพียงแต่การนำทรัพย์บริจาคเป็นทาน ชื่อว่าเป็นการทำบุญ หลังจากตายแล้วจะได้ไปอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าในพรหมโลก ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการเข้าใจผิด ปฏิบัติผิดทาง คือสวนทางกับเป้าหมาย พระเถระท่านเห็นว่ายังมีแนวทางที่จะพัฒนาความเชื่อที่ดีกว่านี้พร้อมกับมรรควิธีที่จะปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายอย่างที่หวังได้จริง โดยที่ท่านเริ่มด้วยการสนทนา ถามตอบ สุดท้ายท่านชักนำเข้าหาธรรมด้วยการพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้พระองค์แสดงธรรมให้ฟังใจความว่า “การแลดูสาวกของเราด้วยจิตที่เลื่อมใสเพียงครู่เดียว หรือการถวายอาหารวัตถุเพียงทัพพีเดียว มีผลมากแม้ว่าทานที่ท่านให้อย่างนั้น ตั้ง ๑๐๐ ปี”<sup>๒๑</sup> ในกรณีหลานชายของก็เช่นเดียวกับพราหมณ์ผู้เป็นลุง เพียงแต่หลานชายฆ่าสัตว์เพื่อบูชาไฟ ด้วยเข้าใจว่าการบูชาด้วยวิธีนี้จะนำตนไปสู่พรหมโลก ตอนสุดท้ายพระศาสดาตรัสสอนว่า “พราหมณ์ การบำเรอไฟของท่านผู้บำเรอไฟอย่างนั้น ตั้ง ๑๐๐ ปี ย่อมไม่ถึงแม้การบูชาสาวกของเรา ในเวลาจบเทศนาพราหมณ์นั้นต่างก็บรรลु โสดาปัตติผล”<sup>๒๒</sup>

การทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้ที่เรารู้จักกัน ที่อยู่ในฐานะญาตินั้น จะใช้วิธีปกติเหมือนที่ใช้กับคนทั่วไปไม่อาจให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ ด้วยเหตุผลว่า ผู้ถูกแนะนำมักจะคิดว่าอย่างไรผู้นี้ก็เป็นอย่างนี้เองที่เป็นตัวปิดกั้นความศรัทธาเลื่อมใสต่อข้อแนะนำ และไม่อาจนำไปสู่การปฏิบัติได้เต็มที่ แม้ตัวพระเถระเอง รู้ว่าทางไปพรหมโลกเป็นอย่างไร พร้อมทั้งวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นอยู่เต็มอก ท่านกลับไม่กล้าว่าท่านเองรู้ทางไป แต่เลือกวิธี

<sup>๒๑</sup> ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๕/๔๕๐.

<sup>๒๒</sup> ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๖/๔๕๓.

ด้วยการพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า สุดท้ายทั้งพราหมณ์ผู้เป็นลุงและหลานของท่าน ก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน มีความเชื่อมั่นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง มีคติที่แน่นอนว่าจะเกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ ในระหว่างนี้ไม่ไปสู่อายภูมิ ๔ ซึ่งดีกว่าพรหมโลกที่จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกนับไม่ได้เป็นไหน ๆ

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่เพื่อนพราหมณ์จรรยา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏมีบ่อยครั้ง ที่คณะพระภิกษุพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทูลลาไปปฏิบัติสมณธรรมตามสถานที่เหมาะแก่ตน พระองค์ตรัสถามเป็นประจำว่าได้ไปลาพระสารีบุตรหรือยัง หากคำตอบว่ายัง พระองค์ทรงแนะนำให้ภิกษุเหล่านั้นไปลาพระสารีบุตรเถระ เพื่อให้ได้รับโอวาทจากท่านก่อนจะออกเดินทาง ตัวอย่างเช่น เป็นกัลยาณมิตรให้ภิกษุ ๓๐ รูป กุลบุตร ๓๐ คน ในกรุงสาวัตถีหลังจากได้ฟังธรรมกถาแล้วบวชถวายชีวิตในพระพุทธศาสนา พอพ้นจากการอยู่บวชในสำนักของอุปัชฌาย์ครบ ๕ พรรษาแล้ว ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้สดับถึงพระ ๒ ประการ คือ คันถะธูระ และวิปัสสนาธูระ เพราะบวชในยามแก่ จึงมีความประสงค์จะบำเพ็ญวิปัสสนาธูระเพียงอย่างเดียว จึงทูลขอให้พระองค์ตรัสบอกกรรมฐานแล้ว จึงทูลลาพระศาสดา เพื่อไปสู่สถานที่เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม พระองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงอำลาสารีบุตรพี่ชายของพวกเธอแล้วจึงไป พระสารีบุตรเถระ ทราบดีว่า เมื่อพระองค์ทรงแนะนำภิกษุทั้งหลายมาหาท่านจะต้องมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน พิจารณาเห็นว่าภิกษุจะมีแก่ภิกษุทั้งหลาย และสามารถระงับเหตุได้ด้วยสามเณรสังกัจจายะ เพื่อสงเคราะห์ให้การบำเพ็ญสมณธรรมของภิกษุทั้ง ๓๐ รูปสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงส่งสามเณรสังกัจจายะไป

วันเช้าพรยามาถึง ภิกษุทั้งหลายได้ทำตติกกันว่า เว้นเวลาบิณฑบาตในตอนเช้า และเวลาบารุงพระเถระตอนเย็น กาลที่เหลือจะไม่อยู่ที่แห่งเดียวกัน ๒ รูป หากความไม่สบายเกิดมีแก่รูปใดให้ตีระฆังเป็นสัญญาณ ต่างปฏิบัติด้วยการอุทิศกาย ใจ เพื่อมุ่งบรรลุธรรมอย่างแท้จริง เมื่ออยู่ไปได้ระยะหนึ่งมีบุรุษเจริญใจมาขออาศัยอยู่ เขาช่วยทำวัตรปฏิบัติเป็นอันดี ภิกษุทั้งหลายเกิดพึงพอใจ โดยล่วงไป ๒ เดือน อยากกลับไปเยี่ยมธิดา ถ้าไปอำลาเกรงว่าไม่ได้รับอนุญาต จึงไปโดยไม่บอกลา การที่เขาไปโดยไม่บอกลา เป็นความผิดพลาดอย่างมาก เพราะในวันที่ ๗ ของเดือนพวกโจร ๕๐๐ ทำการบนเทวดาว่า หากใครผ่านดงมาในวันนี้ จะฆ่าเอาเนื้อ และเลือดของผู้นั้นมาทำพิธีกรรม เขาถูกโจรจับตัวไป กำลังจะฆ่าเพื่อทำพิธีกรรม บอกกับหัวหน้าโจรว่า ตนเองเป็นคนทุกข์เข็ญ เป็นคนกาลกิณี ไม่เหมาะแก่พิธีกรรมเทวดา การทำพิธีกรรมต้องเป็นคนที่ไม่ใช่กาลกิณี เทวดาถึงจะพอใจ หัวหน้าโจรเห็นด้วย ถามว่า แล้วคนที่ไม่ใช่กาลกิณีจะหาได้ที่ไหน ตอบว่า พวกภิกษุผู้มีศีล สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ ไม่ใช่กาลกิณีอยู่ในดงโน้น

หัวหน้าโจรให้เขานำไปหาภิกษุ พอไปถึงก็ตีระฆังพวกภิกษุทั้งหลายต่างก็ออกมาตามเสียงระฆัง ถามว่าใครตีระฆัง มีความประสงค์อะไร หัวหน้าโจรบอกความประสงค์ของตน

บรรดาภิกษุทั้งหลายแต่ละรูปต่างอาสาตัวเองให้เป็นพลีกรรม แม้ท่านเหล่านั้นต่างก็เป็นปุถุชนอยู่ ความตายก็ไม่ใช่สิ่งที่จะต้องหวั่นเกรง ผลที่สุดสามเณรสังกิจจะอาสาตนเองให้โจรจับไปทำพลีกรรม ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่าแม้พวกเราจะถูกประหารทั้งหมดก็จะไม่ยอมส่งสามเณรไป หากสามเณรตายไปจะตอบกับพระสารีบุตรอย่างไร

สังกิจจะสามเณรจึงให้ภิกษุทั้งหลายเบาใจ ด้วยการกล่าวว่า อย่าได้กังวลไป การที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพวกท่านไปยังสำนักพระอุปัชฌายะของกระผมก็ดี พระอุปัชฌายะของกระผมส่งกระผมมากับพวกท่านก็ดีได้ทรงเห็นเหตุอันนี้แล้วทั้งนั้นจึงส่งมา หัวหน้าโจรชักดาบเข้าไปหาสามเณรผู้กำลังนั่งเข้ามาน แกว่งดาบฟันลงที่คอสามเณร ดาบงอคมกระทบคม หัวหน้าโจรเข้าใจว่า คงประหารไม่ตี จึงตัดดาบให้ตรงแล้วประหารใหม่ คราวนี้ดาบม้วนตัว เป็นดั่งใบตาลม้วนถึงโคนดาบ หัวหน้าโจรพอได้เห็นปาฏิหาริย์อย่างนั้น คิดว่า ก่อนนี้ดาบของเราตัดเสนาหิน หรือตอไม้ ตะเคียนเหมือนตัดหยวกกล้วย บัดนี้ ดาบของเราครวหนึ่ง อีกครวหนึ่งม้วนตัวดั่งใบตาล ดาบไม่มีจิต ยังรู้คุณของสามเณร เรามิจิตแท้ ๆ กลับไม่รู้คุณ สำนักผัดใบบาป กลับตัวกลับใจขอบวชเป็นลูกศิษย์

จากเหตุการณ์ในครั้งนี้ พระสารีบุตรเถระไม่แต่เพียงสงเคราะห์พวกภิกษุ ๓๐ รูปเท่านั้น ยังมีคนเชื่อใจอีกคนหนึ่ง รวมทั้งโจรอีก ๕๐๐ คน ถือได้ว่าพระเถระท่านส่งเสริมผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยการพิจารณารู้เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ช่วยดับภัยสนับสนุนการปฏิบัติ ขณะเดียวกันสามารถเปิดโอกาสให้ผู้หลงผิดกลับตัวกลับใจ และเป็นกำลังสำคัญ ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในเวลาต่อมา การเอื้อเฟื้อธรรมของท่านนั้น เหมือนกับการที่มีบุรุษคนหนึ่งถือเทียนที่ให้ความสว่างไสว แล้วยังเมตตาให้คนอื่นมาต่อไฟไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดความสว่างมากขึ้น กว้างไกลยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ท่านพระอนุรุทธเถระ<sup>๒๓</sup> ตามประวัติพระอนุรุทธเถระ หลังจากที่ท่านออกบวชแล้วได้บำเพ็ญเพียรจนได้อภิญญา โดยเฉพาะความเป็นเลิศด้านทิพจักขุ (ตาทิพย์) สามารถมองเห็นโลกธาตุได้ ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ แต่ก็ยังไม่อาจบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ พระเถระท่านจึงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรเถระถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยกับท่านพระสารีบุตรพอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ท่านสารีบุตร ขอโอกาส กระผมตรวจดูทั่วโลก ๑,๐๐๐ โลกด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ก็ผมเองบำเพ็ญเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไม่หลงลืม กายก็สงบระงับ ไม่ระส่ำระสาย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง แต่เพราะเหตุไรเล่า จิตของผมยังไม่พ้นจากอาสวะเพราะไม่ถึงมัน

<sup>๒๓</sup> อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๓๑/๓๘๐.

ท่านพระสารีบุตรเถระตอบว่า ท่านอนุรุทธ์ การที่ท่านคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราตรวจดูโลก ๑,๐๐๐ โลกด้วยตาพิภยันันตริสุทธิเห็นอมนุษย์ นี่เป็นเพราะมานะของท่านเอง การที่ท่านคิดเห็นอย่างนี้ว่า ก็เรามาเพ็ญเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไม่หลงลืม ภายก็สงบระงับไม่ระส่ำระสาย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง นี่เป็นเพราะความฟุ้งซ่านของท่านเอง การที่ท่านคิดเห็นอย่างนี้ว่า เพราะเหตุใดเล่า จิตของเราจึงยังไม่พ้นจากอาสวะเพราะไม่ถ่อมมัน นี่เป็นเพราะความรำคาญของท่านเอง ท่านอนุรุทธะ ท่านจงละกรรม ๓ ประการแล้วไม่ให้มนสิการถึงมัน แล้วน้อมจิตไปในอมตธาตุ ต่อมาท่านพระอนุรุทธะละกรรม ๓ ประการ ไม่มนสิการถึงอีก น้อมจิตไปในอมตธาตุหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาทมีความเพียร อุทิศกายและใจไม่มานานักก็ได้ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์

กรณีของพระอนุรุทธ์เถระแสดงให้เห็นว่า แม้ผู้มีความสามารถมองดูโลกตั้ง ๑,๐๐๐ โลกได้ในขณะเดียวกัน ยังต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยช่วยชี้แนะแนวทางให้ถึงจะทำที่สุดทุกข์ได้จากประเด็นนี้ นอกจากจะเห็นความเชี่ยวชาญในการแนะนำของพระเถระท่านแล้ว ยังได้เห็นถึงความใฝ่รู้ ความอ่อนน้อม ความไม่ถือตัวว่าตนเองมีความสามารถของพระอนุรุทธะเถระ ยอมน้อมตัวกล่าวบอกปัญหา ตามความเป็นจริงจนได้รับการแก้ไข หากเป็นเราท่านทั้งหลายคงหลงยินดีในความเป็นผู้วิเศษ กว่าจะรู้สึกตัวอีกทีก็คงพลัดตกไปจากผู้วิเศษจริงเสียแล้ว นี่คือนิสัยที่ต้องระวัง

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับลูกศิษย์

บรรดาลูกศิษย์ของพระสารีบุตรเถระคงไม่มีใครลำบากเกินพระโลสกติสสะอีกแล้ว ขณะเดียวกันจะเห็นการเอาใจใส่ดูแลศิษย์ในทางกายภาพ นอกเหนือจากการแนะนำสั่งสอน อบรมพัฒนายกระดับทางจิตใจ จะหาผู้เสียสละตนเองอย่างพระเถระนั้นหาใครเทียบได้ยากยิ่ง มีตำแหน่งเป็นถึงพระธรรมเสนาบดียอมทุ่มเท เอาใจใส่ดูแลนับแต่เรื่องข้าวปลาอาหารให้ลูกศิษย์ โดยเฉพาะกับพระโลสกติสสะ ท่านถือกำเนิดในตระกูลชาวประมงครอบครัวหนึ่งในจำนวนพันครอบครัว นับแต่มารดาของท่านตั้งครรภ์เป็นต้นมา ชาวประมงเริ่มหาปลาไม่ได้จึงค้นหาสาเหตุว่าใครเป็นตัวกาลกิณีในที่สุดก็หาเจอว่าเป็นครอบครัวนี้<sup>๒๔</sup>

มารดาบิดาของโลสกะจึงถูกเพื่อนบ้านขับไล่ พอแยกตัวออกมายิ่งทำให้พ่อแม่ลำบากมากขึ้น มารดาของท่านอุตสาห์ทนอุ้มท้องจนครบกำหนดคลอด และเลี้ยงดูท่านจนกระทั่ง อายุได้ ๔-๕ ขวบ ไปไหนมาไหนได้เอง ความลำบากยิ่งทวีขึ้น บิดามารดา มองไม่เห็นทางที่จะเลี้ยงดูอีกต่อไป ไปอยู่ที่ไหนก็มีแต่คนรังเกียจ เพราะอำนาจกรรมของเขา สร้างความลำบากให้แก่ที่ที่เขาไป อยู่ในที่ที่สุดความอดทนของมารดาบิดาก็ถึงความสิ้นสุดหาอุปการะของท่านให้ขึ้นหนึ่ง และทิ้งเขาไป เขามีชีวิตอยู่ด้วยความอดอยาก ลำบากมาก เขาถูกทอดทิ้งเป็นขอทานอยู่ข้างถนน ใด้อาหารโดย

<sup>๒๔</sup> จุ.เอก.อ. (ไทย) ๕๖/๑/๑.

การเก็บทีละเม็ดๆ จากเศษอาหารที่คนอื่นเททิ้งเหมือนนกเหมือนกาทีเดียว จะได้กินแต่ละครั้งต้องคอยคว่ำบ้านไหนดั่งหม้อข้าวบ้าง วันหนึ่ง ขณะพระสารีบุตรเถระบิณฑบาตมาเห็นเกิดความสงสัยจึงสอบถามว่า บ้านอยู่ไหน บิณฑบาตไปไหน พอทราบว่าเป็นคนไร่ที่พึ่ง พระเถระถึงกลับเอ่ยปากชวนไปบวช เด็กชายโลสกะตกลงโดยไม่มีข้อแม้พระเถระได้นำตัวเขามาวัดแล้วให้บวชเป็นสามเณร ต่อมาท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุชื่อ พระโลสกะคิสสะ ภายหลังเจริญวิปัสสนากรรมฐานแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์จะมีใครเชื่อหรือไม่ว่า พระโลสกะคิสสะเถระ ตั้งแต่ท่านเกิดมาจนกระทั่งบรรลุหัตถผล ไม่เคยกินอ้อมแม้สักครั้งหนึ่งเลย ไม่รู้เลยว่าความอ้อมเป็นอย่างไร

ทั้งนี้เพราะเวลาที่ท่านบิณฑบาตอยู่ เมื่อคนใส่บาตรท่านแล้วอาหารหายไปเองก็มี หรือแม้จะมีอาหารอยู่เพียงเล็กน้อยแต่คนอื่นกลับเห็นอาหารอยู่เต็มบาตรเลยไม่ถวายอีกก็มี ขนาดว่าไปบิณฑบาตกับพระสารีเถระยังทำให้ไม่มีใครใส่ใจ เหมือนกับว่าไม่มีใครมองเห็น จำต้องให้รออยู่ที่วัด พอพระสารีบุตรแยกจากพระโลสกะเท่านั้นผู้คนที่หลากหลายต่างกล่าวว่า โน้นพระเถระของเรามาแล้ว นิมนต์พระเถระให้รับอาหาร ในวันที่พระโลสกะปรินิพพานนั้นได้ขอร้องพระอุปัชฌาย์ว่า ข้าแต่อาจารย์ ตั้งแต่กระผมเกิดมายังไม่เคยกินอ้อมเลยสักมือกระผมใครรู้ว่าความอ้อมเป็นอย่างไร พระสารีบุตรเถระผู้เป็นอาจารย์บิณฑบาตแล้วให้คนนำอาหารมาให้ คนนำอาหารมาพอมถึงลิ้มช้อไม่รู้จะให้ใครก็รับประทานเสียเอง เเถระกลับมาแล้วถามว่า โลสกะเธอได้ฉันหรือยัง ยังไม่ได้ฉันเลยขอรับ พระสารีบุตรเถระต้องถือบาตรไปอ้อมรอบไปที่ราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล เพราะไปถึงสายหน่อย จึงได้เฉพาะแต่ของหวาน มีน้ำอ้อย น้ำผึ้ง พระเถระนำกลับมาให้ลูกศิษย์และรู้ว่า หากยื่นบาตรให้โลสกะฉันเอง ของหวานทั้งหลายจะหายไป พระเถระจึงต้องยื่นถือบาตรแล้วให้พระโลสกะหยิบฉัน ด้วยอำนาจบารมีของพระเถระผู้เป็นอาจารย์จึงได้ฉันอ้อมเป็นมือแรกในชีวิตนี้ และเป็นมือสุดท้าย แล้วได้ปรินิพพานในวันนั้น

จากประวัติของพระโลสกะ จะเห็นว่าการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระนั้น ยิ่งกว่าความเป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเสียอีก การอนุเคราะห์พระโลสกะผู้เป็นลูกศิษย์ของท่านกล่าวได้ว่าเป็นทุกอย่าง นับแต่หาข้าวปลาอาหารให้ฉัน อบรมสั่งสอน จนบรรลุพระอรหันต์กระทั่งปรินิพพานจากกันไป

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรที่ปรากฏในคัมภีร์อีกเรื่องหนึ่ง ในกรณีของบัณฑิตสามเณร ที่พระเถระท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อตัวลูกศิษย์ กล่าวกันว่า บัณฑิตสามเณรอายุ ๗ ขวบ ขออนุญาตจากบิดามารดาออกบรรพชาเป็นสามเณร หลังจากบรรพชาได้ ๘ วัน ในวันต่อมาออกบิณฑบาตกับพระอุปัชฌาย์ ระหว่างทางเห็นน้ำชลประทาน จึงถามว่านั่นอะไร พระเถระตอบว่า นั่นชื่อน้ำชลประทาน ถามว่าเขาใช้ทำอะไร ตอบว่า เขาไขน้ำจากที่นี่ๆ แล้วทำการทำงานเกี่ยวกับข้าวกล้า ถามต่ออีกว่า แล้วน้ำมีจิตไหม ได้รับคำตอบว่า ไม่มีจิต เมื่อน้ำไม่มีจิตแล้ว

ยังสามารถใจให้ไปสู่ตามที่ตนปรารถนาได้หรือ ตอบว่าได้ สามเณรเกิดความคิดว่า เมื่อน้ำไม่มีจิต  
 ชนทั้งหลายยังสามารถใจน้ำไปตามที่ตนเองต้องการได้ แล้วทำไม คนเรามีจิตแท้ๆ จักไม่อาจเพื่อทำ  
 จิตของตนให้เป็นไปในอำนาจแล้ว บำเพ็ญสมณธรรมเล่า พอเดินต่อไปได้อีกระยะหนึ่งเห็นพวก  
 ช่างศรกำลังเอาลูกศรลงไฟแล้วเล็งด้วยตา ดัดให้ตรง จึงเรียนถามว่า ชนพวกนี้ซื้ออะไร เขาทำ  
 อะไร ลูกศรมีจิตไหม ได้รับคำตอบเหมือนนัยก่อน เดินต่อไปได้ระยะหนึ่งไปเห็นคนกำลังถากไม้  
 เพื่อทำทัพพะสัมภาระมีกำกงและคุมเป็นต้น จึงเรียนถามว่า พวกนี้ ซื้อว่าพวกอะไร ขอรับ ตอบว่า  
 ช่างถาก ถามว่า พวกเขา ทำอะไรกัน ตอบว่า เขาถือเอาไม้แล้วทำล้อแห่งยานน้อยเป็นต้น แล้วไม้  
 เหล่านั้นมีจิตไหม ขอรับ ได้รับคำตอบว่าไม่มีมีจิต ด้วยความช่างสงสัยในสิ่งที่พบเห็นจึงได้  
 พิจารณาไปอย่างนี้ว่า ถ้าคนทั้งหลายสามารถทำน้ำ ถือเอาไม้ที่ไม่มีจิต ใจน้ำเข้าไปสู่ที่ๆ ตนต้องการ  
 นำไม้ที่ไม่มีจิต ทำเป็นล้อเป็นต้นได้ แล้วคนผู้มีจิตจึงจักไม่อาจทำจิตของตนให้เป็นไปในอำนาจ  
 แล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า

ด้วยเหตุเพียงแค่นี้เอง กราบเรียนผู้เป็นอาจารย์ว่า ท่านอาจารย์ ขอรับ ถ้าหากอาจารย์  
 ถือบาตรและจีวรเองได้ ธรรมดาจะกลับ พระเถระไม่ได้เกิดความคิดเลยว่า สามเณรน้อยผู้บวชได้  
 ไม่นาน ตามเรามากล่าวอย่างนี้ได้พระเถระบอกให้ส่งบาตรและจีวรมาให้แล้วถือไปเอง ฝ่ายสามเณร  
 ก่อนกลับยังมีหน้า ไปกราบเรียนกับพระเถระว่า พระอาจารย์เมื่อนำเอาอาหารมาให้พระผม  
 ขอให้นำปลาตะเพียนแดงมา พระเถระกล่าวว่า เราจักได้ที่ไหนมา ตอบว่า ถ้าไม่ได้ด้วยบุญของ  
 ท่านก็จักได้ด้วยบุญของพระผม ขอรับ ก่อนไปพระเถระยังเป็นห่วงว่า สามเณรกลับไปอยู่รูปเดียว  
 เกรงว่าจะได้รับอันตรายจึงมอบกุญแจห้องให้ นอกจากนี้ยังมี กรณีของคิสสะสามเณร และสุมาณะ  
 สามเณร ที่มีเหตุการณ์และการถามตอบเหมือนกับสามเณรบัณฑิต เพียงแต่ต่างวาระเท่านั้น

ในระหว่างเหตุการณ์ที่บัณฑิตสามเณรกำลังสนทนา ชักถามความสงสัยกับพระเถระผู้  
 เป็นอาจารย์ ขณะไปบิณฑบาตนั้น หากพระเถระท่านไม่มีความเป็นกัลยาณมิตรและอรหัตผลแล้ว  
 สามเณรน้อยคงจะถูกตำหนิในความไม่เหมาะสมกับกาลเทศะเป็นแน่ ตรงกันข้ามท่านกับสนใจให้  
 คำตอบ แก่ทุกคำถามของสามเณรเป็นอย่างดี โดยไม่ได้มองข้ามว่า เป็นคำถามธรรมดา ความสงสัย  
 ของสามเณรดังที่กล่าวมานี้ อาจทำให้ผู้ใหญ่มากมาย คน รู้สึกว่าเป็นสิ่งน่ารำคาญ แม้กระทั่งผู้ที่อยู่  
 ในฐานะเป็นครูบาอาจารย์

ในปัจจุบันการตอบคำถามระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ผู้ใหญ่บางคนไม่ชอบที่จะให้เด็กถาม  
 อะไรบ่อยๆ เพราะความสงสัยของเด็กบางครั้งผู้ใหญ่ตอบให้ไม่ได้ หรือตอบได้ หากแต่ถ้าเมื่อถาม  
 คำถามคล้ายๆ กันอย่างนี้คงรำคาญ โดยเฉพาะในตอนที่สามเณรถามให้พระเถระผู้เป็นอาจารย์ถือ  
 บาตรและจีวรเอง เพื่อตนเองจะได้กลับไป ก่อนไปยังกล่าวกับผู้เป็นอาจารย์ว่าถ้าจะนำอาหารมาให้  
 ตนเอง ก็ขอเป็นปลาตะเพียนแล้วกัน ในความรู้สึกของผู้วิจัยเองฟังดูแล้ว รู้สึกว่าสามเณรช่างไม่



ประมาณตนเองเสียเหลือเกิน ตรงกันข้ามพระเถระท่านกลับปล่อยวางได้ การปฏิบัติตนในลักษณะเช่นนี้ของพระสารีบุตรไม่ใช่กับบัณฑิตสามเณรเท่านั้นยังปฏิบัติต่อสามเณรอีกหลายรูป กิริยาเช่นนี้ถือเป็นการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระที่กระทำต่อลูกศิษย์แม้เป็นสามเณร นับว่าเป็นตัวอย่างของผู้เป็นกัลยาณมิตรต่อบุคคลทั้งหลายที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวท่านเอง

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนยากจน

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระที่ท่านได้สงเคราะห์ แนะนำสั่งสอนบุคคลทั้งเป็นที่พึงพอใจ ให้กับบุคคลและกลุ่มบุคคล การสงเคราะห์ประชาชนทั้งหลายของพระสารีบุตรเถระถือว่าการสงเคราะห์ให้บุคคลเหล่านั้นมีความผาสุกเบื้องต้นทั้งโลกิยะทรัพย์ และโลกุตระทรัพย์ ดังตัวอย่างเช่น คนขัดสนชื่อปุณณะ<sup>๒๕</sup> ในสมัยหนึ่งพระสารีบุตรเถระ เข้านิโรธสมาบัติตลอด ๗ วัน เป็นธรรมดาของพระผู้เข้านิโรธสมาบัติ หลังออกจากนิโรธสมาบัติ จักตรวจดูว่า ควรจะทำความสงเคราะห์แก่ใคร เห็นนายปุณณะ ซึ่งเข้าไปในภายในข่ายคือญาณของตน จึงพิจารณาเห็นว่า นายปุณณะนี้มีศรัทธาหรือไม่ ทราบความที่เขาเป็นผู้มีศรัทธา มีความสามารถจะทำการสงเคราะห์ได้ และเขาจะได้รับสมบัติใหญ่เพราะบุญนั้นเป็นปัจจัย จึงถือบาตรและจีวรไปยังที่ที่เขาไถนา ได้ยื่นแกลดูพุ่มไม้พุ่มหนึ่งที่ริมบ่อ นายปุณณะเห็นพระเถระแล้ว จึงวางไถ ให้อาหารพระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว ได้ทำไม้สีฟันกับน้ำดื่มถวายพระเถระ

พระเถระต้องการสงเคราะห์นางอุตตราผู้เป็นภรรยาของนายปุณณะอีก จึงคัดกรออยู่ระหว่างทางที่นางจะนำอาหารมาส่งสามี พอนางเห็นพระเถระท่านนั้นเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง คิดว่า บางคราวเมื่อมีไทยธรรมก็ไม่พบพระผู้เป็นเจ้า บางคราวเมื่อพบพระผู้เป็นเจ้า ไทยธรรมไม่มีวันนี้ได้พบพระผู้เป็นเจ้าไทยธรรมก็มี พระผู้เป็นเจ้าจักทำความสงเคราะห์แก่เราหรือไม่ นางวางภาชนะใส่อาหารลงแล้วให้อาหารพระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กล่าวว่าท่านผู้เจริญ ขอพระผู้เป็นเจ้าอย่าคิดว่าอาหารนี้เสิร์ฟหมองหรือประณีตจงทำความสงเคราะห์แก่ทาสของพระผู้เป็นเจ้าเถิด พระเถระน้อมบาตรเข้าไป นางเอามือข้างหนึ่งรองภาชนะอีกข้างหนึ่งถวายอาหารอยู่ เมื่อตักไปได้ครึ่งหนึ่ง พระเถระเอามือปิดบาตรด้วยพู่ดว่าพอแล้ว นางร้องขอให้ท่านรับทั้งหมดแล้วตั้งความปรารถนาว่า ขอให้มีส่วนแห่งธรรมที่พระผู้เป็นเจ้าเห็นแล้ว พระเถระ กล่าวอนุโมทนาให้สำเร็จตามนั้น

นายปุณณะไถนาได้ประมาณครึ่งกริส ไม่อาจทนความหิวได้ จึงปล่อยโคเข้าไปที่ริมไม้แห่งหนึ่งนั่งคอยดูทางอยู่ภรรยาของเขาถืออาหารเดินมา พอเห็นเขาก็คิดว่า สามีถูกความหิวบีบคั้นนั่งคอยนาน หากเขาโกรธ สิ่งที่ทำแล้วจะกลายเป็นของไร้ประโยชน์ ดังนั้น จึงจึงบอกเสียก่อนว่า

<sup>๒๕</sup> พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๓๖/๔๓๕.

นายวันนี้ท่านจงทำจิตใจให้ผ่องใส สักวันหนึ่งอย่าได้ทำกรรมที่คิดกันทำแล้วให้ไร้ประโยชน์ คิดกันนำอาหารมาให้ท่านแต่เช้า พบพระธรรมเสนาบดีในระหว่างทางจึงถวายอาหารของท่านแก่พระเถระท่าน แล้วกลับไปหุงอาหารมาให้ใหม่ จงทำจิตใจให้เลื่อมใสเถิด ปุณณะผู้เป็นสามีเกิดความยินดีกล่าวว่าแม้เราก้ได้ถวายไม้สีฟัน และน้ำข้วนปากแก่พระผู้เป็นเจ้าเช่นกัน สองสามีภรรยาต่างฝ่ายต่างยินดีซึ่งกันและกัน ด้วยความอึดใจจึงกลับไปบนตักของภรรยา หลังจากตื่นขึ้นมาเห็นพื้นที่ห้องนาที่ตนไถไว้กลายเป็นทองคำสีสุกทั้งหมด แม้กระทั่งฝุ่นละอองดิน นอกจากนายปุณณะและภรรยาแล้วใครไปจับด้วยคิดว่าจะเอา ทองนั้นจะกลายเป็นดินตามเดิม พระราชาจึงได้พระราชทานแต่งตั้งนายปุณณะให้เป็นเศรษฐีชื่อพุทธเศรษฐี จากนั้นถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน พระศาสดาเมื่อทรงทำอนุโมทนาทานแก่เขาจึงตรัสอนุพุทฺธิกถาจบเทศนาธรรม นายปุณณะเศรษฐีพร้อมทั้งภรรยาและนางอุตตราผู้เป็นธิดาบรรลุเป็นพระโสดาบัน อีกทั้งยังเป็นกำลังทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

ในกรณีของนายปุณณะจัดว่าเป็นการช่วยเหลือพิเศษไม่ทั่วไป เป็นการรับความช่วยเหลือที่ผู้ช่วยตั้งใจมาด้วยหวังผลได้จริงๆ ในขณะที่ก่อนมาก็รู้แล้วว่าช่วยเหลือใคร ช่วยอย่างไร ช่วยแล้วได้รับผลอย่างไร เหมือนกับหมอผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับโรคของคนไข้ ทราบว่าเป็นโรคอะไร รู้วิธีช่วยให้ยาอย่างไร รู้ว่าถ้าไปช่วย ผู้ป่วยให้ความร่วมมือในการรักษาให้หายจากโรค

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับโจร<sup>๒๖</sup>

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรไม่เพียงแต่เฉพาะ เป็นกัลยาณมิตรให้กับบุคคลทั่วไปเท่านั้น ท่านยังเป็นกัลยาณมิตรให้กับบุคคลผู้เป็นมิถิลาที่ใจอกด้วย แรกทีเดียวหัวหน้าโจรก็ไม่รับ เพราะลักษณะของเขาคือคนชั่วร้ายเกินไป แต่เขาพยายามโดยการยอมตัวเป็นลูกน้องของลูกน้องหัวหน้าโจรอีกที ให้ลูกน้องโจรคนนั้นไปช่วยเชียร์ให้หัวหน้าโจรรับตนเข้าเป็นสมาชิกโจรในที่สุดความพยายามช่วยให้เขาได้เป็นโจรสมใจ ไม่นานโจรกลุ่มนี้ถูกทางการจับได้ ถูกตัดสินให้ประหารทั้งหมด แต่ไม่มีใครกล้าเป็นพยานต่อทางการจึงเสนอเงื่อนไขให้หัวหน้าโจรประหารลูกน้องตนเอง แล้วจะปล่อยให้เป็นอิสระ

ความรักเพื่อนพี่น้องโจรด้วยกัน บรรดาโจรทั้งหมด ๔๕๕ คนไม่มีใครรับเป็นพยานต่อ เว้นนายเคราแดงรับเป็นพยานต่อประหารเพื่อนพี่น้องโจรด้วยกัน เขาถูกปล่อยตัวให้เป็นอิสระ ไม่นานชาวเมืองรวมตัวกันจับโจรได้อีกกลุ่มหนึ่งมาส่งทางการฯ ไม่มีมือสังหาร จึงตามหาตัวนายเคราแดงบังคับให้เขารับหน้าที่นี้ เขาได้ประหารโจรในเวลาไล่เรียงกันร่วม ๒,๐๐๐ คน ชาวเมืองเห็นว่าเขาทำหน้าที่ได้ดี จึงเสนอทางการให้แต่งตั้งเขาเป็นพยานต่ออย่างเป็นทางการ นับ

<sup>๒๖</sup> พ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๘๑/๔๑๘.

แต่นั้นมาเขาทำการประหารคน วันละคนบ้าง สองคนบ้าง สามคนบ้าง ทำอยู่อย่างนี้ติดต่อกันเป็นเวลมาถึง ๕๕ ปีในเวลาที่เป็นคนแก่ ไม่อาจตัดศีรษะด้วยการฟันที่เดียวได้ ต้องฟัน ๒-๓ ที ทำให้ผู้ถูกประหารทรมาน ชาวเมืองจึงเสนอทางการให้ปลดออกจากหน้าที่

ตลอดเวลาที่เขาทำหน้าที่โจรฆาตกรรมนั้น เขาไม่มีโอกาสได้ทำกิจ ๔ อย่าง คือ การนุ่งผ้าใหม่ การดื่มยาอายุเจื่อน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่ การประดับดอกมะลิ การทาด้วยของหอม ในวันที่ถูกออกจากตำแหน่ง เขาได้ขอกิจทั้ง ๔ นี้แก่ชนทั้งหลาย ๆ ก็จัดให้ คล้ายกับว่าเป็นการเลี้ยงส่งเขาได้สิ่งทีตนปรารถนา ขณะจะดื่มยาอายุเจื่อน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่ เป็นช่วงเวลาทีพระสารีบุตรเถระออกจากสมาบัติ พิจารณาทางเที่ยววิณฑาตของตนว่าวันนี้เราควรไปที่ไหนหนอ เห็นยาอายุเจื่อน้ำนมบ้านนายคัมพทาลิกะ จึงใคร่ครวญว่า บุรุษนั้น จักทำการสงเคราะห์เราหรือไม่ รู้ว่าเขาเห็นเราแล้วจักทำการสงเคราะห์แก่เรา เมื่อเขาทำการสงเคราะห์แล้ว เขาจะได้สมบัติใหญ่ จึงห่มจีวร ถือบาตร แสดงตนยืนอยู่ที่ประตูเรือนของนายคัมพทาลิกะ

นายคัมพทาลิกะพอแลเห็นพระเถระเท่านั้นเกิดจิตเลื่อมใส คิดว่า เราทำโจรฆาตกรรมมาช้านาน หม่ามนุษย์เป็นอันมากบัดนี้ ในเรือนเราตกแต่งยาอายุเจื่อนมไว้ พระเถระก็มายืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา เราถวายไทยธรรม แต่พระเถระผู้เป็นเจ้าเสียในเวลานี้ก็ควร ดังนี้แล้ว ออกไปนิมนต์พระเถระเข้ามานั่ง แล้วถวายยาอายุเจื่อน้ำนมลงในบาตร หลังจากเสร็จจกตกิจ พระเถระได้ออนุโมทนาแก่เขา แต่เขาไม่อาจกระทำจิตของตนให้ไปตามธรรมเทศนาของพระเถระได้ พระเถระสังเกตได้จึงถามว่า อุบาสก เหตุไร ท่านจึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามธรรมเทศนาได้ นายคัมพทาลิกะตอบว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำกรรมหยาบช้ำมานาน มนุษย์เป็นอันมากถูกข้าพเจ้าฆ่าตาย ข้าพเจ้ามีวาระลึกถึงกรรมของตนนั้นอยู่ จึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามเทศนาของท่านได้ พระเถระคิดว่า เราจักลวงบุรุษนี้จึงพูดว่า ก็ท่านได้กระทำตามชอบใจของตน หรือถูกคนอื่นให้กระทำ เขาตอบว่า พระราชาสั่งให้กระทำ พระเถระจึงพูดต่อว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นอกุศลจะมีแก่ท่านได้อย่างไรพอได้ยินอย่างนั้นด้วยความที่เขาเป็นคนเบาปัญญาเขาเข้าใจว่าอกุศลไม่มีแก่เขา เขาตั้งใจฟังธรรมทีพระเถระแสดง น้อมจิตไปตามกระแสแห่งธรรม ในที่สุดบรรลุถึงโศคาปัตติมรรค ขณะที่เขากลับจากไปตามส่งพระเถระอยู่ นางยักษิณีคนหนึ่งแปลงเพศเป็นแม่โคนม ขวิดที่อก ถึงตอนนี้ นายคัมพทาลิกะอดคิดเพชฌฆาตได้กลายเป็นอุบาสกเขาตายแล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ชีวิตของนายคัมพทาลิกะถือได้ว่าเป็นผู้โชคดีมากคนหนึ่ง ที่ได้พระเถระผู้ฉลาดด้วยอุบายเป็นกัลยาณมิตรให้ อาศัยความเป็นกัลยาณมิตรของพระเถระเป็นเหตุให้เขาได้บังเกิดในดุสิต หากไม่เช่นนั้นเขาจะต้องรับกรรมที่เขาทำไว้อย่างหนักเลยทีเดียว เรื่องของนายคัมพทาลิกะถือเป็นอุทาหรณ์เรื่องหนึ่งทีแสดงให้เห็นถึงผลกรรม อกุศลกรรมทีตนเองได้กระทำไปแล้วนั้น แม้จะพยายามบอกกับตนเองว่าทำไปเพราะความจำเป็นทำไปเพราะคนอื่นสั่งบังคับ ก็ยังรู้สึกผิดอยู่ดีไม่

อาจทำได้โดยง่าย จึงต้องระวัง พระพุทธองค์จึงสอนให้ระวังกาย วาจา ใจ สิ่งใดที่กระทำไปด้วยกาย วาจา ใจ แล้วเดือดร้อนใจภายหลังสิ่งนั้นไม่ควรทำเพราะเป็นอกุศลกรรม ตรงกันข้าม สิ่งใดที่กระทำไปด้วยกาย วาจา ใจ และไม่เดือดร้อนใจภายหลัง ระลึกรู้ก็ได้ที่ไรสงบใจสิ่งนั้นควรตั้งสมาธิมาก จะมีสักกี่คนที่โชคดีหากไม่ได้กัลยาณมิตรเขาคงลำบากไปอีกนาน

### ความเป็นกัลยาณมิตรให้พรหมณ์

พรหมณ์ธัญชานี<sup>๒๖</sup> เป็นผู้ที่คุ้นเคยกับครอบครัวของพระเถระ เขารับราชการเป็นที่เล่าลือกันว่ามักจะทำทุจริตอยู่เป็นประจำ สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน พระเถระอาศัยความเมตตาจึงช่วยเหลือเขาให้พ้นจากความเห็นผิดโดยการสนทนาถามตอบปัญหา เริ่มด้วยคำถามว่า ท่านดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทหรือ พรหมณ์ธัญชานีก็ตอบว่า ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทได้อย่างไร เพราะคนมีภาระต้องเลี้ยงดูมารดาบิดา บุตร ภรรยาและทาสบริวารอยู่ พระเถระจึงถามต่อไปว่า การอยู่อย่างนั้นถ้าหากเป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติไม่เป็นธรรม เพราะอ้างว่าคนมีภาระต้องเลี้ยงดูมารดาบิดา เป็นต้น นายนิรยบาลจะให้แก้ตัวได้หรือ พรหมณ์ตอบว่าไม่อาจแก้ตัวได้ พระเถระถามต่ออีกว่า ผู้ประพฤติดีไม่เป็นธรรมประพฤติดีผิดธรรม กับผู้ประพฤติดีไม่ผิดเพราะเหตุแห่งมารดาบิดาใครประเสริฐกว่ากัน พรหมณ์ตอบว่า ผู้ประพฤดีเป็นธรรม ประพฤดีไม่ผิดประเสริฐกว่า พระเถระจึงสรุปให้พรหมณ์ฟังว่าการทำงานที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดา โดยไม่ต้องทำบาป และได้บำเพ็ญปฏิบัติที่เป็นบุญยังมีอีกหลายทาง จนพรหมณ์ธัญชานีเกิดความเลื่อมใสและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

ตลอดเวลาที่ผ่านมาพรหมณ์ผู้นี้ได้อยู่สุขสบายบนความทุกข์ยากของผู้อื่น ดังที่กล่าวมาในเบื้องต้น การที่พระเถระได้ช่วยปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่สุจริตให้กับพรหมณ์คนนี้ ถือได้ว่าพระเถระได้ช่วยเหลือผู้คนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขอีกเป็นจำนวนมาก ประชาชนจะไม่ต้องถูกพรหมณ์ผู้นี้เอารัดเอาเปรียบอีกต่อไป การเป็นกัลยาณมิตรช่วยปรับทัศนคติผู้มีความเห็นที่ผิดคนหนึ่ง ให้เป็นผู้มีความเห็นถูก นับเป็นการช่วยเหลือที่ให้ผลกว้างขวางและยิ่งใหญ่ผลที่ได้รับ ไม่เฉพาะแต่บุคคลผู้นั้น ยังส่งผลให้ถึงผู้รอบข้างได้รับความร่มเย็นเป็นสุขไปด้วย ในวาระสุดท้ายพระเถระยังอนุเคราะห์แสดงธรรมที่เป็นปฏิบัติไปเกิดในพรหมโลก พรหมณ์ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท น้อมจิตตามพระธรรมเทศนาของพระเถระตายแล้วเกิดในพรหมโลกตามที่ตนปรารถนา

<sup>๒๖</sup> คุุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๔๕/๕๕๗.

ราชพราหมณ์<sup>๒๘</sup> อีกผู้หนึ่งเป็นพราหมณ์ดกยากในยามขรา ประสบกับความทุกข์หนักของชีวิตไม่มีที่พึ่งอื่น จึงไปอาศัยภิกษุทั้งหลายอยู่ในวัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี ช่วยคายหญ้าบ้าง กวาดบริเวณวัด และถวายน้ำล้างหน้าบ้วนปาก น้ำล้างมือล้างเท้าแก่ภิกษุทั้งหลาย มีศรัทธาในพระศาสนาอยากบวชเป็นพระภิกษุ แต่ไม่มีภิกษุรูปใดยอมสงเคราะห์บวชให้ เพราะเห็นว่าราชพราหมณ์แก่แล้ว เกรงจะเป็นผู้มีทิฏฐิมานะว่ายากสอนยาก

วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลก ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งอหัตผลของราชพราหมณ์ จึงเสด็จไปยังที่ที่พราหมณ์กวาดลานวัดอยู่ ตรัสถามว่าได้รับการสงเคราะห์อะไรจากภิกษุทั้งหลายบ้าง พราหมณ์กราบทูลว่าได้อาหารพอยังชีพอาศัยหลับนอน สิ่งที่เขาต้องการที่สุดคือการได้บวชในศาสนาแต่ไม่มีภิกษุรูปใดยอมบวชให้ด้วยเห็นว่าแก่แล้ว พระศาสดาทรงปรารถนาเรื่องราชพราหมณ์นี้เป็นเหตุ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถาม ท้ามกลางสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายในบรรดาภิกษุจำนวนเท่านั้น ใครเคยได้รับอุปการะแม้เพียงเล็กน้อยจากราชพราหมณ์บ้าง เมื่อภิกษุอื่นๆ นั่งอยู่ พระสารีบุตรจึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าพระองค์ระลึกได้ วันหนึ่งข้าพระองค์ออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ราชพราหมณ์ได้ให้อาหารทัพพีหนึ่งแก่ข้าพระองค์

พระองค์ทรงมอบให้เป็นภาระของพระสารีบุตรเถระให้เป็นอุปชฌาย์ราชพราหมณ์ได้บวช มีความปีติความสดชื่นชื่นชมยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่คอยและหวังมาเป็นเวลานาน ประหนึ่งพื้นปฐพีอันแห้งผากแตกกระแหงเพราะขาดน้ำเมื่อได้ฝนหลั่งลงอย่างหนักย่อมชุ่มชื้นกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันพลัน พร้อมทั้งจะเป็นบ่อเกิดแห่งพืชพันธุ์อันอุดมเป็นที่ชื่นชมยินดีแก่สัตว์ทั่วไปปฐพี หลังจากบวชแล้วก็เชื่อว่าสบายทุกอย่าง มีความลำบากเรื่องอาหารการขบฉัน แต่ท่านก็อดทนไม่เคยปริปากบ่นเพราะเรื่องนี้

พระธรรมเสนาบติ ได้ทราบความลำบากเรื่องอาหารของพระราชาผู้เป็นสัทธาวิhariกของตน จึงชวนช่วยช่วยเหลือโดยการนำไปสู่ที่จาริกต่างๆ มีภิกษุตามไปน้อย จึงไม่ลำบากด้วยอาหารขบฉันพระราชาก็ได้อาศัยให้อินทรีย์มีความรื่นเริงขึ้น มีผิวพรรณผ่องใสขึ้น ในขณะที่จาริกอยู่นั้นพระสารีบุตรก็พร่ำสอน อบรม และตักเตือนพระราชาอยู่เนืองๆ ว่าสิ่งนี้ควรเว้น สิ่งนี้ควรทำ แม้จะเป็นพระแก่ แต่เป็นพระแก่ที่ว่าง่าย สอนง่าย รับโอวาทด้วยความเคารพปฏิบัติตามโอวาทของพระสารีบุตรอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่นานนักก็ได้สำเร็จพระอรหัตผล ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสถาม พระสารีบุตรว่า หากได้สัทธาวิhariกอย่างพระราชาจะรับได้สักเท่าใด พระเถระตอบว่ารับได้ไม่จำกัด

แสดงให้เห็นว่าคนดีแม้มีมากก็ไม่หนักส่วนคนชั่วแม้มีน้อยก็หนักแผ่นดินบางคนหนักจนแผ่นดินรับไว้ไม่ไหว ถูกแผ่นดินสูบไปก็มี คนดีแม้อยู่มากก็ไม่วุ่นวาย ไม่เดือดร้อน ส่วนคนชั่ว

<sup>๒๘</sup> จุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๖๐/๒๘๖.

อยู่กับเพียงจำนวนน้อยก็วุ่นวายเดือดร้อน ผู้น้อยที่ว้ากสอนยาก แม้เพียงคนเดียวก็เป็นที่น่าใจของผู้ใหญ่ ถ้าว่างสอนง่าย แม้มีจำนวนมากก็ไม่ก่อความหนักใจให้ มีแต่ให้ความโปร่งใจเบาใจและชื่นใจ เพราะทำอะไรพูดอะไรก็ถูกใจไปหมด เป็นที่ยอมรับกันว่าคนสอนยากนั้นมีอยู่ ๒ พวก คือ พวกหนึ่งมีทิฐิมานะจัดกระด้าง ไม่ยอมรับฟังโอวาท อีกพวกหนึ่งรับฟังโอวาทไม่กระด้างแต่มีสติปัญญาน้อย ไม่สามารถเข้าใจในคำสอนได้โดยง่าย ต้องคอยเซ็น คอยชี้ จี้ให้ทำ เขาไม่มีปัญญาเครื่องพิจารณาด้วยตนเอง ว่าอะไรควรทำอย่างไร ให้เหมาะสมเป็นเรื่องๆ ไป คนอย่างนี้เป็นศิษย์ก็เป็นศิษย์ที่หนักใจเหนื่อยใจครูอาจารย์ เป็นผู้อาศัยก็เป็นที่น่าเหนื่อยใจหนักใจของเจ้าของสถานที่ การใช้ให้คนโง่งทำงาน บางทีก็เหนื่อยกว่าที่ตัวเองเสียอีก เหนื่อยใจ เพราะเขาทำงานให้ผิดให้เสีย การตามแก้ความผิดความเสียหายของงานนั้น เป็นความเหน็ดเหนื่อยทั้งทางกายและใจ เริ่มทำใหม่เสียเองยังจะสบายกว่า อย่างน้อยก็เป็นความสบายใจ เพราะฉะนั้นคนที่มีนิสัยคืออยู่แล้ว การฝึกคนให้เป็นผู้มีสติปัญญาดีเฉลี่ยवलลาด

#### ความเป็นกัลยาณมิตรให้กับบุคคลนอกพระศาสนา

พระภิกษุในพระพุทธศาสนา บุคคลทั่วไปที่พระสารีบุตรเถระเป็นกัลยาณมิตรให้ความช่วยเหลือในหลักธรรม หลักการปฏิบัติ หลักการดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีผู้สนใจที่เป็นนักบวชนอกพระศาสนาที่เข้ามาสอบถามสนทนาเรียนรู้ทางพันทุกซ์ ที่โดดเด่นมากคงเป็นขัมพูชาทกปริพาชก ซึ่งคำถามแต่ละคำถามนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใคร่ศึกษาทั้งนั้น คิดว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่ถือว่าตนเองเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ไม่เคยมีความสงสัย หรือเคยสนใจในปัญหาเหล่านี้ เหมือนกับขัมพูชาทกปริพาชกเลยก็ว่าได้ อย่างเช่น ที่เขาสงสัยว่า ที่เรียกว่า นิพพาน ๆ นิพพานเป็นอย่างไร อรหัต อรหัต เป็นอย่างไร ใครเป็นธรรมวาที ใครเป็นผู้ปฏิบัติดีในโลก ใครเป็นผู้ไปดีแล้วในโลก การประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการอะไร ที่ว่าโล่งใจ ๆ นั้นถึงความโล่งด้วยเหตุเพียงใด เวทนา มีเท่าไร อาสวะมีเท่าไร ที่เรียกว่าอวิชชาๆ อวิชชาคืออะไร ตัณหามีเท่าไร โอรหะมีเท่าไร อุปาทานมีเท่าไร ภพมีเท่าไร ทุกข์มีเท่าไร สักกายะคืออะไร อะไรเป็นสิ่งที่ทำได้ยากในธรรมวินัยนี้ เมื่อได้รับคำตอบในแต่ละข้อว่ามีอะไร เป็นอย่างไรแล้ว ถามต่อว่ามีมรรควิธีที่จะถึงไหม ถึงได้อย่างไร พระสารีบุตรเถระมีเมตตาตอบให้ทุกข้อสงสัย มีความหมายใจความสำคัญ<sup>๒๕</sup> ดังนี้

๑. ปัญหาเรื่องนิพพาน คือ ขัมพูชาทกปริพาชกถามว่า นิพพานเป็นอย่างไร รู้แจ้งได้อย่างไร พระเถระตอบว่า นิพพาน คือ ความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ รู้แจ้งได้ด้วยอริยมรรค ๘

๒. ปัญหาเรื่องอรหัต คือ ขัมพูชาทกปริพาชกถามว่า อรหัตเป็นอย่างไร รู้แจ้งอย่างไร พระเถระตอบว่า อรหัต คือ ความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ รู้แจ้งได้ด้วยอริยมรรคมืองค์ ๘

<sup>๒๕</sup> ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๑๔/๒๒๕.

๓. ปัญหาเรื่องผู้เป็นธรรมวาที คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า ใครคือธรรมวาที ใครคือผู้ปฏิบัติ ใครคือผู้ไปดีแล้ว พระเถระตอบว่า ธรรมวาทีคือ ผู้แสดงธรรมเพื่อละอกุศลธรรม ๓ ประการ ผู้ปฏิบัติคือ ผู้ปฏิบัติเพื่อละธรรมอกุศลธรรม ๓ ประการนั้น และผู้ไปดี คือ ผู้ละผู้ตัดรากถอนโคนอกุศลธรรมเหล่านั้น เมื่อถามว่าละได้อย่างไร ก็ตอบว่า ละได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๔. ปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์ของการประพาศพรหมจรรย์ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า พระเถระประพาศพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อต้องการอะไร พระเถระตอบว่า เพื่อกำหนดรู้ทุกข์ ถามว่า กำหนดรู้ได้อย่างไร ตอบว่า รู้ได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๕. ปัญหาว่าด้วยผู้ถึงความโล่งใจ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า ด้วยเหตุเท่าไร ภิกษุจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงความโล่งใจ พระเถระตอบว่า ด้วยการรู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากผัสสาตนะ ๖ ประการ ตามความเป็นจริง ถามว่า ถึงได้อย่างไร ตอบว่า ถึงได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๖. ปัญหาเรื่องเวทนา คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า เวทนามีเท่าไร กำหนดรู้ได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๓ ประการ กำหนดรู้ได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๗. ปัญหาเรื่องอาสวะ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า อาสวะมีเท่าไร ละได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๓ ประการ ละได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๘. ปัญหาเรื่องอวิชชา คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า อวิชชามีเท่าไร ละได้อย่างไร พระเถระตอบว่า คือ ความไม่รู้หรือสงสัย ๔ ละได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๙. ปัญหาเรื่องตัณหา คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า ตัณหามีเท่าไร ละได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๓ ประการ ละได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๐. ปัญหาเรื่องโอฆะ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า โอฆะมีเท่าไร ละได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๓ ประการ ละได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๑. ปัญหาเรื่องอุปาทาน คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า อุปาทานมีเท่าไร ละได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๔ ประการ ละได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๒. ปัญหาเรื่องภพ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า ภพมีเท่าไร กำหนดรู้ได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๓ ประการ กำหนดรู้ได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๓. ปัญหาเรื่องทุกข์ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า ทุกข์มีเท่าไร กำหนดรู้ได้อย่างไร พระเถระตอบว่า มี ๓ ประการ กำหนดรู้ได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๔. ปัญหาเรื่องสักกายะ คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า สักกายะคืออะไร กำหนดรู้ได้อย่างไร พระเถระตอบว่า คืออุปาทานชั้น ๕ กำหนดรู้ได้ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๕. สุกท้ายปัญหาเรื่องสิ่งที่ทำได้ยาก คือ ชัมพูชาทกปริพาชกถามว่า ในธรรมวินัยนี้ (พระพุทธศาสนา) อะไรที่ทำได้ยาก พระเถระตอบว่า การบรรพชา ความยินดียิ่งและการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถามว่า ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จะบรรลुเป็นพระอรหันต์ใช้เวลานานเท่าใด พระเถระตอบว่า ไม่นาน

เมื่อจบการสนทนาแต่ละปัญหา ชัมพูชาทกปริพาชก กล่าวสรรเสริญว่า ท่านสารีบุตรมรรคคือจริงหนอ ปฏิปทาดีจริงหนอ ควรที่จะไม่ประมาท ยังผลให้ปริพาชกเกิดความเลื่อมใส นอกจากนี้ยังมีปริพาชกอีกหลายท่าน ที่ถามคำถามในทำนองนี้และได้รับคำตอบเป็นที่ชื่นใจ จะเห็นว่าพระสารีบุตรเถระท่านแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้คน โดยไม่ได้มองว่าเป็นใครขอเพียงสนใจเข้าไปนั่งใกล้ สอบถามสิ่งที่ตนเองอยากรู้ แล้วจะได้รับคำตอบไขข้อสงสัยที่ติดค้างมานาน

#### ๔.๔ บทบาทการเป็นกัลยาณมิตรต้นแบบให้กับสังคมด้านขยายความหลักธรรม

นอกจากความเป็นกัลยาณมิตรต่อบุคคลตามฐานะต่างๆ โดยตรงแล้ว สิ่งหนึ่งที่พระเถระท่านได้ฝากไว้ให้เป็นกัลยาณมิตรทางธรรมตราบเท่าทุกวันนี้ คือบทบาทในฐานะผู้เป็นต้นแบบอธิบายขยายความหลักธรรมที่พระพุทธองค์แสดงไว้ ตัวอย่าง การอธิบายพุทธพจน์ตามแนวของท่านนั้น บัณฑิตผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้การยอมรับกันว่าเป็นแบบอย่างที่พระอรธกถาจารย์ได้ยึดเป็นแนวทางในการแต่งคัมภีร์อรรถกถาในเวลาต่อมา และถือได้ว่าพระเถระท่านได้ฝากผลงานที่มีความสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่ออนุชนรุ่นหลังที่มีความสนใจอย่างกว้างขวาง

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์ที่จารึกหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นคำสอนของพระพุทธองค์และหลักธรรมที่เป็นเถระกถา ในส่วนสุภายิตทั้งหลายเนื้อหาและส่วนที่เป็นหลักธรรมที่เป็นบางเรื่องพระสารีบุตรเถระมีส่วนเติมเต็ม ในการอรรถาธิบายขยายเนื้อความให้สมบูรณ์ เพื่อเป็นการจำแนกหลักธรรมทั้งอรรถและพยัญชนะให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น คัมภีร์ที่พระสารีบุตรเถระได้พรรณานำเนื้อความขยายพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

๑. คัมภีร์มหานิเทศ หมายถึง คัมภีร์ที่อธิบายขยายความที่พิสดารมาก หรือการอธิบายที่ยิ่งใหญ่กว้างขวาง จัดเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ พระเถระท่านได้ยกเอาพระสูตรซึ่งเป็นพุทธพจน์ แต่ละสูตรขึ้นมาตั้งเป็นหัวข้อ แล้วอธิบายให้ภิกษุทั้งหลายฟังทีละคำ ทีละตอน ตั้งแต่ต้นจนจบ ด้วยวิธีการอธิบายถึง ๕ แบบ จึงให้ความหมายอย่างละเอียดลึกซึ้ง กว้างขวาง พิสดารยิ่ง สมบูรณ์ทั้งในด้านอรรถและพยัญชนะช่วยผู้ศึกษาให้เข้าใจหลักธรรมที่เป็นโลกุตตระและสุญญตา ช่วยผู้ปฏิบัติให้บรรลุคุณวิเศษคือ มรรค ผล นิพาน ช่วยขจัดอุปสรรคแห่งการปฏิบัติธรรมให้หมดไป เป็นบ่อเกิดความรู้อันประเสริฐแก่พระโยคาวจร เป็นเหตุให้พระธรรมกลีกลงแสดงธรรมได้ไพเราะเป็นพิเศษ ช่วยผู้กลัวทุกข์ในสังสารวัฏให้หลุดพ้นจากทุกข์นั้นได้



๒. คัมภีร์จูฬนิทส เป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๐ จูฬนิทส หมายถึง คัมภีร์อธิบายขยายความที่ไม่กว้างขวางมากนัก แต่ความหมายลึกซึ้งนั้นไม่แพ้มหานิทส อาจเป็นเพราะว่ามีเนื้อหาที่สำคัญน้อยกว่า จึงเรียกว่า จูฬนิทส เป็นคัมภีร์ที่แยกออกมาจากมหานิทส เป็นคัมภีร์แนวอรรถถาที่ยกเอาพุทธพจน์มาตั้ง แล้วอธิบายขยายความแต่คำ แต่บท ด้วยวิธีการอธิบายทั้ง ๕ แบบ เหมือนกับมหานิทส เนื้อหาในจูฬนิทสนี้ พระสารีบุตรเถระท่านนำปัญหาของมาณพ ๑๖ คน ซึ่งเป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรีมาอธิบาย

๓. คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ซึ่งเป็นพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑ เป็นคัมภีร์อีกเล่มหนึ่ง ซึ่งเป็นผลงานแนวอภิธรรมของท่านพระสารีบุตรเถระ อัครสาวกฝ่ายขวาของพระพุทธเจ้า และถือว่าเป็นปกรณ์ทางกัมมัฏฐานเล่มแรกของพระพุทธศาสนา เป็นต้นแบบของคัมภีร์วิมุตติมรรค (ทางแห่งความหลุดพ้น) ของพระอุปลิสสะเถระ และคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ทางแห่งความบริสุทธิ์) ของพระพุทธโฆสเถระ

ในส่วนที่เป็นปฏิสัมภิทามรรค มีวิธีดำเนินการแจกแจงเนื้อหาอย่างเป็นระบบแบบแผนเป็นลักษณะเฉพาะของตน กล่าวคือในแต่ละหมวดแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่เป็นอุทเทส(บทตั้ง) และนิทเทส (บทขยาย)

ประการแรกส่วนอุทเทสมิที่มีมา ๓ แห่ง คือ (๑) มาจากพระพุทธภาษิตโดยตรง (๒) มาจากภาษิตของท่านพระอานนท์ หมายถึงพระพุทธรวณะที่พระอานนท์รับฟังมาจะพระผู้มีพระภาคแล้วนำมาบอกกล่าวแก่เพื่อนสหธรรมิกทั้งหลายในโอกาสต่างๆ (๓) เป็นภาษิตของท่านพระสารีบุตรเอง หมายถึงพระพุทธรวณะที่ท่านพระสารีบุตรได้สดับรับมาจากพระผู้มีพระภาคในโอกาสต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในที่นี้ตามความเหมาะสม โดยปกติถ้าบทตั้งใดเป็นพระพุทธรวณะโดยตรงหรือที่เป็นภาษิตของท่านพระอานนท์ ท่านพระสารีบุตรจะอ้างที่มาไว้ด้วย ถ้าบทตั้งใดมิได้อ้างไว้ ให้เข้าใจว่าเป็นภาษิตของท่านเอง

ประการที่สองส่วนที่เป็นนิทเทส ได้อธิบายด้วยนัยและอรรถต่าง ๆ อย่างวิจิตรพิสดาร โดยยกบทอุทเทส ดังกล่าวในข้อ ๑ มาตั้งเป็นคำปฐจนาแล้ววิชันจนได้ความแจ่มแจ้ง โดยเริ่มต้นจากการนิยามคำแล้วขยายความบทนิยามด้วยการยกหมวดธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารับรองทำนองเดียวกับที่ท่านใช้ในมหานิทสและจูฬนิทส

นอกจากนี้ยังมีผลงานที่เป็นกัลยาณมิตรทางธรรม ซึ่งถือว่าเป็นมรดกธรรมแก่ชนรุ่นหลัง และเพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง โดยการเสนอให้มีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะดวกแก่การศึกษา ซึ่งจะทำให้พระธรรมวินัยเจริญมั่นคงสืบไปในอนาคต ดังปรากฏในสังคิติสูตรท่านพระสารีบุตรแสดงในที่ประชุมสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธองค์ประทับอยู่ด้วย ณ ท้องพระโรงหลังใหม่ชื่ออุทปกตะกะของพวกมัลลกะศรัย กรุงปาวา แคว้น

มัลละ โดยปรารถนาความแตกสามัคคีของสาวกนิครนถ์ หลังจากนิครนถ์นำกฎบัตรฉบับนี้มาไม่นาน โดยท่านได้ชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายพร้อมใจกันทำสังคายนา ดังมีเนื้อความว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมอะไรเล่าที่พระผู้มีพระภาคของเราตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ พวกเราทั้งหมดนี้ แหละพังทำสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”<sup>๓๐</sup>

บทบาทอีกอย่างหนึ่งที่พระสารีบุตรเถระแสดงออกมา เป็นที่ปรากฏและถือว่าเป็น ต้นแบบแห่งการเรียบเรียงเนื้อหาที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นการจัดหมวดหมู่ พุทธพจน์ของพระพุทธองค์ ดังที่ปรากฏอยู่ในทศสูตรสูตร มีเนื้อความย่อว่า “เมื่อพระสารีบุตรแสดง ธรรมจบลงพระผู้มีพระภาคตรัสชมเชยว่าเป็นความคิดที่ดี ต่อมาท่านได้เสนอวิธีการจัดหมวดหมู่ ธรรมะให้พิสดารขึ้นไปอีก การแสดงตัวอย่างการจัดหมวดธรรมไว้ ๑๐ หมวด คือหมวดธรรมที่มี หัวข้อเดียว จนถึงหมวดธรรมมี ๑๐ หัวข้อเพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อผู้ที่ศึกษา”<sup>๓๑</sup> ลักษณะการ แบบนี้ถือเป็นตัวอย่างของการทำสังคายนาหลักพุทธพจน์เบื้องต้น และถือเป็นการรื้อกรองพระ ธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ อีกทั้งยังเป็นปฐมบทแห่งการปฐมสังคายนา ซึ่งถือว่าเป็นคุณูปการต่อ อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยและรักษาพระพุทธพจน์สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

#### ๔.๕ วิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระที่มีต่อบุคคลอื่นและแสดงออกมาเป็น รูปธรรม ทำให้สามารถสรุปได้สองระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะแรก ในช่วงที่ท่านเกิดเป็นสรทคามานพ พิจารณาเห็นว่าการดำเนินชีวิตไร้แก่น สาร หารสาระของชีวิตไม่ได้ การแสวงหาทรัพย์สมบัติ การตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้ก็ดี ไม่อาจ ปกป้องความตายที่เข้ามาหาตลอดเวลา จึงไปชวนสิริวัตน์กุกุมพ็ผู้เป็นเพื่อนเพื่อออกบวชแสวงหา โมกขธรรม แต่ถูกปฏิเสธ คิดว่าในยามที่ตายจากโลกนี้ วัตถุสิ่งของที่แสวงหามาได้ก็ดี ญาติมิตร สหายเพื่อนพ้องก็ดีไม่อาจนำไปได้ต้องจากไปผู้เดียว เมื่อพิจารณาได้อย่างนี้จึงออกบวชแต่ผู้เดียว กระทั่งได้พบพระอโนมทัสสีพุทธเจ้า และได้ปรารถนาพระอัครสาวกที่หนึ่ง จากนั้นไปชวนให้ สิริวัตน์กุกุมพ็ผู้เป็นเพื่อนให้สร้างเหตุ คือ ถวายมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็น ประมุขแล้ว ตั้งจิตปรารถนาเป็นอัครสาวกที่สอง นี่เป็นครั้งแรก

<sup>๓๐</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๒๔๗

<sup>๓๑</sup> คุรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๐/๖๖๗

ครั้งที่สอง คือตอนที่ท่านเป็นอุปติสสปริพาชก ได้พบกับพระอัสสชิเถระขณะออกบิณฑบาตกระทั่งได้สนทนาธรรม ฟังธรรมจากพระเถระแล้วบรรลुพระโสดาบันก็ไม่ได้ลืมข้อสัญญาที่ให้กันไว้ว่า หากใครพบอมตธรรมก่อนของงบอกให้แก่กัน กระทั่งได้แสดงธรรมตามที่ตนบรรลุมอบอกให้โกณฑิตะได้บรรลुเป็นพระโสดาบันขณะที่ฟังธรรมจบลง

ครั้งที่สาม คือ หลังจากที่ตนเองบรรลुแล้วก็นึกถึงสังยุชยปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ เป็นสิ่งที่พระเถระท่านทราบคือว่า ลัทธิตำสอนของสำนักอาจารย์สังยุชยนั้นยังไม่ใช่แก่น หรือเป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต คือไม่อาจเป็นที่พึ่งได้จริง จึงได้ไปเล่าในสิ่งที่ตนได้บรรลุมาและชักชวนสังยุชยผู้เป็นอาจารย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยกัน แม้ว่าการชักชวนของท่านในครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นคือ ท่านมีความกล้าหาญที่จะชักชวนผู้เป็นอาจารย์ไปหาบุคคลอื่น ทั้งที่ผู้เป็นอาจารย์ไม่มีความเลื่อมใสในบุคคลนั้นมาก่อน แสดงให้เห็นอุปนิสัยแห่งความเป็นกัลยาณมิตรที่ติดตัวท่านด้วยดีตลอดมา<sup>๓๒</sup>

แสดงให้เห็นว่า บางครั้งบุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้กระทำหน้าที่ของตนตามเหตุอันควรแล้วก็ตาม ไม่อาจหวังผลให้สำเร็จตามที่ปรารถนาได้ อย่างในกรณีของอาจารย์สังยุชยปริพาชก ผู้มีศิษย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรซึ่งทางที่ดีมีสาระกว่า ก็ไม่อาจยอมรับได้ เพราะถือตามความเห็นของตนจนเกินไป ไม่มีพื้นที่ทางความคิดพอสำหรับไว้เพื่อคำแนะนำที่ดี เป็นทำนองเดียวกับที่นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ว่า แม้จะอยู่ใกล้บัณฑิตก็ไม่รับรู้ธรรมรู้ธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้อรสแกลง กัลยาณมิตรจะมีความสำคัญขนาดไหนก็ตามคงไม่ใช่สูตรแห่งความสำเร็จทุกอย่าง แท้จริงองค์ประกอบหรือปัจจัยที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้แสวงหากัลยาณมิตรด้วยว่า มีความพร้อมมากแค่ไหน ที่จะเข้าไปนั่งใกล้ผู้รู้ พร้อมแค่ไหนที่จะรับฟังข้อคำหนิ พร้อมแค่ไหนที่จะยอมปรับปรุงและพัฒนาในส่วนที่บกพร่อง นอกจากความเมตตากรุณาของผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ต้องใช้ความอดทนใช้อุบายวิธีการต่างๆ เพื่อให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจถูกแล้ว ผู้หวังความเจริญในชีวิตต้องทำตัวเหมือนดังภาชนะที่ว่างอยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งจะรองรับสิ่งใหม่ๆ ที่ดี และเป็นสาระกว่า จึงจะเกิดผลได้เต็มที่

ระยะที่สอง คือหลังจากที่ได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว เป็นช่วงเวลาถึง ๔๔ พรรษา ที่พระเถระท่านใช้ความมีปัญญาของท่านถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการเป็นกัลยาณมิตรโดยการเทศนาสอนธรรม สนทนาให้คำปรึกษาแก่ผู้ต้องการ ได้ตอบปัญหา คอยชี้แนะบอกทางที่เป็นสัมมาปฏิบัติแก่พุทธบริษัททั้งสิ้น ให้ได้ผลสำเร็จตามลำดับ แม้กระทั่งบุคคลนอกพระพุทธศาสนาผู้ไม่เลื่อมใสพระรัตนตรัยมาก่อน หลังจากได้สนทนา หรือได้ตอบปัญหากับท่านแล้วเกิดเป็นสัมมาปฏิญาณบุคคล ถึงกับยอมละทิวาณิคมที่เคยยึดถือมา หันมานับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแทน ยังมีบางคนไม่ถึงกับยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา การได้สนทนา ได้ตอบปัญหากับท่านก็

<sup>๓๒</sup> คุรยละเอียคใน พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๗.

ได้คลายความสงสัยเกิดทัศนะใหม่ ถือเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างต่างศาสนิก แม้วาระสุดท้ายของชีวิตพระเถระท่านยังแสดงแบบอย่างแห่งกัลยาณมิตร ทั่วๆ ที่ท่านดับกิเลสได้สิ้นเชิงแล้ว ตัวท่านเองอยู่เหนือบุญเหนือบาปไม่มีความผิดเพราะเรื่องนี้สำหรับตัวท่าน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่านบางรูปที่เคยคิดล่วงเกินทางกาย วาจา ใจ ได้เปิดใจให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยท่านเองเป็นผู้เริ่มกล่าวเปิดประเด็นว่า บรรดาภิกษุทั้งหลายที่เคยติดตามอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลาหลายปี บางครั้งได้แสดงพฤติกรรมทาง กาย วาจา ไม่เป็นที่ถูกใจ หรือทำให้ท่านทั้งหลายขัดเคืองขอถือโอกาสสุดท้ายให้อภัยแก่ท่าน ตอนสุดท้ายภิกษุทั้งหลายนอกจากไม่กล่าวโทษแล้วยังทำสามัคคีธรรมแก่พระเถระ ซึ่งเป็นแบบอย่างของพระอริยะให้อุณหรรุ่นหลัง ได้ถือเป็นแบบอย่าง กระทั่งทุกวันนี้

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้  
ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งพบว่า กัลยาณมิตร นอกจากมีความหมายถึงบุคคลซึ่งเป็นเพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคย เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษาที่มีความเอื้อโย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อที่ดั่งงาม ผู้มีจิตที่หวังดีหวังประโยชน์แก่ผู้ดูแลตนเองและผู้อื่นแล้ว ยังมีความหมายรวมถึงสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาและสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ตีทุกอย่าง ที่เกื้อกูล ชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยวิธีการฟัง การสนทนา ปรีชา ชักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ เพียงแต่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้นก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะผู้ยินดีในกุศลธรรมคือผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเองต่อไปเราจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทางรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่าการช่วยชี้แนะบอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็ถือได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์แล้ว

ส่วนประเภทของกัลยาณมิตรมี ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ กัลยาณมิตรทางโลก และกัลยาณมิตรทางธรรม กัลยาณมิตรทางโลก แนะนำวิธีแสวงหาทรัพย์สมบัติ หรือเครื่องอำนวยความสะดวกและถือว่ามีเป็นกัลยาณมิตรเบื้องต้น เพราะคนๆนั้นสามารถอำนวยความสะดวกตามที่ตนประสงค์ ส่วนกัลยาณมิตรทางธรรม ไม่ใช่มองเพียงแค่ว่าอะไรจากใคร หากต้องมองข้ามจุดนั้นและพิจารณาว่าสิ่งที่ได้นั้นสามารถทำให้ยกระดับชีวิตจิตใจให้ดีขึ้น ทำให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้หรือไม่ นอกจากนี้ยังสามารถแยกได้อีก ๒ ประเภท คือ กัลยาณมิตรภายใน กับกัลยาณมิตรภายนอก กัลยาณมิตรภายใน คือ บรรดากุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดจากการได้ฝึกฝนอบรม ถูกปลูกฝังไว้ในใจของบุคคล ส่วนกัลยาณมิตรภายนอก คือ บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราทั้งหมดที่ช่วยให้เราเกิดการพัฒนา ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ผู้มีธรรมภายใน แม้จะไม่มีกัลยาณมิตรที่เป็นบุคคลคอยแนะนำสั่งสอนก็ตาม ถือว่า ผู้นั้นได้กัลยาณมิตรที่แท้จริงแล้ว เพราะธรรมในใจจะเป็นตัวคอยชี้โทษ ตักเตือน แนะนำอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่าการได้กัลยาณมิตรภายนอก เพราะว่ากัลยาณมิตรภายนอกไม่อาจอยู่ตักเตือน และแนะนำ ชี้โทษได้ตลอดเวลา เหมือนดังกัลยาณมิตรภายในไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน ตื่น ทำ พูด คิด จะติดตามผู้นั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่ขาดสายตา กัลยาณมิตรมี

ความสำคัญได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูด เป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะป็นประโยชน์ทางโลก หรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันกั้นอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะมาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรม กัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ใครเป็นกัลยาณมิตรหรือไม่เป็นทราบได้โดยการสังเกตดูที่ความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ เมื่อคบบุคคลใดแล้ว อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป บุคคลนี้ไม่ควรคบ ตรงกันข้าม หากคบบุคคลใดแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น บุคคลนี้ควรคบแม้จะถูกขบไล่ก็ควรเข้าไปหา และนั่งใกล้ นอกจากนี้ท่านให้เลือกคบผู้ที่เสมอกันด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา หรือสูงกว่าตน เพราะจะทำให้ไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย แต่ก็ยังไม่ห้ามเสียทีเดียว หากมีความจำเป็นต้องคบกับคนพาล หรือผู้ที่ต่ำกว่าตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ท่านแนะนำให้คบหาในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรให้ผู้นั้น ช่วยแนะนำช่วยนำ เพื่อให้เขาพ้นจากความเป็นคนพาล ช่วยให้เห็นถูกเกิดปัญญาสามารถพึ่งพาตนเองได้ คบเพื่ออนุเคราะห์

แนวคิดและหลักการที่แท้จริงของผู้เป็นกัลยาณมิตร คือ ดึงบุคคลที่อยู่ในระดับความคิด ความเข้าใจต่อชีวิตที่ต่ำ ขึ้นมาในระดับที่ควรจะเป็น แล้วคอยหาอุบายวิธีส่งเสริมให้ดีขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือเป็นผู้ดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาแสดงให้เห็น ให้มีความหวัง ส่วนผู้แสวงหากัลยาณมิตร คือผู้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ สิ่งที่จะเป็นตัวช่วยให้ประสบผลสำเร็จ เป็นตัวสร้างความมั่นใจแก่ผู้รับการช่วยเหลือได้ บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร คือ ผู้เป็นกัลยาณมิตรจะต้องเป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล เป็นที่เจริญใจ จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม เป็นผู้สามารถว่ากล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หดกำลังใจ หดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ บางครั้งบอกกล่าวแล้วแต่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถาม เป็นผู้อดต่อถ้อยคำสูงๆ ต่ำๆ ได้ เป็นผู้ที่กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องทีลึกลับซึ่งได้สามารถนำไปเข้าถึงสิ่งที่ลึกลับให้ยิ่งขึ้นไป สุดท้ายไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ หรือในทางที่เสียหาย คือป้องกันไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ชักชวนให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคิดเป็นสุข

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่สองพบว่า พระสารีบุตรเถระท่านเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตทั้งทางโลก และทางธรรม ทางโลกท่านกำเนิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลมีฐานะทางการเงินมั่นคงระดับมหาเศรษฐี ด้านการศึกษา สำเร็จการ ศึกษาถึง ๑๘ ศาสตร์ เป็นชีวิตที่พริ้วพร้อมไปด้วยความสุข แต่กระนั้นก็ไม่ได้ติดใจอยู่กับสิ่งที่มีอยู่เหล่านั้น ได้อาศัยบารมีที่สั่งสมมาในอดีตบวกกับความเป็นผู้ใฝ่รู้ในปัจจุบันเป็นเหตุให้ต้องแสวง หาทางพ้นจากทุกข์ โดยเริ่มจากการเป็นปริพาชก ต่อด้วยการเข้ามาสู่ในพระธรรมวินัย ได้รับมอบตำแหน่งเป็นพระธรรมเสนาบดี อัครสาวกผู้เลิศด้านปัญญา ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาอีกหลายประการ เช่น เป็นผู้มีความกตัญญู เป็นผู้อ่อนน้อม อีกทั้งเป็นที่รัก และได้รับการยกย่องยอมรับในคุณธรรมด้านต่าง ๆ จากเพื่อนพรหมจารีเป็นเอกประการ โดยเฉพาะกับความมีน้ำใจ ความเป็นกัลยาณมิตรของท่านนั้นได้แผ่ขยายไปสู่ยังผู้คนทุกระดับ ไม่เฉพาะแต่พุทธบริษัท รวมไปถึงผู้คนนอกพระศาสนาที่ไม่มีความเลื่อมใส เพียงแต่เป็นผู้สนใจที่จะศึกษา พระเถระท่านยินดีเป็นที่พึ่ง เป็นคู่สนทนา ได้ตอบปัญหา คอยชี้แนะบอกทางที่เป็นสัมมาปฏิบัติให้ได้ผลสำเร็จตามลำดับ มีจำนวนไม่น้อยหลังจากได้สนทนา หรือได้โต้ตอบปัญหาของท่านแล้วเกิดเป็นสัมมาปฏิญาณศรัทธา หันมานับถือ พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแทน เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อมา

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระสามารถแยกสรุปได้ ๒ ประเด็น คือ ความเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นหรือสังคม ความเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง ความเป็นกัลยาณมิตรในส่วนนี้ พบว่า ท่านเป็นผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาคือเป็นผู้มีปัญหา มีความเข้าใจต่อชีวิตค่อนข้างเชิงไปทางความจริงมากกว่าผู้คนโดยทั่วไป เช่น ตอนที่ท่านเกิดเป็นสรวทามานพ พิจารณาเห็นว่า การดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ในขณะนี้ไร้แก่นสาร หาสาระของชีวิตไม่ได้ การแสวงหาทรัพย์สมบัติก็ดี การตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้ก็ดี ไม่อาจปกป้องความตายที่เข้ามาหาตลอดเวลา จึงไปชวนสิริวัฒนกุลกุมภีผู้เป็นเพื่อนเพื่อออกบวชแสวงหาทางพ้นทุกข์ด้วยกัน แม้จะถูกปฏิเสธ ก็คิดว่าในยามที่ตายจากโลกนี้วัตถุสิ่งของที่แสวงหามาได้ก็ดี ญาติมิตรสหายเพื่อนพ้องก็ดี ไม่อาจนำไปได้ ต้องจากไปผู้เดียว เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ จึงออกบวชแต่ผู้เดียวนี้คือการเข้าใจต่อชีวิตที่ใกล้ต่อความจริงที่สุดก่อนจะเป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้อื่น ท่านต้องเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง โดยการยินดีสละอกุศลธรรมทั้งหลาย สั่งสมกุศลธรรมเป็นต้นว่า ความเคารพ ความกตัญญู ความอ่อนน้อม พรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุธรรม ๔ สัมปยุตธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ สติสัมปชัญญะ ขันติธรรม เป็นผู้ใฝ่ดีมาโดยตลอด กระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์จึงได้ยุติลง และอีกส่วนหนึ่งได้แก่ ความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นหรือสังคม ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระในส่วนนี้สามารถพิจารณาได้ ๒ ลักษณะ คือ เป็นกัลยาณมิตรให้กับบุคคลตามฐานะต่างๆ โดยตรง เช่น เป็นกัลยาณมิตรให้กับนางพราหมณ์ผู้เป็นมารดา ให้นางได้พึ่งประเสริฐกว่าที่พึ่งใดๆ ที่เคยได้รับมา ซึ่ง

ถือเป็นการตอบแทนพระคุณของมารดาตามหลักพุทธคำรัส เป็นกัลยาณมิตรให้กับน้องหญิง น้องชายจนแต่ละท่านได้เป็นพระอรหันต์ ถือว่าเป็นตระกูลพระอริยบุคคลโดยแท้ เป็นกัลยาณมิตรให้กับลูกศิษย์ ท่านต้องใช้ความอดทนอย่างมากต่อศิษย์ซึ่งมีลักษณะอุปนิสัย และวิบากกรรมที่ต่างกัน บางขณะความเป็นกัลยาณมิตรของท่านนั้นไม่ได้หยุดอยู่แค่เป็นผู้แนะนำ สั่งสอนเท่านั้น รวมไปถึงการแสวงหาข้าวปลาอาหารมาให้ผู้เป็นศิษย์ได้ฉัน เช่น กรณีของพระโลกกิตติสสะเป็นตัวอย่าง นอกจากนี้ยังรวมไปถึงบุคคลนอกพระศาสนา หากมีใครสนใจ พร้อมทั้งจะเป็นคู่สนทนา ได้ตอบปัญหา แนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง นำไปสู่ความเจริญ และอีกลักษณะหนึ่งคือ เป็นกัลยาณมิตรในฐานะผู้เป็นต้นแบบ อธิบายหลักธรรม ความเป็นกัลยาณมิตรในส่วนนี้ถือว่าเป็นจุดสำคัญอย่างยิ่ง เท่าที่ผู้เป็นกัลยาณมิตรจะหยิบยื่นให้ ท่านได้สร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อชนหมู่มาก และเป็นผลงานที่ให้ผลระยะยาว เพราะชนรุ่นหลังได้อาศัยความกรุณาของท่านตรงส่วนนี้ ได้เป็นแนวทางในการชำระ รวบรวมหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบัน

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์นี้มีประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องความเป็นกัลยาณมิตรให้มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๑) ควรศึกษาวิจัยผลงานของท่านพระสารีบุตรเถระ ซึ่งเป็นผลงานเชิงวิชาการ โดยเฉพาะในคัมภีร์จูฬนิทส มหานิทส และปฏิสัมภิทามรรค

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ของพระสงฆ์ในพุทธกาลกับพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน (เจาะประเด็นรูปใดรูปหนึ่ง)



## บรรณานุกรม

### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_ .พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์  
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

#### (๑) หนังสือ

คำเขียน สุวณฺโณ (หลวงพ่อ). เพชรแห่งธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์  
ธรรมดา, ๒๕๔๗.

จำเนียร ทรงฤกษ์. ชีวประวัติพุทธสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อภัยธรรม, ๒๕๒๓.

ดร.บุญย์ นิลเกษ, (เรียบเรียง), คัมภีร์มลินทปัญหาสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่ :  
สำนักพิมพ์บุญยนิธิ, ๒๕๔๐.

ตรีมิตร และคณะ. ประวัติอนุพุทธ ๘๐ องค์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๐.

ชนากิจ (เรียบเรียง). เอตทัคคะ ผู้เลิศด้านต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร :  
สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสติมหาสาวก. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

ปิ่น มุกกันท์ (พินเอก). มงคลชีวิต ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พ.อ.พิเศษปาน จันทราบุตร, ศิลธรรมกับปัญหาเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองรัตน์การพิมพ์,  
๒๕๒๑.

พุทธทาสภิกขุ. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตร. กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์,  
๒๕๒๘.

\_\_\_\_\_ .มรดกที่ฝากไว้. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พลพินธ์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

พระมหาวิชัย วชิรเมธี. ธรรมะเกรดแก้ว. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์,  
๒๕๕๐.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). ขวนคิดพินิจธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๓๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.  
บริษัทสื่อตะวัน จำกัด, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_ . **ความเป็นกัลยาณมิตรของหลวงปู่ชา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ  
พุทธธรรม, ๒๕๓๘.

\_\_\_\_\_ . **ชีวิตหนึ่งเท่านั้น สร้างความดีได้อันต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ  
พุทธธรรม, ๒๕๔๐.

พระภาสกร ภูริวฑฒโน (ภาวิไล). **ปฏิจอกสมุปปาต สำหรับคนรุ่นใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ :  
นันทพันธ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐.

พระราชวรมณี (ประยูร ฆมฺมจิตฺโต). **เพื่อน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช  
วิทยาลัย, ๒๕๔๑.

\_\_\_\_\_ . **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด,  
๒๕๓๐.

พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒  
กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

\_\_\_\_\_ . **และคณะแปล. วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร : สยามเคสส์ดไทยจำกัด, ๒๕๔๑.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/ กุลยาณชฺมฺโม). **เอกทัศณะในทางพระพุทธศาสนา**.  
พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๔.

พชร ช่วยเชื้อ. **ทิส ๖**. กรุงเทพมหานคร : Dดี, ๒๕๕๐.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. **พระธรรมเสนาบดีพระอริยสาวกผู้หิงสา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร :  
สุภาพใจ, ๒๕๓๗.

มุกดา บุญทศ (เรียบเรียง). **พุทธธรรมนำสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,  
๒๕๕๑.

วศิน อินทสระ. **ผู้สละโลก**. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๘.

วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. **ประวัติพุทธบริษัท**. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๐.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **สูตรสำเร็จแห่งชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด,  
๒๕๓๔.

\_\_\_\_\_ . **พุทธสาวก พุทธสาวิกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระพรหมญาณโชติชินโรส. **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ : อำนวยศาสน์, ๒๕๓๔.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ฆมฺมชโร). **มงคลยอดชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญสุวฑฒนมหาเถระ). **สัมมาทิฐิ** ตามพระเถรอธิบายของท่าน

**พระสารีบุตรเถระ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

## (๒) งานวิจัย

บุญส่ง ฉางแก้ว. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการไม่คบคนพาลในพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์**

**ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธรโร (แก้วเหล่า), “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

พระมหาทองพูน สติสมุปนุโน (เสือเขียว). “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาศรีสมบัติ ชูดีโก (ด้วงใต้). “ศึกษาเปรียบเทียบมิตรภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทกับอาริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสุภาวิชญ์ วิราม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สเนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม และโรงเรียน สุวณพลับพลาพิทยาคม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

วิไลรัตน์ พุกษาภิรมย์. “ความเป็นกัลยาณมิตรของผู้ประเมินภายนอกตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

## ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	พระจะจุกุญญาณวิชิโย (รักษาป่า)
เกิด	วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๓
สถานที่เกิด	๑๑๗ หมู่ ๔ ตำบลตาดควัน อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย
การศึกษา	-ประถมศึกษา ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขาบ้านห้วย ล้อมลีซอ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๓๖ -สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๕๓๘ -สอบไล่ได้ ป.ธ. ๑-๒ พ.ศ. ๒๕๕๓ -มัธยมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสันหนองบัว ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๔๓ -สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครู คณะครุศาสตร์หลักสูตร ๑ ปี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๗ -พุทธศาสตรบัณฑิต(คณะมนุษยศาสตร์สาขาวิชาภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ รุ่นที่ ๕๐ พ.ศ. ๒๕๔๘
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ณ พัทธสีมาวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) ตำบลศรีภูมิ อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย  
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา  
พระพุทธศาสนา



(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร,ดร.)



.....กรรมการ

(พระครูประวิตรวรานุกูต,ดร.)



.....กรรมการ

(ดร.ไพฑูรย์ รื่นสัตย์)



.....กรรมการ

(ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูประวิตรวรานุกูต,ดร. ประธานกรรมการ

ดร.ไพฑูรย์ รื่นสัตย์ กรรมการ